

ARCHIVNÍ ČASOPIS

1

ROČNÍK 69

ROK 2019

OBSAH

ČLÁNKY

Jan Štěpán: Olomoucký biskup Bernard Zoubek ze Zdětína a jeho pečeti	5
Lukáš Králík: Tradice publikace práva a sbírky právních předpisů	17

ZPRÁVY

Pavčina Nimrichtrová – Zbyšek Stodůlka: Německý e-Government a digitální archivnictví (23. Archivwissenschaftliches Kolloquium der Archivschule Marburg 2018)	50
Tereza Broncová – Martina Vodová: Workshop Labyrintem českých novověkých edic	59
David Sobek: Konference Proutěná kultura v kontextu času a prostoru, 22.–23. května 2018, Mělník	62
Tomáš Pražák: Konference konzervátorů-restaurátorů 2018 v Mikulově: ohlédnutí za novými poznatky k archivně-konzervátorské praxi	65
Ivana Benešová: Seminář západočeských archivářů na Bublavě	68
Ivana Ebelová: 37. mezinárodní konference Archivu hlavního města Prahy „Praha v obnoveném státě – zemská metropole hlavním městem nové republiky“	70
Tereza Pluskalová: 17. celostátní konference v Liberci	78
Ludmila Novotná: Workshop na téma Archivní rešerše v 21. století	94
Robert Šimůnek: Seminář Jaroslav Schaller a historická topografie (u příležitosti 280. výročí narození Jaroslava Schallera), Konopiště 15. listopadu 2018	96

OSOBNÍ ZPRÁVY

Martina Šlancarová: 60. narozeniny Jitky Zezulové	99
Ludmila Sulitková: Karel Chobot – stěží uvěřitelných 70 let... ..	101
Alžběta Blatná: Renata Krejčí (28. 1. 1957–25. 7. 2018)	104

LITERATURA

Jakub Saheb: Tereza Siglová, <i>Úvěr a zadlužení obyvatel městeček pardubického panství v 16. a 17. století</i>	106
Martin Dolejský: Milan Novák – Michal V. Šimůnek, <i>Zdraví nemocní říší protektoři v Čechách a na Moravě 1939–1945. Lékařsko – historický příspěvek k biografii Konstantina von Neuratha, Reinharda Heydricha, Kurta Daleugeho a Wilhelma Fricka</i>	107
Zdeněk Martínek: <i>Středočeský sborník historický 43/2017</i>	108
Martin Dolejský: František Štverák, <i>Schematismus k dějinám Komunistické strany Československa. Základní informace o ústředních orgánech a biografické údaje o vedoucích představitelích strany</i>	110

AUTOŘI TOHOTO ČÍSLA	111
---------------------------	-----

ARCHIVNÍ ČASOPIS ISSN 0004-0398

Žádná část tohoto časopisu nesmí být kopírována a rozmnožována za účelem dalšího rozšiřování v jakémkoliv formě či jakýmkoliv způsobem, ať již mechanickým nebo elektronickým, včetně pořizování fotokopií, nahrávek, informačních databází na mechanických nosičích, bez písemného souhlasu vlastníka autorských práv a vydavatelského oprávnění.

INHALT

ARTIKEL

Jan Štěpán: Der Olmützer Bischof Bernhard Zoubek von Zdětin und seine Siegel	5
Lukáš Králík: Die Tradition der Rechtspublikationen und Rechtsvorschriftensammlungen	17

NACHRICHTEN

Pavlna Nimrichtrová – Zbyšek Stodůlka: Deutsches e-Government und digitales Archivwesen (23. Archivwissenschaftliches Kolloquium der Archivschule Marburg 2018)	50
Tereza Broncová – Martina Vodová: Workshop Durchs Labyrinth der tschechischen neuzeitlichen Editionen	59
David Sobek: Konferenz Korbmacherkultur im zeitlichen und räumlichen Kontext, 22.–23. Mai 2018, Mělník	62
Tomáš Pražák: Konferenz der Konservatoren und Restauratoren 2018 in Mikulov: Rückblick: neue Erkenntnisse zur archiv-konservatorischen Praxis	65
Ivana Benešová: Seminar der westböhmisches Archivare in Bublava	68
Ivana Ebelová: 37. Internationale Konferenz des Archivs der Hauptstadt Prag „Praha v obnoveném státě – zemská metropole hlavním městem nové republiky“ /“Prag im erneuerten Staat – die Landesmetropole als Hauptstadt der neuen Republik“	70
Tereza Pluskalová: 17. Landesweite Konferenz in Liberec	78
Ludmila Novotná: Workshop zum Thema Archivrecherchen im 21. Jahrhundert	94
Robert Šimůnek: Seminar <i>Jaroslav Schaller a historická topografie (u příležitosti 280. výročí narození Jaroslava Schaller)</i> / <i>Jaroslav Schaller und die historische Topografie (aus Anlass des 280. Geburtstags von Jaroslav Schaller)</i>	96

PERSÖNLICHE NACHRICHTEN

Martina Šlancarová: 60. Geburtstag von Jitka Zezulová	99
Ludmila Sulitková: Karel Chobot – ungläubliche 70 Jahre...	101
Alžběta Blatná: Renata Krejčí (28. 1. 1957–25. 7. 2018)	104

LITERATUR

Jan Saheb: Tereza Siglová, <i>Úvěr a zadlužení obyvatel městeček pardubického panství v 16. a 17. století.</i> / <i>Der Kredit und die Verschuldung der Einwohner der Städtchen in der Pardubicer Herrschaft im 16. und 17. Jahrhundert</i>	106
Martin Dolejský: Milan Novák – Michal V. Šimůnek, <i>Lékařsko – historický příspěvek k biografii Konstantina von Neuratha, Reinharda Heydricha, Kurta Daluegeho a Wilhelma Fricka.</i> <i>/ Die gesunden kranken Reichsprotektoren in Böhmen und Mähren 1939–1945. Medizinisch-historischer Beitrag zu den Biografien von Konstantin von Neurath, Reinhard Heydrich, Kurt Daluege und Wilhelm Frick</i>	107
Zdeněk Martínek: <i>Středočeský sborník historický 43/2017/ Mittelböhmische historische Sammlungen 43/2017</i>	108
Martin Dolejský: František Štverák, <i>Schematismus k dějinám Komunistické strany Československa. Základní informace o ústředních orgánech a biografické údaje o vedoucích představitelích strany.</i> / <i>Schematismus zur Geschichte der kommunistischen Partei der Tschechoslowakei. Grundsätzliche Informationen über die Zentralorgane und biografische Anga- ben zu den führenden Vertretern der Partei</i>	110

AUTOREN DIESER NUMMER	111
--	-----

CONTENTS

ARTICLES

- Jan Štěpán:** Bishop of Olomouc Bernard Zoubek of Zdětín and His Seal 5
Lukáš Králík: The Tradition of the Publication of the Law and Collections
of Legal Regulations 17

REPORTS

- Pavína Nimrichtrová – Zbyšek Stodůlka:** German e-Government and Digital Archiving.
(23. Archivwissenschaftliches Kolloquium der Archivschule Marburg 2018) 50
Tereza Broncová – Martina Vodová: Workshop Through the Labyrinth
of Czech Modern History Editions 59
David Sobek: Conference: Wicker Culture in the Context of Time and Space),
22–23 May 2018, Mělník 62
Tomáš Pražák: 2018 Conference of Conservation and Restoration Workers in Mikulov:
A Look Back at New Findings in Archiving and Conservation Practice 65
Ivana Benešová: Seminar of West Bohemian Archivists in Bublava 68
Ivana Ebelová: 37th International Conference of the City of Prague Archive: “*Prague in the
Renewed State – from provincial city to capital of the new republic*” 70
Tereza Pluskalová: 17th national Conference in Liberec 78
Ludmila Novotná: Workshop on the Subject of Archive Research in the 21st Century 94
Robert Šimůnek: Seminar: *Jaroslav Schaller and Historic Topography (on the occasion
of the 280th anniversary of the birth of Jaroslav Schaller)* 96

INDIVIDUAL REPORTS

- Martina Šlancarová:** 60th birthday of Jitka Zezulová 99
Ludmila Sulitková: Karel Chobot – hard-to-believe 70 years of age... 101
Alžběta Blatná: Renata Krejčí (28. 1. 1957–25. 7. 2018) 104

BOOK REVIEW

- Jan Saheb:** Tereza Siglová, *Credit and Debt Levels among Inhabitants of Small Towns
in the Pardubice Estate in the 16th and 17th Centuries* 106
Martin Dolejský: Milan Novák – Michal V. Šimůnek, *Healthy/Sick Reich Protectors in Bohemia
and Moravia 1939–1945 – A medico-historical contribution to the biographies of Konstantin
von Neurath, Reinhard Heydrich, Kurt Daleuge and Wilhelm Frick* 107
Zdeněk Martínek: *Central Bohemian History Digest 43/2017* 108
Martin Dolejský: František Štverák, *Schematism related to the History of the
Communist Party of the Czechoslovakia. Basic information on the central organs
and biographic data on leading party representatives* 110

- THIS ISSUE'S WRITERS** 111

ČLÁNKY ARTIKEL ARTICLES

Jan Štěpán

OLOMOUČKÝ BISKUP BERNARD ZOUBEK ZE ZDĚTÍNA A JEHO PEČETI

Olomoucký biskup Bernard Zoubek ze Zdětína patří k biskupům, jejichž episkopát byl velmi krátký. Bernard Zoubek se narodil Janu Zoubku ze Zdětína, jeho matkou byla Anna z Bobolusk.¹⁾ Jeho sourozenci byli dva bratři Jiří a Jan a dále pět sester Eva, Anna, Marie, Johanka a Dorota. Víme o něm, že v mládí studoval v Itálii na univerzitách v Bologni a Perugii, kde se stal doktorem světského i duchovního práva. V roce 1512 se objevuje na zasedání manského sněmu, kde vystupoval jednak jako člen dvora biskupa Stanislava Thurza z Bethlenfalvy a dále zastupoval při sporu o fojtství v Příboře olomouckou kapitolu.²⁾ Zde je titulován jako doktor a olomoucký kanovník. Je možné, že je uveden již na manském sněmu o rok dříve, ale křestní jméno zmíněného kanovníka zní Jan. Snad zde jen písař udělal chybu a mělo být správně Bernard, protože předchozích sněmů se účastnil jeho bratr rytíř Jan Zoubek ze Zdětína a kanovník toho jména neexistoval.³⁾ V roce 1515 je již Bernard Zoubek bezpečně uváděn jako olomoucký kanovník.⁴⁾ Pro rok 1518 se nám

¹⁾ František Václav Peřinka, *Dějiny města Kroměříže*. Díl 1., Kroměříž 1913, s. 137–138. Josef Pilnáček, *Staromoravští rodové*. Vídeň 1930, s. 42, č. 77. Miloslav Pojsl, *Olomoučtí biskupové a arcibiskupové a jejich pohřební místa*. Uherské Hradiště 2013, s. 82, 153. Týž: *Počátky církevní správy na Moravě, biskupství a arcibiskupství na Moravě*. Uherské Hradiště 2015, s. 204. Franciscus Richter, *Augustini Olomucensis episcoporum olomucensium series*. Olomouc 1831, s. 189–191. Metoděj Zemek, *Posloupnost prelátů a kanovníků olomoucké kapituly od počátku až po nynější dobu*. Olomouc nedatováno, s. 76, č. 569.

²⁾ Zemský archiv Opava, pobočka Olomouc (ZAOpO), fond Lenní dvůr Kroměříž (LDK), kniha č. 364, fol. 35v, 38r.

³⁾ ZAOpO, fond LDK, kn. č. 364, fol. 20r, 25r, 33r.

⁴⁾ ZAOpO, fond Metropolitní kapitula Olomouc (MCO), listina z 10. 2. 1515, sg. AVc13; fond Arcibiskupská konzistoř Olomouc (ACO), kniha č. 265, fol. 162.

Obr. 1.

Biskup Bernard Zoubek ze Zdětina (Paprocký Zrcadlo)

dochoval doklad o nějakém sporu, který Bernard Zoubek vedl a potřeboval k němu za svědka nožíře Jana Fürstenauera, kterého mu ale Olomoučané nechtěli propustit.⁵⁾ Roku 1521 vedl Zoubek spor o dům s Apolenou, manželkou Jana Clary v Olomouci, který sousedil s jeho kanovnickým domem.⁶⁾ V roce 1522 zastupoval spolu s kanovníkem Zikmundem Glocarem kapitolu ve sporu kapitulních poddaných z Křečkovic proti biskupským poddaným ve Vyškově.⁷⁾

O dva roky později se dozvídáme o jeho sporu s králem a klášteřem Hradisko u Olomouce. Kanovník Zoubek si totiž vyžádal na papežském legátu investituru na faru v Cholině, která patřila klášteřu a králi a tvrdě se dožadoval dosazení na místo faráře. Měl k tomu používat i kletby a pohrůžky a hradištskému opatu psát posměšná psaní. Na zákrok krále Ludvíka Jagellonského mu ale fara nebyla předána, neboť by se tak stalo na zlehčení královského i duchovního stavu.⁸⁾ Jinak byla ale

⁵⁾ Jaroslav Miller, *Konfliktní soužití: Královské město – šlechta – duchovenstvo v raném novověku*. Danal 1998, s. 57, zápis č. 88.

⁶⁾ ZAOpO, fond MCO, listina z 3. 1. 1521, sg. AVd21.

⁷⁾ ZAOpO, fond MCO, listina z 28. 4. 1522, sg. AV1a1.

⁸⁾ ZAOpO, fond MCO, listina z 31. 10. 1524, sg. AV1a17.

Obr. 2.

Záznam o děkanském úřadu Bernarda Zoubka (Paprocký Zrcadlo)

jeho kariéra závratná. V letech 1525–1530 byl scholastikem olomoucké kapituly, od roku 1529 se tituluje také jako oficiál biskupské konzistoře. 3. listopadu 1530 byl zvolen kapitulním děkanem a později se stal i generálním vikářem.⁹⁾ V roce 1528 snad byl jedním z výběřčích zemské daně, neboť jej mezi nimi uvádí opat kláštera Hradisko ve sporu ohledně špatně odvedené berně.¹⁰⁾ Z dlužního úpisu vystaveného v roce 1532 se dozvídáme, že dlužníkem děkana Zoubka byl i nejvyšší písař markrabství Moravského Mikuláš z Bystřice, který mu dlužil 7 a půl kopy grošů.¹¹⁾ Přibližně od roku 1534 se objevují zmínky o tom, že se Bernard Zoubek s několika kanovníky zasazovali o poněkud volný církevní život, kdy svolovali k prezentaci že-

⁹⁾ M. Zemek, *Posloupnost prelátů*. č. 569. Národní archiv České republiky (NAČR), fond Archiv české koruny, listina i. č. 1983. <http://monasterium.net/mom/CZ-NA/ACK/1983/charter>, vyhledáno 22. 8. 2018.

¹⁰⁾ J. Miller, *Konfliktní soužití*, s. 96, zápis č. 333.

¹¹⁾ ZAOpO, fond MCO, listina z 20. 1. 1532, sg. AVIb27.

Obr. 3.

Pečetní prsten biskupa Bernarda Zoubka ze Zdětína a jeho bratra Jiřího (ZAOpO)

natých kněží. Jak velkou roli zde ale hrál, nevíme, neboť i přesto, že král v roce 1535 prezentoval mandát proti ženatým kněžím na Moravě, působil Zoubek bez-trestně v církevních pozicích dále.¹²⁾ Ostatně jeho pevnou katolickou víru vyzdvihuje i Štěpán Taurinus v roce 1528, který popisuje Zoubkova kázání tak, že se při jeho hřímavém hlase třese i mramor. Kázal prý skutečnou pravdu, ukládal časté pusty a učil jak se správně modlit.¹³⁾ To ostatně dokazují i Zoubkova starší kázání proti luteránům, novokřtěncům a kalvinistům, která máme doložena nejméně k roku 1517.¹⁴⁾

Od zvolení děkanem o něm máme řadu zpráv, kdy je jako představitel kapituly uveden v intitulační řadě privilegií pro poddané, nebo ve sporech vedených kapitulou.¹⁵⁾ Dále víme, že jako děkan kapituly držel roku 1538 prebendou vesnice Výkleky, Svěsedlice, Sušice, Příkazy, Velkou Senici a Radslavice.¹⁶⁾ Ve stejném roce si

¹²⁾ Tomáš Baletka, *Disiecta membra k církevní správě na Moravě v 1. polovině 16. století*. 27. mikulovské sympozium 2002, Brno 2003, s. 126–127.

¹³⁾ Eduard Petrů, *Humanisté o Olomouci*. Olomouc 1977, s. 28–29.

¹⁴⁾ Martin Rothkegel, *Der lateinische Briefwechsel des Olmützer Bischofs Stanislaus Thurzó*. Hamburger Beiträge zur Neulateinischen Philologie, Band 5, Hamburg 2007, s. 45, 51–52.

¹⁵⁾ J. Miller, *Konfliktní soužití*, s. 96, 97, 101, 103, 106–107, 111, 114, zápis č. 333, 342, 343, 359–362, 364, 372, 388–393, 395, 396, 420, 421, 437, 438, 441.

Obr. 4.

Kanovnícká pečeť biskupa Bernarda Zoubka ze Zdětína (ZAOpO)

kapitulní děkan Bernard a jeho bratři Jiřík a Jan Zoubkové ze Zdětína nechali do zemských desk potvrdit držbu dvora a tvrze ve Stríteži od Michala Bítovského ze Slavíkovíc a ihned je zapsali Erhartovi Mandlwelovi z Arnhausu. Dva roky před tím jim dále Hynek ze Zvole do dědičné držby zapsal vsi Vilémov, Měrotín a Hradečnou.¹⁷⁾ Bylo to ale zároveň období častých sporů s biskupem Stanislavem Thurzem o majetkové změny v kapitule a biskupství.¹⁸⁾

K volbě, kdy se stal olomouckým voleným (elekčním) biskupem, došlo 17. května 1540. Bernard Zoubek po svém zvolení dobrovolně rezignoval na funkci děkana kapituly a 14. června byl novým děkanem potvrzen Jindřich z Počenic.¹⁹⁾ Brzy po

¹⁶⁾ Jiří Radimský, *Berňová registra moravská z první poloviny 16. století*. Časopis Matice moravské, 72, 1953, s. 319–321.

¹⁷⁾ František Matějka, *Zemské desky olomoucké II. díl 1480–1566*, s. 295, zápis č. 34 a s. 308, zápisy č. 19 a 20.

¹⁸⁾ Tomáš Baletka, *Dvůr olomouckého biskupa Stanislava Thurza (1497–1540)*, jeho kancelář a správa biskupských statků. Sborník archivních prací (SAP), 54, 2004, č. 1, s. 30.

Obr. 5.

Pečeť Jana Zoubka ze Zdětína, původní kanovnická pečeť biskupa Bernarda (SOKAOL)

volbě se biskup snažil zajistit finance pro biskupství, neboť víme, že Zoubek ještě jako děkan žádal v dubnu 1540 biskupa Thurza o výpomoc. Biskup tehdy svolil k tomu, aby od svatojakubského kláštera byl kapitule vyčleněn svatojakubský mlýn s pozemky a dvorem u Olomouce, protože „*kostel pro nedostatek osob znamenitě hyne*“. Důchody plynoucí z kapitulních statků a vysoká míra jejich zadlužení prý způsobily, že řada kanovníků si hledala další obročí jinde a v Olomouci se nezdržovala, čímž trpěla funkčnost celé kapituly.²⁰⁾ Biskup Zoubek se také snažil prosadit, aby kroměřížský chrám sv. Mořice byl po přestavbách biskupa Stanislava Thurza alespoň přikryt střechou, aby do něj nezatékalo.²¹⁾ Vzhledem k tomu, že nebyl konsekrován, nezúčastnil se jako elekční biskup zasedání zemského sněmu,

¹⁹⁾ ZAOpO, fond MCO, listina z 14. 6. 1540, sg. AVId4.

²⁰⁾ ZAOpO, fond Arcibiskupství Olomouc (AO), kn. č. 40, pag. 8–9.

²¹⁾ Ivo Hlobil, *Peripetie vývoje a poznání významné středověké architektury (Doplňky k průzkumu*

ani se nekonalo zasedání manského sněmu, neboť první bývalo zpravidla těsně před konsekrací.²²⁾

Než však došlo do Olomouce papežské potvrzení o biskupské volbě, biskup Zoubek v Kroměříži dne 12. března 1541 nečekaně zemřel. V kapitule to téhož dne oznámil olomoucký arcijáhen a pozdější Zoubkův nástupce Jan Dubravius. 14. března bylo biskupovo tělo převezeno do Olomouce a vystaveno v kapli sv. Maří Magdalény na Dómě. Pohřeb se konal následujícího dne za velké účasti lidu a kněžstva a biskup byl pochován před oltářem sv. Kristina.²³⁾ Z listu olomouckého biskupa Jana Dubravia se dozvídáme, že biskup Bernard Zoubek zapůjčil králi Matyáši jistou sumu, kterou zatížil biskupské výnosy v době, kdy se jednalo o nové půjčky pro krále.²⁴⁾ Již od 22. dubna se také v kapitule projednávaly nároky biskupova bratra Jana Zoubka a jeho syna Jáchyma na dědictví po biskupu Bernardu.²⁵⁾ Žibřid z Bobolusk a na Tršicích zde vypovídal, že jej zplnomocnil synovec biskupa Zoubka Jáchym Zoubek ze Zdětína k získání klenotů po biskupovi. Kapitula však žádné nechtěla vydat, neboť po biskupu zůstaly velké dluhy.²⁶⁾ O biskupovu pozůstalost vypuknul skutečný boj, jak dokládá řada půhonů na biskupovu pozůstalost a zdá se, že nebylo úplně jasné, kolik a kým se z ní podařilo rozebrat, než bylo vše zapečetěno a snad i sepsáno, jak dokládají pozdější zmínky o inventářích.²⁷⁾

Ještě v roce 1554 pohnal biskup Marek Khuen Jáchyma Zoubka ze Zdětína, synovce biskupa Bernarda, že „*jest po smrti nebožtíka kněze Bernarta Zaubka voleného biskupa olomouckého strýce svého, tři kalichy stříbrné pozlatité s patenami, jeden do kaple Matky Boží na zámek kroměřížský a dva do kostela svatého Jana stěti špitálu našeho kroměřížského příslušejících k sobě přijal.*“ Podle nálezu byl půhon

kolegiálního kostela sv. Mořice v Kroměříži). Památky a příroda, 9, 1984, s. 343–345. ZAOpO, fond Kolegiální kapitula Kroměříž (KKK), karton č. 5, sign. C I 4.

²²⁾ Jan Štěpán, *Tradiční intronizační vjezdy olomouckých biskupů do Olomouce ve druhé polovině 16. století*. Olomoucký archivní sborník, 7, 2009, s. 39–59.

²³⁾ Antonín Roubic, *Olomoucké biskupství v roce 1541*. Sborník prací k sedmdesátinám universitního profesora PhDr. Ladislava Hosáka. Olomouc 1968, s. 39–45. ZAOpO, fond MCO, kt. 1, i. č. 2586, f. 9v–10r. Bartholoměj Paprocký z Glohol a Paprocké Woly, *Zrcadlo Slavného Margkrabství Morawského*. Olomouc 1593 (reprint Ostrava 1993), fol. 183 zde uveden nápis na náhrobku: Bernharo Zubkone á Zdetin, viro genere nobili: doctrina & Linquae faecundia praestantissimo, qui ex Decano in Episcopum Olomucensem electus, & ab electione decem Mensium é viuis sublatu s.P.P. qui obiit Anno Domini 1541 Mensis Martii die 12.

²⁴⁾ ZAOpO, fond MCO, listina z 15. 2. 1542, sg. AVId10/1.

²⁵⁾ Vojtěch J. Nováček, *Paralipomena de vitis episcoporum Olomucensium ab anno Domini 1482 usque ad annum 1571*. Věstník Královské České Společnosti Nauk, 15, 1902, s. 4.

²⁶⁾ ZAOpO, fond MCO, listina z 3. 7. 1542, sg. AVId11/2; kt. 1, i. č. 2586, f. 14r,v.

²⁷⁾ Josef Rozkopal, *Každodennost na dvoře olomouckých biskupů v 1. polovině 16. století*. Diplomová práce FF Masarykovy univerzity, Brno 2004, s. 81–82.

odvolán, neboť Jáchym Zoubek kalichy vrátil.²⁸⁾ Roku 1555 pohnal před manským soudem Jáchym Zoubek ze Zdětína, synovec zemřelého biskupa Bernarda Zoubka, Václava z Doubravky a Hradiště, synovce biskupa Jana Dubravia, za to, že má „*dva koflíky stříbrný pozlacený, puklavy vybitý a 14 lžic stříbrných a dvě sukne, jedna brunátná taburová aneb jakž se v druhém inventáři jmenuje šarlatová, druhá vlašského sukna*“, které patřily ještě biskupu Zoubkovi a nechce mu je jako dědictví vydat.²⁹⁾ Vypořádání pozůstalosti po nečekaně zemřelém biskupovi bylo evidentně velmi složité.

Za krátkého episkopátu Bernarda Zoubka se dochovalo jen velmi málo písemností, které jím byly zpečetěny. Doloženy jsou dvě použité pečeti. První známou pečetí byl uzavřen list, kterým volený biskup Bernard Zoubek ze Zdětína, svolával roztroušené kroměřížské kanovníky k residenci sv. Mořice v Kroměříži, aby se ujali svých úřadů se slibem, že dostanou dlužné platy. Jednalo se o missiv z července 1540, který byl uzavřen biskupovým sekretním typářem (nejspíše pečetním prstenem). Jednalo se o ovál o velikosti 13 × 11 mm, kde se volně nachází polcený španělský štít a v něm dvě spojené zbrojné ruce.³⁰⁾ Nad štítem jsou iniciály B.Z. Koroborace v tomto případě samozřejmě zcela chybí.³¹⁾ Pečeť je až na iniciály totožná s pečetí jeho bratra Jiříka Zoubka ze Zdětína, který na ní měl iniciály GZ.³²⁾

Další otisk biskupovi pečetí nacházíme na správním listu na ves Jarohněvice vydaném 28. července 1540 v Kroměříži. Jedná se o kruhovou pečeť o průměru 27 mm, kde se v kolčím štítě nachází dvě vztyčené dlaněmi spojené obrněné ruce.³³⁾ Klenotem jsou složená křídla a v pásce kolem erbu a kolčího helmu s klenotem je následující majuskulní opis: S. DOC/BER/NART/ZVB/ZVYDI/TYNA. Bernard Zoubek ze Zdětína se v intitulaci uvádí jako olomoucký volený biskup, v koroboraci je uvedeno pouze „pečetí“. Jedná se však o pečeť, kterou biskup Zoubek používal již jako kanovník. Je doložena např. v červeném vosku na listině, kterou Zoubek pečetil spolu s dalšími svědky v roce 1524. Šlo o dohodu augustiniánského a kartuziánského kláštera v Olomouci o vedení vody přes klášterní pozemky.³⁴⁾

Je zřejmé, že biskup v této době používal své starší typáře, neboť neměl k dispozici biskupskou pečeť. Otázkou je, kdy si ji nechal zhotovit, on sám jistě nepřed-

²⁸⁾ ZAOpO, fond LDK, kn. č. 373, fol. 31r.

²⁹⁾ ZAOpO, fond LDK, kn. č. 373, fol. 48r.

³⁰⁾ Rodový erb Zoubků ze Zdětína byly v červeno-zlatě polceném štítě dvě vztyčené stříbrné držící se obrněné ruce a klenotem složená křídla, později rozevřená křídla, mezi nimiž byla zbrojná ruka držící meč.

³¹⁾ ZAOpO, fond KKK, karton č. 5, sign. C I 4.

³²⁾ ZAOpO, fond AO, papírová listina, sign. F III a 7/1.

³³⁾ *Tamtéž*, sign. F III a 6/1.

³⁴⁾ Moravský Zemský archiv v Brně, fond E3 Augustiniáni Olomouc, listina i. č. 156 <http://monasterium.net/mom/CZ-MZA/E03/156/charter>, vyhledáno 22. 8. 2018.

pokládal, že by zemřel. S velkou pravděpodobností tedy práci na biskupském typáři zadal brzy po svém zvolení. Není ovšem jasné, zda jej biskup stihnul alespoň jednou použít, byť s velkou pravděpodobností byl typář vyhotoven. I na základě situace, ve které biskupství a kapitula byly, je jasné, že potřeboval provést řadu finančních operací ihned po korunovaci, a tyto byly podmíněny stvrzením biskupskou pečeti.

Analogicky se můžeme podívat na stejné období za biskupa Stanislava Pavlovského z Pavlovic. Ten použil mezi daty elekce 11. června 1579 a intronizace 10. ledna 1580 pečeti ze dvou typářů. První je pravděpodobně elekční pečeť zhotovená provizorně pro tento účel a prokazatelně byla použita 17. září 1579. Z dochovaných register korespondence je ale zřejmé, že Pavlovský musel pečeti již dříve, nejspíše právě touto pečeti. Druhým typářem byl zpečetěn list z 16. listopadu 1579, tedy ještě před intronizací a tento typář biskup používal dále jakožto biskupský sekretní typář. Zde tedy došlo k prvnímu použití sekretního biskupského typáře tři měsíce od volby, biskup tak se zhotovením typáře nečekal až na konsekraci. Typář velké biskupské pečeti byl poprvé použit necelých 14 dní po konsekraci a vzhledem k jeho vysoce uměleckému složitému provedení je zřejmé, že výroba trvala dlouho a musela být zadána brzy po elekci.³⁵⁾

Zajímavé ale je, že to není jediná analogie s biskupem Stanislavem Pavlovským. Pavlovský totiž v roce 1587 zaslal svému stejnojmennému synovci svůj typář a typář svého otce, tedy děda zmíněného synovce. Jeden z těchto typářů máme později skutečně doložen otištěn na pečeti jiného biskupova synovce Jana Pavlovského a zde byla přerýta i legenda.³⁶⁾ Po biskupu Zoubkovi jistě také zůstaly typáře jeho pečetiděl a nejméně typář jeho kruhové pečeti s titulaturou doktora po smrti Bernarda Zoubka nebyl zničen. Na listině vydané v září 1579 ve Skrbeni, kterou bratři Jan starší a Šebor Pražmové z Bílkova prodali tvrz a ves Skrbeň a ves Hynkov městu Olomouci, je jako svědek uveden Jan (II.) Zoubek ze Zdětína a na Chudobíně.³⁷⁾ K listině je ovšem do černého vosku otištěn původní typář biskupa Zoubka, který dokonce není nijak upraven. Typář tedy také zůstal v rodové držbě a byl používán nadále k pečetění. Otec zmíněného Jana (II.) Zoubka se jmenoval Bernard (II.) Zoubek a byl to synovec biskupa Bernarda (I.) Zoubka. Biskupův bratr Jan (I.) Zoubek a jeho syn Jáchym Zoubek ze Zdětína, pozdější podkomoří markrabství Moravského, se po smrti biskupa dostali k jeho pozůstalosti a zřejmě i k jeho typářům, proto se mohl zachovat.³⁸⁾ Biskupův sekretní typář ale jeho stej-

³⁵⁾ Jan Štěpán, *Typologie pečeti olomouckého biskupa Stanislava Pavlovského z Pavlovic*. Archivní časopis, 60, 2010, č. 1, s. 5–27, 10–11.

³⁶⁾ J. Štěpán, *Typologie pečeti*, s. 8–9.

³⁷⁾ Státní okresní archiv v Olomouci (SOkAO), fond Archiv města Olomouc (AMO), listiny, inv. č. 1017.

³⁸⁾ ZAOpO, fond MCO, listina sign. A VI d 11/2 z roku 1542. J. Pilnáček, *Staromoravští*, s. 42.

nojmenný synovec podle všeho nepoužíval, neboť je u jeho písemností doložen sekretní typář jiného typu.³⁹⁾

Z období krátkého episkopátu biskupa Zoubka se nám však žádná registra biskupské korespondence nezachovala a naneštěstí jen velmi málo zpečetěných listů či listin. Z těch dochovaných plyne, že zpočátku používal svou kanovníckou pečeť a rodový pečetní prsten. Müller ve svém katalogu pečetí olomouckých biskupů uvádí, že dobře známe podobu rodového erbu (což je zřejmě i ze Zoubkových nebiskupských pečetí).⁴⁰⁾ Je proto pravděpodobné, že jeho možná biskupská pečeť zapadala do běžného schématu pečetí biskupů této doby tedy čtverceny štít se znakem biskupství a rodovým erbem, převýšený mitrou. Pokud pečeť někdy použil, nebyla doposud objevena a pravděpodobně byla zničena krátce po biskupově smrti.

³⁹⁾ SOkAO, fond AMO, listiny, inv. č. 893.

⁴⁰⁾ Karel Müller, *Pečeti a znaky olomouckých biskupů*. In: *Od gotiky k renesanci*, III. část, Olomoucko, Olomouc 1999, s. 38. Ke znaku biskupa Zoubka též Aleš Zelenka, *Die Wappen der böhmischen und mährischen Bischöfe*. Regensburg 1979, s. 217–218.

ZUSAMMENFASSUNG

DER BISCHOF VON OLMŮTZ BERNHARD ZUBEK VON ZDĚTÍN UND SEINE SIEGEL

Dieser Artikel befasst sich mit einer Studie zu den Siegeln, die der Bischof von Olmütz, Bernhard Zoubek von Zdětín, benutzte, dessen Episkopat nur sehr kurz war (1540–1541). Er wurde nie geweiht und starb zehn Monate nach seiner Wahl. Aus der Periode von Zoubeks Episkopat haben wir nur zwei verschiedene Bischofssiegel erfasst. Leider war das erste ein Familiensiegelring und das zweite das Siegel, das Bischof Zoubek bereits als Domherr von Olmütz nutzte. Wir wissen, dass Bischof Stanislav Pavlovský von Pavlovitz (Episkopat 1579–1598) zwischen seiner Wahl und seiner Weihung zwei verschiedene Siegel nutzte. Das waren das Bischofswahl-Siegel und ein kleineres Bischofssiegel. Zur ersten Benutzung eines größeren Bischofssiegels kam es zwei Wochen nach seiner Weihung, das bedeutet, dass Bischof Pavlovský sehr bald nach seiner Wahl einem Goldschmied die Arbeit an dem Siegelstempel hatte in Auftrag geben müssen. Dies in Betracht ziehend, hat Bischof Zoubek das wohl genauso gemacht. Interessant darin ist, dass der Neffe des Bischofs Bernhard II. Zoubek von Zdětín und Chudobín wahrscheinlich das Domherrensiegel von Bischof Zoubek benutzte. Nach seinem Tode wurde es von seinem Sohn Jan Zoubek von Zdětín und Chudobín genutzt, und der versiegelte damit 1579 eine Urkunde. Leider haben wir keine Bischofssiegel von ihm gefunden und der Siegelstempel ist definitiv nach seinem Tode zerstört worden.

■ Překlad Artlingua, a. s.

SUMMARY

BISHOP OF OLOMOUC BERNARD ZUBEK OF ZDĚTÍN AND HIS SEALS.

This article deals with the study of seals used by the Bishop of Olomouc Bernard Zoubek of Zdětín, which episcopate lasted very briefly (1540-1541). He was never consecrated and died ten month after his election. Dating from the period of Zoubek's episcopate, we have recorded just two various bishop's seals. Unfortunately the first seal was a family seal-ring and the other was the seal, which Bishop Zoubek already used as a canon of Olomouc. We know, that Bishop Stanislav Pavlovský of Pavlovice (episc. 1579-1598), used between election and consecration two various seals. These were bishop-elect's seal and smaller bishop-seal. First used of larger bishop-seal was in two weeks after consecration, it means, that Bishop Pavlovský must outsource the work on seal-matrix some goldsmith very soon after election. To take this into consideration Bishop Zoubek made it in the same way. Interesting is, that bishop's nephew Bernard II. Zoubek of Zdětín and of Chudobín probably used the canon seal of Bishop Zoubek. After his death used it his son Jan Zoubek of Zdětín and of Chudobín and he seals with it an record in the year 1579. Unfortunately we have find no bishop's-seal from him and seal-matrix was definitely destroyed after his death.

■ Překlad Jan Štěpán

Lukáš Králík

TRADICE PUBLIKACE PRÁVA A SBÍRKY PRÁVNÍCH PŘEDPISŮ*

ÚVOD

Ve společnosti založené na principu právního státu musíme mít primárně možnost seznámit se s prameny práva. Proces vyhlášení práva, resp. obecně závazných právních předpisů (či ještě přesněji normativních právních aktů), plní tuto seznamovací funkci. Jestliže má institut vyhlášení předpisů sloužit k seznámení s právem, je nutno pak volit náležité prostředky, jimiž jsou v moderní době publikační sbírky.¹⁾

Tradice a principy systému vyhlášení či publikace právních předpisů skrze úřední sbírky předpisů zřízené jako oficiální publikační prostředky na základě principu formální publikace byly v našem odborném právním prostředí do dnešní doby zpracovány velmi ojediněle a dosti zkratkovitě. Doposavad nebyl podán komplexní pohled na tuto tematiku z pohledu historickoprávního či teoretickoprávního.

Z tohoto důvodu si klade tato studie za cíl komplexně zmapovat celý vývoj publikace předpisů od doby vzniku tzv. společného zákonodárství habsburské monarchie po polovině 18. století až do vzniku československého státu.

Základní tezí je prokázání existence tradice systému vyhlášení (resp. fáze písemné formální publikace) právních předpisů od doby habsburské monarchie až do moderní doby. Mělo by být potvrzeno nepřetržité trvání této tradice publikace právních předpisů až do moderní doby.

V tomto pojednání se v první části zaměříme na období od konce 18. století až do roku 1849, kdy byly poprvé uvedeny do praxe první souhrnné periodické sbírky

*Téma bylo částečně předneseno v rámci konference Ústavní kontinuita České republiky s československou tradicí pořádané PF UK v Praze ve dnech 10.–11. května 2018 a konference Trnavské právnické dny pořádané PF Trnavské university v Trnavě ve dnech 20.–21. září 2018.

Kompletní svazky říšského zákoníku, sbírky zákonů a dalších sbírek předpisů byly pro účely této studie zpracovány v rámci archivního bádání z fondů Národní knihovny, Národního archivu, Parlamentní knihovny, Moravské zemské knihovny, Moravského zemského archivu, knihoven právnických fakult v Praze a Brně a Rakouské národní knihovny ve Vídni v letech 2001–2008 a 2011–2018.

¹⁾ Obdobně viz např. Jakub Škarda, *O vyhlášení zákonů, zvláště o tom, kdy zákon jest náležitě vyhlášen*. Právník, 1865, s. 289–296.

právních předpisů vydaných v rámci tzv. společného zákonodárství rakouské monarchie. V druhém období od roku 1849 do roku 1918 byl poprvé zaveden na zákonné úrovni princip formální publikace. Bude popsán systém centrálních sbírek, podzákoných úředních věstníků a periodik spolu s úředními sbírkami zemských předpisů.

Dalším praktickým problémem při aplikaci právních předpisů v tehdejší etapě našeho právního řádu byla otázka závazného, resp. autentického (originálního) znění. Pro řádný výklad práva bylo třeba mít postaveno na jisto, jaká verze předpisu je závazná a může být aplikována v praxi, a to nejen před soudy. V našem právním prostředí v rámci habsburské monarchie bývala obecně považována pouze němčina za jediný závazný jazyk oficiálně vyhlášených právních předpisů. A právě proto mohou být velmi přínosná zjištění, v jakých obdobích i čeština mohla být originálním jazykem platného práva.

Pohled na toto téma bude založen na normativním přístupu založeným na právním rámci předpisů upravujících oblast vyhlášení právních norem. Ten bude ale konfrontován se skutečnou situací založenou na kvantitativní metodě zpracování kompletních svazků jednotlivých sbírek předpisů dochovaných ve fondech archivů a knihoven. Zásadním bude popsání fakticky vydávaných sbírek předpisů a porovnáním formální plánované litery zákona na papíře s reálnou situací.

MATERIÁLNÍ VERSUS FORMÁLNÍ PUBLIKACE

Koncepce vyhlášení, zveřejňování či prohlašování právních předpisů je primární součástí systému našeho právního řádu, a to nejméně od počátku moderní éry práva na konci 18. století. Samotný způsob vyhlášení může být rozdělen do dvou rozdílných forem, a to materiálního a formálního uveřejňování právních předpisů.

Na našem území fungoval historicky princip tzv. *materiální publikace*, kdy adresát normy se musel skutečně setkat s pramenem práva. Sbírký v této době plnily víceméně pouze evidenční funkci. Oproti tomu tzv. *formální publikace* znamená v praxi vyhlášení předpisů určitým přesným a zákonem stanoveným způsobem v konkrétní sbírce předpisů, která je k tomu účelu výslovně určena. Publikace v takových sbírkách je nezbytnou podmínkou nabytí platnosti a závaznosti předpisů.

Materiální publikace v našem prostředí zahrnovala prakticky všechny způsoby zveřejnění. Publikaci právních předpisů neprováděl zákonodárce. Z jeho pověření ji prováděly politické úřady, které tak činily formou místně obvyklou pro dané země. Platilo, že co jako zákon potřebuje vědět soudce i další subjekty, může být platně vyhlášeno politickými úřady. V případě soudů samotných stačilo seznámení skrze apelační cirkuláře.²⁾ Právem bylo vše, co bylo vyhlášeno patřičnými způsoby mezi obyvateli a podle zvyklostí.

Takovými patřičnými způsoby vyhlášení mohly být především cirkulace po vrchnostech, cirkulace po nižších úřadech, po místních představených, po domácích, vyvěšení na deskách úřadů, vyvěšení na dveřích kostela po přečtení za přítomnosti faráře, rychtáře a učitele, ústní vyhlášení při úředních rocích, před svědky na radnici menších měst za přítomnosti faráře, purkmistra a syndika, v hlavních městech předčítání na radnici v určitý den v měsíci, z kazatelny v kostele katolickém i nekatolickém, vybubnování, prostřednictvím distribuce apelačními soudy nižším soudům anebo zaslání do tisku.

Důležitou formou materiální publikace bylo od 18. století také otištění důležitých právních norem ve vybraných novinách (tzv. úředních listech), které dostaly koncese od úřadů. Takový způsob byl velmi rychlý a praktický. Noviny tak plnily určitou úřední funkci (úředního periodika) a zároveň tím zvyšovaly svou konkurenční pozici vůči ostatním novinám. Zveřejňovací či evidenční funkci zprostředkování textů předpisů mohla také plnit v určitém období počátku společného zákonodárství v druhé polovině např. i Státní rada zřízená panovníkem, jako poradní orgán na ústřední úrovni plnící funkci kontroly státních úředníků.

Již v textu prvního moderního zákoníku na našem území (ABGB z roku 1811) byl v úvodních ustanoveních zakotven princip publikační. Občanské zákony měly být nejen podle všeobecných zásad spravedlnosti v jazyku srozumitelném vyhlášeny a řádnou sbírkou ve stálé paměti zachovány.³⁾ Výslovně bylo kodifikováno pravidlo, pokud byl zákon náležitě vyhlášen, nemůže se nikdo omlouvat, že mu zákon znám nebyl.⁴⁾ Sbírkou předpisů vycházející před rokem 1848 ale stále plnily pouze funkci evidenční a fungoval tedy princip materiální publikace.⁵⁾

Prvním publikačním patentem z roku 1849 byl nastolen nový princip formální publikace. Podle něho platí dodnes uplatňovaná fikce, že adresát zná právo od okamžiku, kdy je náležitě publikováno. Patent vyhlásil tezi, že sbírka předpisů je jediným zdrojem a nutným nástrojem k vyhlášení, resp. platnosti právních předpisů. Zákoník říšský měl být výlučným pramenem práva. Všechny nové předpisy, které se měly stát součástí právního řádu, musely být vyhlášeny v rámci oficiálních sbírek předpisů.

Po vzniku republiky byl princip formální publikace recipován a např. ústava z roku 1920 prohlašovala, že zákon musí být vyhlášen ve sbírce a nepublikovaný předpis tak nemůže být obecně závaznou normou.⁶⁾ Princip rozvíjela publikační

²⁾ Dvorský dekret č. 2319 ze dne 16. listopadu 1827.

³⁾ Čl. III preambule k patentu z 1. června 1811, č. 946/1811 Sb. z. s.

⁴⁾ § 2–3 č. 946/1811 Sb. z. s.

⁵⁾ Vratislav Kalousek, *Sbírka zákonů a nařízení*. In: E. Hácha, J. Hoetzel, F. Weyr, K. Laštovka, J. Havelka (eds.), *Slovník veřejného práva československého*. Svazek IV. Brno, R. M. Roehrer-Polygrafia 1938, s. 174.

⁶⁾ Viz § 49 zákona. č. 121/1920 Sb. z. a n., kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky.

norma, kdy například předpisy ve formě „nařízení“ měly být ve sbírce vyhlášeny pouze, když obsahovaly „obecně závazná pravidla právní.“ Zároveň musela být splněna podmínka, že jsou předpisy vydávány jen určitými subjekty, tj. ústředními správními úřady či zemskými úřady.⁷⁾

POČÁTEK SPOLEČNÉHO ZÁKONODÁŘSTVÍ A PRVNÍ SOUBORNÉ SBÍRKY PŘEDPISŮ

O společném zákonodárství pro české a rakouské země, kdy byly vydávány jednotné obecné právní předpisy pro obě části monarchie, můžeme hovořit přibližně od poloviny 18. století.

Již od 17. století byly ale již zřizovány společné kompilační komise pro Čechy a Moravu ohledně plánovaných novel obnoveného zřízení zemského. Za vlády Josefa I. bylo od roku 1708 již vytvářeno společné právo útrpné a hrdelní pro Čechy, Moravu i Slezsko a od vlády Marie Terezie se vytváří centrální zákonodárství pro české a rakouské země.⁸⁾ Zrušením samostatné dvorské kanceláře české a rakouské a zřízením jednotného centrálního úřadu Directoria (*in publicis et in cameralibus*) a nejvyššího soudního místa (*Oberste Justizstelle*) roku 1749 nastalo definitivní centralizování správy i tvorby předpisů.⁹⁾

V této době vycházející souborné sbírky celostátního zákonodárství pouze shrnovaly předpisy, které byly již dříve přijaty a vyhlášeny různými způsoby. Tyto aktivity byly soukromé, jelikož vydání ve sbírce nebylo v té době ještě podmínkou platnosti vyhlášených předpisů ze strany státu.

Rozdělení sbírek předpisů na tzv. oficiální (či úřední), polooficiální či soukromé bylo v naší jurisprudenci dlouhodobě rozličně pojmáno. Různí autoři dělili sbírky do rozdílných kategorií.¹⁰⁾ V některých případech odborná literatura dělila sbírky právních předpisů před rokem 1848 pouze na kategorie sbírek úředních a sbírek soukromých.¹¹⁾

Potvrzeno rozhodovací praxí prvorepublikových soudů, např. rozhodnutí publ. pod Boh. A 952, 1418, 1878, 2651, 3914, 5317, 8697, 8999 nebo Boh. F 3794.

⁷⁾ § 2 zákona č. 139/1919 Sb. z. a n. ze dne 13. března 1919, jímž se upravuje vyhlásování zákonů a nařízení.

⁸⁾ Karel Kadlec, *Přehled ústavních dějin Moravy*. Praha, Všehrd 1926. s. 94–96.

⁹⁾ Karel Kadlec, *Dějiny veřejného práva ve střední Evropě*. 4. vyd. Praha, vl. náklad 1928, s. 336.

¹⁰⁾ Do kategorie oficiálních sbírek jsou někdy zařazovány pouze Sb. z. s. a Sb. z. pol., viz např. Vratislav Kalousek, *O vyhlásování předpřevratových norem v jazyce státním*. Právník, 1935, s. 297–306, s. 302.

¹¹⁾ Viz Josef Hoffmann a Josef Danek, *Rejstřík československého práva*. Praha, Československý Kompas 1936, s. VI.

Obecně byly v tomto období do sbírek zařazovány předpisy, které již byly vyhlášeny jiným způsobem – materiálním. Účel sbírek byl tedy deklaratorní, obdobně jako u soukromých sbírek. Můžeme s jistotou konstatovat, že některé předpisy se vůbec neobjevily i v úředních sbírkách, i když byly součástí platného práva. Předpisy byly ve sbírkách otiskovány většinou až s několikaletým zpožděním.¹²⁾

Jako souborná sbírka obecných předpisů přijatých v rámci společného zákonodárství, která je považována za první v řadě tohoto typu sbírek předpisů, vyšla ve Vídni roku 1786 až 1787 tzv. Sbíрка zákonů Marie Terezie, v originále pod titulem *Sammlung aller k. k. Verordnungen und Gesetze vom Jahre 1740 bis 1780, die unter der Regierung der Regierung des Kaisers Joseph des II. theils noch ganz bestehen, theils zum Theile abgeändert sind, als eine Hilfs- und Ergänzungsbuch zu dem Handbuche aller unter der Regierung des Kaisers Josephs des II. für die k. k. Erbländer ergangenen Verordnungen und Gesetze in einer chronologischen Ordnung*. Později byla ve svém druhém vydání z roku 1789 přejmenována na *K. k. Theresianisches Gesetzbuch, enthaltend die Gesetze von den Jahren 1740 bis 1780 in einer chronologischen Ordnung und sistematischen Verbindung* a neformálně byla také nazývána jako tzv. *Theresianisches Gesetzbuch*. Sbíрка zpětně shrnovala předpisy vydané za vlády panovnice mezi roky 1740–1780 (posledním dnem uvedeného časového období byl výslovně označen 29. listopad 1780, den úmrtí panovnice).¹³⁾

Sbíрка obsahovala osm svazků a celkově v ní bylo publikováno 2 226 předpisů.¹⁴⁾ Každý předpis měl své publikační číslo. Za první zařazený kalendářní rok (1740) byl otištěn pouze jediný předpis, který tak byl pravděpodobně prvním publikovaným předpisem ve sbírce předpisů od doby společného zákonodárství.¹⁵⁾ Zároveň bylo v titulku každého předpisu označeno datum přijetí a jeho stručný název. Vydavatelem byl Johann Georg Mosle z Vídně a pořadatelem se stal Josef Kropáček.¹⁶⁾

¹²⁾ Jako soubor platných norem pro jednotlivé země vycházel na konci 18. století např. pravidelný přehled *Vierteljahriger chronologischer Auszug*, od roku 1784 vycházející u moravského gubernia i pro Slezsko, od roku 1819 se tato sbírka mění ve sbírku provinciálních zákonů, viz Jan Kapras, *Z dějin českého Slezska*. Opava, Matice Opavská 1922, s. 107.

¹³⁾ Viz souhrnný rejstřík předpisů vydaný roku 1789 pod názvem *Hauptelenchus und Repertorium über alle acht Bände des Kais. Königl. Theresianischen Gesetzbuches vom Jahre 1740 bis 1780 in einer chronologischen Ordnung und sistematischen Verbindung*. Wien 1789, předmluva, s. 1.

¹⁴⁾ Prvním a nejstarším předpisem ve sbírce otištěným se stalo nařízení ze dne 28. listopadu 1740, svazek 1, 1786, s. 5.

¹⁵⁾ Nařízení ze dne 28. listopadu 1740, s. 3 prvního svazku sbírky, vydaného roku 1786.

¹⁶⁾ Josef Kropáček (Joseph Kropatschek) byl český právník, narozený kolem roku 1750. Po studiích v Praze vstoupil do státní služby, pracoval jako sekretář na krajském úřadě v Táboře do roku 1780, posléze se vrátil pracovně do Prahy, aby se pak přes Jihlavu dostal do Vídně, kde pracoval v různých úřadech, včetně postu sekretáře Dvorské komory. Zemřel roku 1809, viz *Österreichische National Encyklopaedie*, svazek 3 (I–M), Wien, M. Schmidl und I. Klang 1838, s. 299.

Účelem sbírky bylo sebrání všech vyšlých („*ergangenen*“) „nařízení“ a „zákonů“ za dané období, i když žádný z předpisů neměl výslovně formu zákona. Právní předpisy ve sbírce obsažené měly většinou formu nařízení, dekretů či reskriptů. Některé byly určeny pro všechny dědičné země, jiné byly platné pouze pro určitou zemi.¹⁷⁾ Předmluvu sepsal vydavatel, který tak dával najevo, že sebrání předpisů je jeho soukromou iniciativou určenou pouze pro potřeby všech adresátů norem.

Druhou vydanou sbírkou z této éry a od stejného autora se stala tzv. *Sbírka zákonů Josefa II. (Handbuch der k.k. Gesetze)*, formálně pojmenována jako *Handbuch aller unter der Regierung des Kaisers Joseph des II. für die K. K. Erbländer ergangenen Verordnungen und Gesetze in einer Systematischen Verbindung*. Obsahovala 18 svazků vydaných mezi lety 1785–1790. Důvodem pro sebrání sbírky bylo celkové shrnutí nařízení a zákonů vydaných v rámci vlády Josefa II., jak uváděl výslovně vydavatel.¹⁸⁾

Navazující na sbírku předchozího panovníka se stala další sebraná jednorázová sbírka pořádaná opět Kropáčkem. Neformálně nazvaná *Sammlung der Leopoldinischen Gesetze 1790–1792* (oficiálně jako *Sammlung der Gesetze, welche unter der glorreichsten Regierung des (König) Kaisers Leopold des II. in den sämtlichen (k.) k. k. Erblanden erschienen sind*) shrnovala předpisy vydané od nástupu Leopolda II. na trůn v roce 1790 do roku 1792. Sbíрка se skládala z 5 svazků vydaných ve 3 ročnících (1790–1792). Předpisy měly již přiřazeny publikační čísla, nebyly podepsány, ale každý obsahoval v titulu název s druhem předpisu, autorem předpisu a datem vydání. Publikační čísla tvořila kontinuální řadu napříč všemi ročníky. Svým stylem a systémem navazovala na předchozí sbírky předpisů (tereziánskou a josefskou) od stejného pořadatele. Ani ve svém titulu neužívala císařský symbol či nějakou delegaci od státní moci, ze kterých by šlo dovozovat, že se jednalo o sbírku úřední či poloúřední.

Vedle toho vycházely další soukromé sbírky ve zvláštních oblastech práva jako např. *Sammlung der k.k. landesfürstlichen Verordnungen in Publico-Ecclesiasticis 1767–1784* od nakladatele Trattnera ve Vídni, c. k. knihtiskaře, se sebranými předpisy v oblasti práva církevního, která vyšla v prvním díle již roku 1782 z celkových třech dílů.

Další vydanou sbírkou v této oblasti práva se stala ještě např. *Praktische Anwendung der in geistlichen Sachen (Publico Ecclesiasticis) ergangenen Verordnungen 1790–1826* vycházející mezi lety 1816–1829 v 8 svazcích pořádaná Johannem Schmerdlingem a vydávaná nejdříve u Antona Kuglera v Kremži, posléze u Johanna Georga Mösleho ve Vídni. Všechny tyto sbírky bychom mohli zařadit podle nejnovějších poznatků do kategorie sbírek soukromých.

¹⁷⁾ Jako např. jako Dvorský dekret ze dne 11. listopadu 1752, publ. pod č. 228, svazek č. 1, strana č. 426.

¹⁸⁾ Viz předmluva k prvnímu svazku, roč. 1790, s. 6.

PRVNÍ PERIODICKÉ ÚŘEDNÍ SBÍRKY PŘEDPISŮ

První sbírka předpisů, kterou je možno označit jako sbírku poloúřední či úřední, byla za vlády Josefa II. vydávána od roku 1786, a to pod oficiálním názvem *Josef des Zweyten Romisches Kaiser Gesetze und Verfassungen im Justiz Sache* – neoficiálně byla nazývána *Justizgesetzsammlung* (tzv. *Sbírka zákonů soudních*, se zkratkou „J. G. S.“ a v češtině „Sb. z. s.“). Územní rozsah sbírky byl specifikován přímo v titulu, kdy se vztahoval na Čechy, Moravu, Slezsko, obojí Rakousy, Štýrsko, Korutany, Krajinu, Goricu, Gradiska, Terst a „die Vorlande“.

Počátku sbírky předcházelo vyhlášení veřejné výzvy císaře k předložení nabídek na vydávání. Po jejich obdržení rozhodl ze dne 27. června 1785 o samotném vydávání sbírky zákonů justičních. V praxi bylo její vydávání prováděno pouze skrze soukromé subjekty, které obdržely licenci (privilegium) na deset let od císaře, což poněkud narušuje její řazení mezi sbírky úřední. Privilegium (*Privilegium impresorium privativum*) stanovovalo konkrétní podmínky ceny, prodeje, distribuce, sankce a povinné kvóty pro potřeby soudů či úřadů. Na druhou stranu již např. neurčovalo územní rozdělení licencí. Licenci na tisk získali tři tiskaři, a to Jan Ferdinand Schönfeld z Prahy, Josef Neumann v Brně a Ignác Kleinmayer z Klagenfurtu.¹⁹⁾

Územní platnost vydaných předpisů pro dané území byla stanovena v každém konkrétním předpise. Pokud nebyly určeny pro konkrétní země, platily na území všech zemí monarchie, což bývalo i výslovně označováno („*alle Provinzien*“ nebo „*alle Länder*“).

Obsah sbírky a pravidla pro zařazování jednotlivých předpisů do této sbírky je dnes již složité identifikovat. Z názvu se dá předpokládat, že měly být vydávány předpisy, jejichž vynutitelnost byla prosazována v rámci soudních řízení. Ale žádná jednotná pravidla nebyla v úvodu sbírky stanovena. Podle dvorského dekretu z roku 1785 předpisy publikované ve sbírce zákonů soudních pro konkrétní úřady měly platit i pro další úřady.²⁰⁾ Další navazující dekret toto pravidlo rozšířil i na jednotlivé země,

¹⁹⁾ Viz text Privilegia („Druckprivileg“), *Justizgesetzsammlung*, I. svazek, 1786, úvod. Z dosavadních poznatků není možno určit přesná pravidla vydávání sbírky mezi více vydavateli, a zda například vydávali každý samostatně a paralelně stejné svazky nebo se měly doplňovat atd. Například zachované svazky v českých a moravských fondech prokazatelně potvrzují vydávání prvních ročníků v Schönfeldově tiskárně. Některé z ročníků byly v jeho tisku vydávány v Praze, jiné zase jen ve Vídni a některé zároveň v Praze a Vídni, a to minimálně do roku 1796. Nejdříve byla tiskárna označena pouze jménem tiskaře, ale od Leopoldovy řady po roce 1790 nesla již titul „c. k. dvorské knihtiskárny“ (někdy ještě přidáno označení „privilegované“). Na rozdíl od toho např. výtisky z Neumannovy licence v Brně není možno dohledat ani přímo v moravských, brněnských archivních fondech. Je otázkou, zda vůbec byla tato konkrétní licence v praxi naplněna. Nejméně od roku 1816 začal být vydáván reprint všech předchozích vydaných svazků, a to od prvního svazku za roky 1780–1784 dále. Tisk probíhal v c. k. dvorské a státní erární tiskárně ve Vídni.

předpisy vydány pro jednu zemi, platí i pro další země.²¹⁾ Jako první v řadě vyšel „nulový“ svazek, který shrnoval předpisy za roky 1780 až 1784 a celkově v něm bylo zařazeno 371 předpisů s publikačním číslem. Prvním předpisem otištěným ve sbírce se stal patent ze 17. prosince 1780. Další svazek zahrnoval roky 1785 až 1786 jako podsvazky (označené jako „první“ a „druhé“ pokračování). Třetí pokračování vyšlo za rok 1787, čtvrté za rok 1788 a poslední, páté za rok 1789. V řadě Josefa II. vyšlo ve sbírce celkově 1 102 předpisů.

S ročníkem 1790 a s novým panovníkem byl pozměněn název sbírky na *Leopold des Zweyten Romisches Kaiser Gesetze und Verfassungen im Justiz Sache*. Vláda tohoto panovníka zahrnovala ročníky 1790 a 1791. Zároveň bylo ve sbírce zavedeno i nové číslování předpisů.

Později od ročníku 1792 byla sbírka opět přejmenována (podle nového císaře Františka) na *Seiner Majestät des Kaisers Franz Gesetze und Verfassungen im Justiz Sache*. Zahrnovala v prvním díle období let 1792 až 1796. Druhý díl zahrnoval roky 1796 až 1798, jako pátý a šestý rok vlády tohoto panovníka. Následující svazek shrnující léta 1798–1803, s novým dodatkem „für die Deutschenstaaten der Oesterreichischen Monarchie, již nevyjmenovával ve svém titulu všechny země monarchie jako dříve. Zjednodušeně shrnoval, že sbírka je určena pro všechny „německé státy rakouské monarchie“ (tj. včetně českých zemí).

Sbírka zákonů soudních tak ve svých počátcích pokaždé s nástupem nového panovníka začínala i s novým pojmenováním i číslováním předpisů. Od osmého svazku Františkova za rok 1831 pak bylo z názvu již vypuštěno jméno panovníka, a název tak nově zněl *Gesetze und Verordnungen im Justiz Sache*.²²⁾ Posledním předpisem ve Františkově řadě sbírky se stalo publikační číslo 2690. Od roku 1835 počala nová řada Ferdinandova. Závěrečný předpis celé sbírky vyšel pod číslem 1186 a byl datován k 17. listopadu 1848.

Jako druhá (polo)úřední sbírka z centrálních sbírek předpisů bývá zařazována tzv. *Sbírka zákonů politických* (*Politische Gesetzssammlung nebo Politische Gesetze und Verordnungen*) se zkratkou „P. G. S.“ a v češtině „Sb. z. pol.“ Tato sbírka vycházela opět pouze v německém jazyce.

Za jakousi „předsbírku“ Sbírkou zákonů politických je považována sbírka nazvaná *Seiner k. k. Majestät Leopold des zweyten politische Gesetze und Verordnungen für*

²⁰⁾ Dvorský dekret č. 509 ze dne 29. prosince 1785.

²¹⁾ Dvorský dekret č. 1519 ze dne 20. listopadu 1818. Tento výklad byl v minulosti rozporován, viz Emanuel Tilsch, *Občanské právo. Část všeobecná*. Praha, Wolters Kluwer ČR 2012, s. 48.

²²⁾ Místo dřívějšího „Verfassungen“ byly nově do názvu vloženo vhodnější „Verordnungen“. Není tak přesné tvrzení, že tato změna názvu proběhla až v ročníku 1837 a pak v posledních dvou ročnících vydaných až po roce 1848 z důvodů existence nových ústavních listin, viz Vladimír Kindl, *K publikaci tzv. společného zákonodárství pro rakouské a české země před 2. prosincem roku 1848*. In: K. Malý – L. Soukup (eds.), *Vývoj české ústavnosti v letech 1618–1918*. Praha, Karolinum 2006, s. 293.

die deutschen, böhmischen und galizischen Erbländer. Tato sbírka byla vydávána od roku 1791 do roku 1792 a shrnovala předpisy za léta 1790–1792 vydaná za vlády císaře Leopolda.

Její čtyři svazky nejsou započítávány do celkové řady Sbírký zákonů politických, ale svým identickým názvem potvrzuje své zaměření na stejnou oblast a druh publikovaných norem. Její podtitul výslovně odkazoval na úřední status sbírky. Stejně jako navazující sbírka zákonů politických Františkova uváděla, že je vydávána na nejvyšší příkaz a pod dohledem politických dvorských míst – „*auf allerhöchsten Befehl und unter mittelbarer der Aufsicht des Politischen Hofstelle herausgegeben*.“²³⁾ Jediným rozdílem tak bylo rozdílné uvedení orgánů, které měly dohled nad sbírkami, neboť u novější sbírky politických bylo později zmíněno nově jako dohledový orgán „direktorium“ namísto předchozí obecnější citace uvádějící pouze „*dvorská místa*“.²⁴⁾ Sbíрка neobsahovala ve svém úvodu žádnou publikační normu či úvod vydavatele, a tak prvním předpisem byl dekret o odtržení Bukoviny od Haliče.²⁵⁾ Sbíрка byla tisknuta v c. k. dvorské knihtiskárně Josefa Kurzbecka.

Formálně první souborný svazek klasické sbírky Sbírký zákonů politických byl vydán až roku 1793 ve Vídni pod názvem *Seiner k.k. Majestät Franz des zweyten politische Gesetze und Verordnungen für die deutschen, böhmischen und galizischen Erbländer*. V podtitulu sbírky bylo zdůrazněno, že se vydávání děje na základě nejvyššího příkazu („*auf allerhöchsten Befehl*“).²⁶⁾ Sbíрка byla vydána pod dohledem Direktoría (nebo později pod dohledem „nejvyšších dvorských míst“) – „*unter Aussicht*“, a to pro všechny dědičné země.²⁷⁾

Úvodní svazek obsahoval předpisy vydané od nástupu panovníka na trůn od března do prosince 1792.²⁸⁾ Nebyla v něm obsažena žádná publikační norma, zřizovací akt ani sdělení důvodů vydávání sbírky. Nelze tedy po formální stránce řádně vymezit, jaké předpisy, jakých autorů a v jakých oblastech měly být do sbírky zařazovány. Obdobně jako u sbírky zákonů soudních není možno přesně prokázat systém a pravidla pro zařazování jednotlivých předpisů do sbírky.

Prvním vydaným předpisem bylo pod č. 1 oznámení o převzetí vlády novým panovníkem z 2. března 1792. Reskript byl adresován na zemské úřady a výslovně bylo uvedeno, že byl vyhlášen tiskem a také skrze zemské úřady v jednotlivých ra-

²³⁾ Titulní strana ročníku 1790, první svazek, vydán ve Vídni u c. k. dvorského tiskaře a knihkupce Kurzbecka, rok vydání 1791.

²⁴⁾ Titulní strana ročníku 1792, první svazek.

²⁵⁾ Svazek 1, rok 1790, vydán 1791, s. 1.

²⁶⁾ Viz titulní list prvního ročníku 1792.

²⁷⁾ Tiskem byla pověřena vídeňská c. k. dvorská knihtiskárna Kurzbeck pod vedením Johanna rytíře von Kurzbeck.

²⁸⁾ Svazek obsahoval 123 číslovaných předpisů s publikačními čísly a navíc dva předpisy bez označení.

kouských korunních zemích. Z tohoto konkrétního přechodného ustanovení je možno seznat, že v té době stále fungoval primárně materiální způsob publikace.

Předpisy v této sbírce nebyvaly podepsány, ale pod samotným textem se nacházel název a druh předpisu, autor a datum vydání předpisu. Narozdíl od sbírky zákonů soudních začínala publikační čísla v každém ročníku znovu od počátku (a ne jako nepřetržitá kontinuální řada). Tento nový styl moderní periodické sbírky byl později zaveden tak u sbírky provinciálních zákonů a zachoval se v podstatě dodnes.

Později bývaly např. patenty císařem i výslovně podepsány. Vedle toho byly také předpisy uvozovány určitým populárním názvem, který pravděpodobně nebyval součástí původního textu. Jednotlivé předpisy byly různých forem a zařazovány byly nahodile. Nemůžeme vysledovat nějaká standardní pravidla a formy publikace v této sbírce.

Od roku 1805 začal být vydáván reprint (obdobně jako u Sbírek zákonů soudních). Jako první byl znovu vydán ročník 1802 a pak vydávání pokračovalo až do ročníku 1805. Nejstarší ročníky začaly být opětovně vydávány od roku 1815. Postupně pak byly zpětně dovydávány i starší ročníky, a to až k prvnímu svazku. Tisk zajišťovala c. k. dvorská a státní tiskárna.

Poslední ročník sbírky označený pod číslem 76 (1848) zahrnoval pouze předpisy vydané do konce vlády císaře Ferdinanda (2. prosince 1848) a vyšel souhrně až roku 1851. Posledním uveřejněným předpisem byl symbolicky nejvyšší patent, kdy císař vzdával trůnu ve prospěch svého nástupce.²⁹⁾

Jako třetí a poslední sbírku řazenou mezi sbírky (polo)úřední před rokem 1848 můžeme zařadit tzv. *Sbírku zákonů provinciálních (Provinzialgesetzsammlung)*. Vycházela v samostatných verzích pro různé korunní země monarchie. I když, obdobně jako předchozí dvě sbírky, nebyla zřízena žádnou speciální publikační normou a není možno tak přesně definovat její účel, funkci a rozsah. Podle svého názvu měla obsahovat předpisy platné pro území jednotlivých zemí.

Oficiální název sbírky se vždy lišil podle jednotlivých verzí, které nevycházely pod dohledem centrální vídeňské vlády, ale jednotlivých nejvyšších zemských orgánů v každé zemi monarchie. Většinou zněl název jako *Sammlung der Gesetze für ...*, který byl doplněn konkrétní zemí, jako např. u sbírky určené pro dolnorakouskou zemi – *Sammlung der Gesetze für das Erzeherzogthum Oesterreich unter der Ens*.³⁰⁾ V další rakouské zemi Tyrolsku a Vorarlbersku dokonce zahrnuje sbírka *Provinzial-Gesetzsammlung von Tyrol und Vorarlberg* zpětně předpisy již od roku 1814.³¹⁾

²⁹⁾ Patent ze dne 2. prosince 1848, č. 145/1848 Sb. z. pol.

³⁰⁾ Vydána c. k. dvorskou a státní tiskárnou ve Vídni.

³¹⁾ Vydáno guberniem pro Tyroly a Vorarlberg a tisknuto Felicianem Rauchem v Innsbrucku pod názvem *Provinzial-Gesetzsammlung von Tyrol und Vorarlberg* s ročníky od 1814 do 1848.

V případě české země (Království českého) byla vydávána pod názvem *Provinzial-Gesetzsammlung des Königreichs Böhmen für das Jahr ...* a přiřazen byl vždy daný kalendářní rok. Podtitul „*herausgegeben auf allerhöchsten Befehl unter der Aufsicht des k.k. böhmischen Landesguberniums*“ (obdobně jako sbírka tyrolská), vyjadřoval bezpochyby, že byla sbírkou úřední, neboť byla vydávána přímo na základě příkazu panovníka (vlády) a skrze místní c. k. české zemské gubernium.³²⁾

V úvodu české zemské sbírky je zmíněno nejvyšší dvorské rozhodnutí ze dne 17. července 1818 a také s odkazem na dvorský kancelářský dekret ze 4. srpna 1818, pod č. 12920, kdy bylo nařízeno, aby od ročníku 1819 každá zemská vláda zřídila vlastní provinciální sbírky zákonů – „*Provinzialgesetz-sammlung*“.³³⁾

Další sbírka vycházela pro Moravu se Slezskem, kde měla název *Sammlung der politischen Gesetze und Verordnungen für Mähren und Schlesien*. Vydávalo ji moravskoslezské gubernium sídlící jako nejvyšší zemský (guberniální) orgán v Brně.³⁴⁾ U moravské verze byl obdobně zmíněn úřední titul sbírky. Navíc vydavatel odkázal kromě výše zmíněných aktů (jako v případě české verze) na dvorský kancelářský dekret ze dne 12. dubna 1821, č. 10061. Všechna nařízení měla být zveřejněna tiskem.³⁵⁾ Texty Úvodů k oběma verzím sbírky (české i moravskoslezské) můžeme považovat za určitý typ publikační normy.

První ročník české i moravskoslezské provinciální sbírky vyšel pro rok 1819. Každý ročník začínal novou číselnou řadou publikačních čísel. Předpisy nebyly podepsány a obsahovaly jak názvy, tak označení druhu předpisu, autora i datum vydání. Sbíрка obsahovala již klasické formální legislativně-technické náležitosti, typické pro pozdější úřední sbírky, jako např. abecední registr (rejstřík) a chronologický obsah. Stejně jako všechny ostatní sbírky byla ukončena direktivně v roce

³²⁾ Viz svazek za rok 1819, titulní list. V roce 1822 pak vyšel dodatek s dodatečně vydanými zákony v letech 1819–1820. V roce 1830 samostatně vyšel rejstřík pod názvem: *General-Register über die in Folge eines a.h. Befehls Sr. k.k. Majestät unter der Aufsicht des K.k. böhmischen Landesguberniums (mit Einschluß des Ergänzungs-Bandes) erschienenen Eilf Bände der Provinzial-Gesetz-Sammlung des Königreichs Böhmen*. Sbíрка byla podle údajů na titulních listech nejdříve tisknuta obecně v c. k. dvorské knihtiskárně, později pak bylo výslovně specifikováno, že se jednalo o Schönfeldovu tiskárnu v Praze a později od roku 1834 v nástupnické dvorské tiskárně Haaseho do roku 1849 (ročník 1848). Svazky sbírky jsou uloženy např. ve fondu knihovny Národního archivu. Titul c. k. dvorského tiskaře držel v Praze na české úrovni od roku 1741 Karel František Rosenmüller, před ním to byl Karel Ferdinand Arnold, viz Nina Weissová, *Jan Ferdinand ze Schönfeldu jako osobnost 18. a 19. století*. Bakalářská práce. Praha, UK 2015, s. 23.

³³⁾ Viz *Provinzial-Gesetzsammlung des Königreichs Böhmen für das Jahr 1819*, úvod, s. 1.

³⁴⁾ Sbíрку tiskl Prokop Fritsch z Brna a později mezi roky 1845–1849 Franz Gastl také v Brně. Svazky sbírky jsou zachovány ve fondu Moravské zemské knihovny.

³⁵⁾ Viz *Sammlung der politischen Gesetze und Verordnungen für Mähren und Schlesien für das Jahr 1819*, úvod, s. 1–2.

1849 s nástupem nové formální publikace. Ohledně forem předpisů opublikovaných ve sbírce nelze nějaký katalog aktů, které by měly být vyhlášovány. V rámci sbírky byly publikovány různé druhy aktů, jako např. „*Gubernial Verodnung*“, „*Gubernial Kundmachung*“, „*Gubernial Ciruclar*“, „*Gubernial Dekret*“, „*Gubernial Intimat*“, někdy navíc s výslovným odkazem na adresáty normy jako byly např. okresní úřady nebo jen vybrané okresní úřady. V určitých případech nebylo autorem gubernium, ale prezident gubernia s jeho vlastními „*prezidiálními dekrety*“³⁶⁾. V drtivé většině bývaly vyhlášovány skrze tyto sbírky předpisy vydané zemskými (guberniálními) orgány, ale v některých případech (obdobně jako v pozdějších oficiálních zemských sbírkách) mohly být (re)publikovány akty ústředních dvorských orgánů.³⁷⁾

Zařazení předpisů do úředních sbírek předpisů vydávaných před rokem 1848 neznamenovalo jejich vyhlášení. Ve sbírce byly publikovány předpisy, které byly již jinak materiálně vyhlášeny. Zařazení do sbírky bylo jen presumpcí, že předpis byl již předtím nějak vyhlášen a tedy pouze *ex post* deklaratorním aktem. Stále tak nebyl v praxi aplikován princip formální publikace.

V souvislosti s koncepcí vyhlášení celomonarchických předpisů před rokem 1848 je možno na okraj zmínit iniciativu snažící se vyřešit publikaci předpisů. V průběhu jednání o přípravě všeobecného občanského zákoníku v letech 1792–1793 u pražského apelačního soudu předložil guberniální rada P. J. Riegger propracovaný návrh úpravy systému publikace celomonarchických zákonů. Tento systém měl být vložen jako součást připravovaného občanského kodexu. Postup zahrnoval formální náležitosti jako podpis panovníka i způsoby uveřejňování, kde byly nově preferovány především vnější způsoby materiální publikace jako šíření textů skrze univerzity katolickou církev, radnic, ale také tiskem. Vedle toho upravoval i velmi důležitou, a stále se v průběhu historie vracející se otázku jazykových znění. Byla zdůrazněna nutnost vydávat předpisy i v českém jazyce. Tato iniciativa byla ale ústřední kodifikační komisí zamítnuta s tím, že vyhlášení předpisů je pouze věcí panovníka a překlady jsou věcí politickou, která nemá být v zákoníku obsažena.³⁸⁾

³⁶⁾ Viz č. 3/1822 *Sammlung der politischen Gesetze und Verordnungen für Mähren und Schlesien für das Jahr 1822*, s. 5.

³⁷⁾ Jako např. 7/1820 *Sammlung der politischen Gesetze und Verordnungen für Mähren und Schlesien für das Jahr 1820*, s. 6.

³⁸⁾ Více k této iniciativě viz Vladimír Kindl, *Existují ještě dnes deficity v poznání obecného zákoníku občanského a jeho působení na území České republiky?* In: J. Dvořák – M. Kindl (eds.), *Pocita Martě Knappové k 80. narozeninám*. Praha, ASPI 2005, s. 211–222.

TISKAŘI A VYDAVATELÉ SBÍREK PŘEDPISŮ

V souvislosti s vydáváním sbírek předpisů můžeme velmi stručně provést exkurz do oblasti tradice tiskařství v českém prostředí. Tento obor byl neoddelitelnou součástí vyhlásování, resp. vydávání právních předpisů v písemné formě.

Tradice tiskařství se v českých zemích rozvíjela již od 15. století. Na konci 18. století proběhly pokusy úřední moci zregulovat tento trh a nařízením z roku 1793 bylo zakázáno zřizovat nové tiskárny v krajinských městech, posléze i v Praze, tento zákaz platil až do padesátých let 19. století. Po roce 1782 se uvádělo již jen deset pražských tiskáren, a tou největší byla Schönfeldova.

Prvním z tiskařů, který získal císařovu licenci tisknout sbírku zákonů soudních, byl právě pražský tiskař Jan Ferdinand rytíř Schönfeld, který ve své kariéře získal roku 1774 titul univerzitního tiskaře, později v roce 1784 stavovského a nakonec po roce 1790 i titul dvorského tiskaře.³⁹⁾

Po zrušení Anenského kláštera na Starém Městě zde vybudoval v roce 1795 největší tiskárnu na našem území, kde přetrvala tradice tisku až do roku 1970. Po roce 1799 se přestěhoval nastálo do Vídně a své podniky nechal řídit zástupce. Tiskárna se stala největší v celé střední Evropě (hned po lipském Brockhausovi). Podnik zdědil syn Jakub, který jej nakonec prodal v roce 1835 dalšímu slavnému pražskému tiskařskému magnátu Haasemu.

Druhým vydavatelem, pocházejícím z českých zemí, který dostal licenci k tisku Sbírky zákonů soudních, byl Josef František Neumann z Brna. Starou tradiční židovskou firmu v Brně, jejíž počátky sahají nejméně do roku 1751, založil ji František Josef Neumann, který ji vedl do roku 1760. Jako první na Moravě obdržel privilegium k tisku knih v Brně a prodeji knih na Moravě a v rakouském Slezsku.⁴⁰⁾ Část tiskárny převzal v roce 1777 syn František Leopold, který se vyučil u tiskaře Trattnera ve Vídni. Podnik získal titul občanské tiskárny v roce 1781, poté titul c. k. dikasteriální tiskař a nakonec titul c. k. guberniální tiskař v roce 1793.⁴¹⁾ V roce 1815 měl firmu koupit brněnský konkurent Gastl (pozdější první vydavatel moravského zemského zákoníku) a společnost ukončila svou dlouholetou tradici.

³⁹⁾ Jan Barák a Vladimír Kraus, *Typografové 1468–1939*. Praha: Naše Vojsko, 1996, s. 14.

⁴⁰⁾ Podle jiných údajů až v roce 1753 založil na Zelném trhu v Brně (na rohu s Radnickou ulicí) první hebrejskou tiskárnu na Moravě, kam se do té doby hebrejské tisky musely dovážet. Po zakladateli převzala podnik jeho žena, Anna Františka. Tato podnikavá vdova založila 1766 v Mikulově ještě německo-česko-latinskou tiskárnu, viz Encyklopedie města Brna, [online] dostupné z: http://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_udalosti&load=2910 [cit. 2016-02-14].

⁴¹⁾ Ve vedlejší větvi syn zakladatele, František Karel, vedl židovskou tiskárnu, která v roce 1782 dostala povolení tisknout německy a fungovala do roku 1797, viz Karel Chyba, *Slovník tiskařů v Československu o nejstarších dob do roku 1860*. Praha: Památník národního písemnictví, 1966–1984, [online] dostupné z: <http://www.clavmon.cz/chyba> [cit. 2016-02-14].

Skupina tiskařů věnující se vydávání oficiálních sbírek právních předpisů na území monarchie byla velmi omezená. Tisk tohoto druhu úředních sbírek tak měly pod kontrolou stejné podniky (a jejich nástupci) po celou dobu trvání monarchie.

NOVÝ PRINCIP VYHLAŠOVÁNÍ PO ROCE 1849 A VZNIK ŘÍŠSKÉHO ZÁKONÍKU

Revoluční rok 1848 se všemi jeho přelomovými ústavními důsledky dal vzniknout nové koncepci moderní publikace právních předpisů v zemích Koruny české. Dosavadní materiální vyhlásování právních předpisů bylo nahrazeno formálním vyhlásováním v listinné podobě na základě principu tzv. *formální publikace*.

Na plánované ústavní úrovni měla „dubnová ústava“ z roku 1848 zřídit říšský sněm, kde ale jedinou zákonodárnou pravomoc měl mít císař navrhuující a zamítající zákony. Podle ustanovení následující „březnové ústavy“ z roku 1849 měl „*prohlašovat*“ císař zákony a jejich prováděcí nařízení se spolupodpisem příslušného ministra. Moc zákonodárnou měl vykonávat v záležitostech říšských císař ve spojení se sněmem říšským, přičemž oba měli mít pravomoc navrhnout zákony.⁴²⁾ Ústavní zmocnění nakonec zůstala jen na papíře a říšské zákony nebyly vůbec přijímány, neboť silvestrovskými patenty z prosince roku 1851 byla březnová ústava zrušena.⁴³⁾ K samotnému procesu vyhlásování předpisů se ústava výslovně nevyjadřovala.

Spolu s březnovou ústavou byl přijat tzv. *první publikační patent* ze 4. března 1849 podepsaný císařem a členy vlády.⁴⁴⁾ Tento předpis, na rozdíl od ústavy, byl uveden v praxi a založil novou oficiální sbírku předpisů – obecný říšský zákoník.⁴⁵⁾

Tímto prvním publikačním patentem byla poprvé zavedena jednotná a oficiální forma vyhlásování říšských i zemských právních předpisů pro celou monarchii. Do té doby nebylo formálně upraveno vydávání a vyhlásování právních předpisů na zákonné úrovni.

Již předtím (v listopadu roku 1848) se nová vláda přihlásila k „*velkému dílu*“, a to „*novému svazku*“, který se měl opírat o rovné právo. Zákoník sloužit ke spojení veškerých zemí a národů monarchie v jeden veliký stát a zajistit „*jednotu státní*“.⁴⁶⁾ Rovnost před zákonem pro všechny národy měla být hlavním principem,

⁴²⁾ Patent č. 150/1848–49 ř. z. (dopl. svazek), ze dne 4. března 1849, „březnová ústava.“

⁴³⁾ Císařské patenty ze dne 31. prosince 1851, č. 3-4/1852 ř. z., ročník 1852, částka II. z 10. ledna 1852, strana 25–28.

⁴⁴⁾ Císařský patent ze dne 4. března 1849, č. 153/1848–49 ř. z. (dopl. svazek), vydaný císařem v „hlavním městě“ Olomouci.

⁴⁵⁾ K publikaci právních předpisů před rokem 1848 viz také Lukáš Králík, *Říšský zákoník a počátky formální publikace předpisů*. Právní rádce, 2018, č. 9, s. 64–69.

kteřou měla nová sbírka zajistit. Tento záměr byl vyjádřen již v manifestu nově nastupujícího císaře z prosince 1848.⁴⁷⁾

První ročník říšského zákoníku (za rok 1849) byl uvozen textem nazvaným *Úvod k obecnému Zákoníku říšskému a Věstníku vládnímu pro císařství Rakouské* („*Einleitung...*“).⁴⁸⁾ Jedním z prostředků sjednocení státu měl být právě nový jednotný centrální zákoník. Přesný počátek publikace zákoníku měl být určen později a k provedení byli určeni konkrétně ministři práva (spravedlnosti) a záležitostí vnitřních (vnitřní).⁴⁹⁾

V rámci Úvodu k zákoníku byl otisknut text publikačního patentu. Z důvodu odstranění neurčitosti dosavadních předpisů o vyhlásování zákonů, nařízení i dalších vládních vynešení a docílení „větší důkladnosti a jednoduchosti“ i rovnoprávnosti byl zřizován „obecný zákoník říšský a věstník vládní“ („*allgemeines Reichsgesetz und Regierungsblatt*“).⁵⁰⁾ Nově zavedený zákoník měl výslovně obsahovat veškeré zákony říšské a zemské, patenty, císařská nařízení, všechny smlouvy s jinými státy, nařízení vydaná ministerstvy a jinými ústředními orgány.

Způsob „zveřejňování“ předpisů v nově zřízeném zákoníku (i zemských zákoníků) měl být považován za jediný zákonem předepsaný způsob „prohlašování zákonů, patentů a nařízení do něho přijatých“.⁵¹⁾ Takto byl poprvé výslovně zaveden princip formální publikace do naší právní kultury.

⁴⁶⁾ Prohlášení ze dne 27. listopadu 1848.

⁴⁷⁾ Císařský patent ze dne 2. prosince 1848, č. 1/1848–49 ř. z. (dopl. svazek).

⁴⁸⁾ Úvod k prvnímu ročníku (1849), strana I.

⁴⁹⁾ Spolugesce nově zřízených ústředních ministerských orgánů po roce 1848 – ministerstva spravedlnosti a ministerstva vnitra na vyhlásování úředních sbírek předpisů přetrvávala i v následujících letech. Ostatně tento systém gesce jednoho z těchto ministerstev nad vydáváním úřední sbírky předpisů trvá dodnes. I když formálně mělo po roce 1848 gesce nad vydáváním říšského zákoníku ministerstvo spravedlnosti, kde byl zřízen i c. k. redaktorský úřad, ministerstvo vnitra se udržovalo zásadní vliv nad publikací předpisů. Nad tvorbou a vyhlásováním právních předpisů tradičně měly pravomoc nejvyšší správní orgány. Původní česká dvorská a rakouská kancelář spojená po roce 1749 do centrálních dvou úřadů majících v působnosti na nejvyšší úrovni správní a soudní agendu monarchie (*Directorium a Oberste Jutizstelle*) byla posléze přetransformována do spojené dvorské kanceláře, z které po roce 1848 vyvinulo ministerstvo vnitra.

Mimochodem setrvalost této tradice je prokázána i sídlem všech těchto zmíněných vídeňských centrálních úřadů včetně ministerstva vnitra, když sídlily v budovách prvotního komplexu bývalé české dvorské kanceláře v budovách na rohu *Judenplatzu, Wipplingerstrasse a Jordangasse*. Dodnes zde stále sídlí rakouské ministerstvo vnitra v novějších částech komplexu a v původním českém paláci sídlí Nejvyšší správní soud.

⁵⁰⁾ § 1 patentu č. 153/1848–49 ř. z. (dopl. svazek). Název sbírky byl v originální verzi v německém i českém jazyce výslovně uveden malým písmenem.

⁵¹⁾ Viz § 7 patentu č. 153/1848–49 ř. z. (dopl. svazek).

Stále ale platila výjimka z principu formální publikace, kdy v případech zvláště urgentních mohl být předpis uveřejněn vedle toho i jiným (materiálním) způsobem. Na úřadech se ponechávala forma. Vydání každého svazku (částky) zákoníku se mělo ohlašovat „vládními novinami vycházejícími ve Vídni“⁵²⁾ a ve veškerých novinách zemských vlád „ustanovených ku přijímání“, „prohlašování úředních“⁵³⁾

Předpisy se měly považovat za řádně vyhlášené a nabýt „moci závazné“ počátkem 30. dne následujícího po dni vydání a rozeslání částky, pokud výslovně nebylo stanoveno jinak.

Jazykové znění právních předpisů a jejich autenticita byla výslovně nastavena tak, že předpisy měly být vydávány ve všech „obyčejných jazycích zemských“ a každý z těchto textů má „zákonnou platnost“. Pokud byl text předpisu vydán v jiném znění než německém, měl k němu být připojen překlad do německého jazyka. Zároveň byl v každé zemi korunní zřízen také zákoník zemský a věstník vládní, který měl vycházet v jednotlivých zemských jazycích s připojeným německým překladem.

První ročník měl obsahovat pouze zákony a nařízení vydané od 1. října do konce prosince 1849. Zákoník říšský měl být tištěn pro celou říši v císařsko-královské dvorské i státní tiskárně ve Vídni. K vydávání měla být zřízena Redakční úřadovna zákoníku vedená ministerstvem spravedlnosti. Bylo také zmíněno, že dodatečně vyjde svazek doplňovací s vlastní řadou čísel vyhlášených podle dosavadních pravidel od nástupu císaře Františka Josefa I. na trůn dne 2. prosince 1848 do konce září 1849. Doplňovací svazek měl mít vlastní číselnou publikační řadu a zvláštní číslování stran, odlišné od vlastního zákoníku.⁵⁴⁾

Jako prováděcí předpis k publikačnímu patentu bylo vydáno v dubnu 1849 avizované ministerské nařízení, zmíněné přímo v publikačním patentu. V něm bylo již konkrétně stanoveno zahájení vydávání říšského zákoníku, a to k 1. říjnu 1849.⁵⁵⁾

Zároveň byl na základě tohoto prováděcího nařízení z dubna 1849 (navazujícím na březnový první publikační patent) k praktické redakci a administraci zřízen C. k. úřad redaktorský zákoníka říšského a vládního věstníka vedený ministerským radou u ministerstva práv (spravedlnosti). Redaktorský úřad vydával zákoník a měl povinnost oznamovat vládním novinám, kdy bude vydána nová částka zákoníku. V čele úřadu stál Anton Hye, rytíř z Gluneku, který podléhal ministru spravedlnosti.⁵⁶⁾ V redakci zákoníku pracovali i překladatelé do jednotlivých zemských obvyklých jazyků, které měly být původně autentickými.⁵⁷⁾

⁵²⁾ Viz § 1 patentu č. 153/1848–49 ř. z. (dopl. svazek) – je možno předpokládat, že tím byla myšlena úřední část novin Wiener Zeitung (Viedeňské noviny).

⁵³⁾ § 1 patentu č. 153/1848–49 ř. z. (dopl. svazek).

⁵⁴⁾ Tento ročník by měl být citován specificky jako „ročník 1848–49 ř. z., (doplňovací svazek)“ na rozdíl od prvního ročníku, který by měl být označován jako „ročník 1849 ř. z.“.

⁵⁵⁾ Nařízení min. vnitra a spravedlnosti ze dne 2. dubna 1849, publ. v Úvodu, ročník 1849, s. V–VII.

⁵⁶⁾ Anton Hye, rytíř z Gluneku, se narodil v Gleinku v Horních Rakousích roku 1807, po vystudování

K řádnému jazykovému provedení byla ministerským dekretem k 1. srpnu 1849, zřízena speciální právní translatická komise.⁵⁸⁾ Komise byla složena z 5 sekcí, a to české (česko-moravsko-slovenské), polské, rusínské, slovinské-illyrské a srbské. Činnost komise měla vyústit v slovník právní (i úřední) terminologie všech slovanských jazyků monarchie na základě německé terminologie obsažen v dřívějších kodexech až do březnové ústavy.⁵⁹⁾ Prozatímním redaktorem české verze

vídeňských práv působil v advokacii a vedle toho byl činný i v akademické sféře. Po roce 1848 se stal generálním sekretářem ministerstva spravedlnosti. Podílel se na tvorbě nejvýznamnějších předpisů tehdejší doby a později na tomto ministerstvu vedl odbor legislativní a posléze celou sekci. Později se stal také ministrem spravedlnosti, viz Lexikon biografický, Rakouská akademie věd, [online] dostupné z: <http://www.biographien.ac.at/oeb1?frames=yes> [cit. 2016-02-14]. Mimo to jako editor pořádal jednu ze zásadních sbírek judikatury, tzv. *Glunkova sbírka* s oficiálním názvem *Sammlung der geschoepten Erkenntnisse des k.k. Österreichischen Rechtgerichtes* vydanou poprvé v roce 1874, kterou redigoval až do roku 1889, a její vydávání trvalo až do roku 1919.

⁵⁷⁾ Redaktorem české verze říšského zákoníku byl od 1. listopadu 1849 jmenován A. V. Šembera, český jazykovědec, literární historik, profesor a poslanec (narozený roku 1803 ve Vysokém Mýtě, zemřel roku 1882 ve Vídni). Jako akademický pracovník v Olomouci a Brně se velmi angažoval v moravském národním hnutí. V březnu roku 1849 v reakci na březnovou ústavu a publikační patent uveřejnil v Moravských novinách návrh, aby byly texty právních předpisů centrální vlády a císaře překládány přímo ve Vídni a ne až dodatečně jako doposud. V odpovědi na jeho výzvu také v Moravských novinách uveřejnil ministr Bach dopis a povolal slovanské jazykovědce do Vídně, aby zavedli jednotné odborné názvosloví právnícké i v úředním slohu. V prvních letech překládal říšský zákoník společně s Antonínem Rybičkou, do roku 1857 pak s Antonínem Beckem a později již samostatně. Od 1. listopadu 1849 vykonával funkci redaktora zákoníku až do roku 1882. Celkově přeložil třicet ročníků říšského zákoníku a stal se jedním ze zakladatelů moderního právníckého a politického názvosloví, viz Eva Straková, *A. V. Šembera a jeho vídeňské působení. Diplomová práce*. Brno, FF MU 2006.

⁵⁸⁾ Více k náplni práce translatické komise viz např. Václav Růžička, *Vědecké zpracování české právní terminologie, zvláště v 19. století*. Právněhistorické studie, sv. 3, 1957, Praha, s. 144–148.

⁵⁹⁾ Slovník vyšel později knižně pod názvem *Juridisch-politische Terminologie für die slawischen Sprachen Oesterreichs: Von der Commission für slawische juridisch-politische Terminologie. Deutsch-böhmische Separat-Ausgabe*. Wien, Aus der kaiserlich-königlichen Hof- und Staatsdruckerei 1850. Na počátku listopadu 1849 byla ukončena činnost komise. Její čeští členové se museli především soustředit na svou práci v rámci samotné redakce zákoníku. Předsedou celé translatické komise byl jmenován P. J. Šafařík. V české sekci byli ještě členy, kromě předsedy Šafaříka, i Šembera, K. J. Erben, A. Rybička, A. Beck jako redaktor českého zákoníku a slovenští zástupci J. Kollár a K. Kuzmány. Většina z českých členů měla již předchozí překladačské zkušenosti v převádění textů právních předpisů z němčiny do češtiny, kdy Rybička působil dříve již u spojené dvorské kanceláře a ministerstva vnitra. Šembera zase pracoval jako překladač právních předpisů při moravsko-slezském zemském prezidiu v Brně a Erben naopak ve stejné pozici u českého zemského gubernia v Praze, více viz např.

v redakci říšského zákoníku byl od 1. listopadu 1849 jmenován Antonín Rybička.⁶⁰⁾ Jako kontrolní redaktor byl dosazen Šembera a po roce 1850 se spolu s Beckem stali spoluredaktory české sekce.

V první publikační centrální normě ani v jiném předpisu (či technické poznámce v textu zákoníku) nebyl řešen vztah k předchozím sbírkám a předpisům v rámci společného zákonodárství. Pouze v Úvodu k říšskému zákoníku bylo zmíněno, že otiskování právních předpisů vydaných do 2. prosince 1848 ve starších sbírkách má být ukončeno a poslední svazky uzavřeny. Podle konkrétních citací v samotném prvním ročníku říšského zákoníku lze jednoznačně potvrdit tezi, že fungovala tzv. *faktická kontinuita*, kdy v odkazech pod čarou jsou citovány sbírka zákonů politických i sbírka zákonů soudních.⁶¹⁾ V některých případech jsou starší předpisy citovány přímo v textu nových předpisů. Evidentně tedy fungoval princip derogace starších předpisů novějšími mezi jednotlivými sbírkami a tím se prokazuje návaznost nové říšské sbírky na starší sbírky.

V nové sbírce byly opakovaně citovány starší normy, i z před roku 1819, které byly specifikovány pouze datem vydání a názvem předpisu. Je tak potvrzen princip materiální publikace, který do té doby fungoval v našem zákonodárství.⁶²⁾ Na ústavní ani zákonné úrovni nebyly vyjmenovány druhy vyhlašovaných obecných předpisů či jejich vzájemný poměr.

Samotná první částka úvodního ročníku říšského zákoníku vyšla ve skutečnosti až dne 1. listopadu 1849. Do konce kalendářního roku bylo v prvním svazku (za rok 1849) vydáno ještě dalších 48 předpisů. Prvním předpisem vydaným vůbec v rámci říšského zákoníku bylo vynešení ministerstva záležitostí právních (spravedlnosti) ze dne 2. října 1849 vydané ministrem Schmerlingem.⁶³⁾ Fakticky se pak tento první ročník stal ročníkem druhým v chronologickém pořadí.

Později došlo k vydání proklamovaného tzv. *doplňovacího svazku* (ročník 1848–1849), „*Ergänzungs Band*“ se zkratkou „*Erg. Bd.*“. V něm byly dodatečně zahrnuty zpětně všechny zbylé předpisy vydané od dne nástupu císaře Františka Josefa I. na

Vladimír Kindl, *Alois Vojtěch Šembera a český text rakouského říšského zákoníku*. In: B. Poláček (ed.), *Pocta Květoslavu Růžičkovi k 70. narozeninám*. Praha, Wolters Kluwer ČR 2016, s. 213–221.

⁶⁰⁾ Tento český právník a historik se narodil roku 1812 ve Skutči, vystudoval právnickou fakultu UK a po praxi u chrudimského magistrátu nastoupil v roce 1848 u dvorské kanceláře ve Vídni, později se stal tajemníkem nejvyššího soudu. Na sklonku kariéry působil u vrchního zemského soudu a zemřel v roce 1899.

⁶¹⁾ Viz také Vladimír Kindl, *První svazek říšského a českého zemského zákoníku a právní předpisy tzv. doby předbřeznové*. In: V. Knoll (ed.), *Pocta Stanislavu Balíkovi k 80. narozeninám*. Acta historica-*iuridica Pilsnensia* 2008. Plzeň, Aleš Čeněk 2008, s. 157–163, s. 161.

⁶²⁾ Např. guberniální nařízení ze dne 11. června 1849, č. 82/1848–49 čes. z. z. (dopl. svazek), které citovalo oběžní nařízení ze dne 4. listopadu 1829 a nejvyšší patent ze dne 21. března 1818.

⁶³⁾ Vynešení minist. záležitostí právních od 2. října 1849, č. 1/1849 ř. z., ročník 1849, částka I., s. 2.

trůn, tedy od 2. prosince 1848 do konce října 1849. Prvním historicky nejstarším předpisem, publikovaným na základě principu formální publicity, se tak stal císařský patent ze dne 2. prosince 1848, o nástupu na trůn.⁶⁴⁾ Posledním předpisem v tomto doplňujícím svazku bylo vynešení min. financí ze dne 31. října 1849.⁶⁵⁾

V prvních ročnících zákoníku byla většinu předpisů vyhlášena ve formě vynešení. Méně již byla zastoupena nařízení (císařská nařízení). Minimum předpisů pak bylo vydáno ve formě císařských patentů, státních smluv („*Vertrag*“), seznamů („*Verzeichniss*“)⁶⁶⁾, Ohlášení („*Bekanntmachung*“),⁶⁷⁾ přípisů („*Schreiben*“)⁶⁸⁾ nebo ministeriálních prohlášení („*Ministerial Erklarung*“).⁶⁹⁾

ZEMSKÉ SBÍRKY PŘEDPISŮ

Vedle skupiny všeobecně závazných předpisů vydávaných centrálními orgány v jediné ústřední sbírce předpisů (říšském zákoníku) vznikla po zavedení principu formální publikace v r. 1849 i druhá skupina předpisů, resp. sbírek obecných právních předpisů nebo jiných legislativních či nelegislativních aktů exekutivních orgánů.

Každá z jednotlivých zemí tvořících monarchii dostala na základě prvního publikačního patentu vlastní zemskou sbírku, „*zákoník zemský a věstník vládní*.“⁷⁰⁾ Zákoníky zemské měly vycházet v zemských jazycích a k nim měl být přikládán německý překlad předpisů. Zemské sbírky měly obsahovat zemské zákony vydané původně v říšském zákoníku (zákoník říšský měl podle publikačního patentu výslovně obsahovat říšské zákony i zemské zákony). Dále měly být oznamovány anotace o vydání centrálních předpisů v říšském zákoníku. Poslední skupinou publikovaných předpisů byla nařízení, ustanovení a naučení o záležitostech veřejných vydané jednotlivými zemskými úřady. Podrobnosti k technickému vydávání zemských sbírek ještě dodalo ministerské nařízení ze září 1849.⁷¹⁾

⁶⁴⁾ Císařský patent ze dne 2. prosince 1848, č. 1/1848-49 ř. z. (dopl. svazek), ročník 1848-49, s. 1.

⁶⁵⁾ Tento doplňovací svazek vyšel s největší pravděpodobností pouze v německé verzi a ne již v českém jazyce. Českou verzi nebylo možno dohledat v současných dostupných archivních a knihovních fondech.

⁶⁶⁾ Např. seznam výsad propůjčených výhradních ze dne 3. února 1850, č. 27/1850 ř. z., ročník 1850, částka XIX, s. 419.

⁶⁷⁾ Např. ohlášení ministeria pro zeměvzdělání a hornictví ze dne 1. prosince 1849, č. 57/1850 ř. z., ročník 1850, částka XXVI., strana 635.

⁶⁸⁾ Např. nejvyšší kabinetní přípis císaře ze dne 31. prosince 1851, č. 4/1851 ř. z., ročník 1851, částka II., strana 28 („silvestrovský patent“).

⁶⁹⁾ Např. min. prohlášení od 8. listopadu 1849, č. 23/1849 ř. z., ročník 1849, částka VI., s. 30.

⁷⁰⁾ § 4 patentu č. 153/1848-49 ř. z., dopl. svazku.

⁷¹⁾ Nařízení dne 2. září 1849, č. 6567.

Byly zřízeny zemské zákoníky pro zemi Českou, Moravu, rakouské země (Dolní Rakousy, Horní Rakousy, Tyrolsko, Vorarlbersko), Uhry, Halič, Kraňsko a Dalmácii s předpisy zahrnujícími roky 1848 (pouze prosinec) a 1849. V praxi začaly vycházet sbírky až od roku 1850 (např. v Čechách od 9. ledna, na Moravě od 24. dubna a ve Slezsku od 25. června).⁷²⁾ Uherský zemský zákoník vycházel dokonce v průběhu padesátých let 19. století i v české verzi.

V těchto zemských sbírkách byly publikovány někdy i podzákonné předpisy ústředních úřadů určené pro jednotlivé země, které již předtím vyšly v říšském zákoníku. Později po ústavních změnách na počátku šedesátých let 19. století byly konečně poprvé vyhlášovány zemské zákony, které do té doby v praxi nebyly vůbec přijímány.

Pro systém vyhlásování v zemských sbírkách předpisů obecně platil stejný princip formální publikace jako pro říšský zákoník, kdy vydání v těchto sbírkách bylo považováno za „*jediný zákonem předepsaný způsob prohlašování*“ zemských zákonů a nařízení.⁷³⁾ Na úrovni zemských předpisů tak počal platit obdobný systém jako na úrovni centrální.

DÍLČÍ ZMĚNY V SYSTÉMU PUBLIKACE

Původní nastavený systém vyhlásování právních předpisů podle principů formální publikace zavedený prvním publikačním patentem z roku 1849 příliš dlouho v praxi nevydržel.

Již na konci stejného roku proběhly první dílčí změny týkající se povinnosti vydávat předpisy v říšském zákoníku ve všech deseti zemských jazycích.⁷⁴⁾ Pokud nebylo u konkrétního předpisu třeba vydávat jej okamžitě ve všech jazycích, mohl být předpis (částka) nejdříve vyhlášen pouze v jednom zemském jazyce (či několika). Později mohl být vyhlášen i v jazycích zbývajících. Je možné předpokládat, že u centrálních říšských předpisů tak byla vydána nejdříve částka v německém znění a později až v dalších jazycích.

Na začátku roku 1851 nastaly pak další značné změny ve vyhlásování předpisů, když císařské nařízení novelizující první publikační normu zavádělo změny v pub-

⁷²⁾ Více k vydávání zemských zákoníků viz Lukáš Králík, *Zemské sbírky právních předpisů*. Právní rádce, 2018, č. 2, s. 62–67 nebo L. Králík, *Moravský zemský zákoník*. Moderní dějiny, 2016, č. 2, s. 97–113 a L. Králík, *Slezský zemský zákoník*. Acta Universitatis Carolinae Iuridica, 2017, č. 1, s. 25–36.

⁷³⁾ Viz např. Úvod k českému zemskému zákoníku, č. 1/1850 čes. z. z., ročník 1850, částka 1, ze dne 9. ledna 1850, s. 1.

⁷⁴⁾ Císařské nařízení č. 31/1849 ř. z. ze dne 7. prosince 1849, jímž se změňuje ustanovení patentu od 4. března 1849 o současném vydávání obecného zákonníka říšského a věstníka vládního ve všech desíti zemských jazycích.

likaci říšského zákoníku, aby se „*odvarovaly nesnáze, ježto dle dosavadní zkušenosti vzcházejí*“.⁷⁵⁾

V zemském zákoníku měly být publikovány kompletní texty všech zákonů a nařízení z centrálního zákoníku, které byly platné pro danou zemi. Pro srovnání mělo být vydáno dvojité znění (v zemském jazyce). Nabytí účinnosti dané normy se stále vázalo na datum vydání v zákoníku říšském. Nerozhodoval tedy den, kdy byl daný předpis republikován v zákoníku zemském. Rozšířila se však legisvakance z původních 30 dnů na 45 dnů, a to pravděpodobně právě z důvodu lepší možnosti seznámení se s textem předpisu ve vlastním jazyce. Vedle toho také obce již neměly nově povinnost pořizovat si každý výtisk říšského zákoníku, postačil jim pouze výtisk zemského zákoníku jejich korunní země v daném jazyce.

ZÁSADNÍ ZMĚNY V PUBLIKACI PO ROCE 1852

Rozhodná změna v publikaci předpisů přišla pak na počátku roku 1853. Nový publikační říšský patent z roku 1852 (tzv. *druhá centrální publikační norma*) od 1. ledna 1853 nařizoval změny ve vydávání říšského zákoníku. Nastala tak druhá etapa formálního vyhlášení právních předpisů. Zákoník byl přejmenován na *Allgemeines Reichs-Gesetz-Blatt für das Kaiserthum Österreich (Všeobecný říšský zákoník pro císařství rakouské)*.⁷⁶⁾

Zákoník říšský a vládní věstníky měly výslovně sloužit k „*zavazujícímu vyhlášení zákonů a nařízení*“.⁷⁷⁾ Pojmenování aktů jako „zákonů“ bylo spíše obecné, neboť při stálé absenci parlamentu nemohly být legislativní akty ve formě „zákona“ přijímány a vydávány. V rámci této sbírky se měly konkrétně vyhlášovat obecně závazné předpisy ve formě patentů a nařízení císařských, dále také státní smlouvy, ustanovení o systemizování a organizaci veřejných úřadů a nakonec nařízení ministerstev či dalších nejvyšších správních úřadů říšských, které prováděly zákony.

V praxi byly publikovány především vyhlášky či vynešení („*Erlass*“)⁷⁸⁾ či nařízení („*Verordnung*“)⁷⁹⁾ ústředních správních orgánů nebo císařská nařízení („*Kai-*

⁷⁵⁾ Císařské nařízení č. 473/1850 ř. z. ze dne 20. prosince 1850, jímžto se nařizují a počínajíc od 1. ledna 1851 v skutek uvádějí některé změny v patentu od 4. března 1849 strany toho, jak býti zřízen zákoník říšský, částka CLXI. ze dne 28. prosince 1850, s. 2047.

⁷⁶⁾ Patent císařský č. 260/1852 ř. z., daný dne 27. prosince 1852, pro celou říši, jímžto se nařizuje více změn ve zřízení zákonníka říšského a věstníka vládního i zákoníků zemských a věstníků vládních, a činí se nová ustanovení o vyhlášení zákonů a nařízení, částka LXXXVII. ze dne 29. prosince 1852, s. 1143.

⁷⁷⁾ § 1 patentu č. 260/1852 ř. z.

⁷⁸⁾ Např. vyhláška (vyhlášení) min. vnitra ze dne 2. května 1856, č. 71/1856 ř. z., ročník 1856, částka XX., strana 274.

serliche Verordnung“),⁸⁰⁾ které tvořily drtivou většinu obsahu. Jako předpisy nejvyšší síly byly výjimečně publikovány císařské patenty („*Kaiserliche patent*“) či specifické oběžní nařízení („*Circular Verordnung*“).

Ve zvláštních případech, po výslovném povolení císaře, byly některé předpisy pokládány za řádně vyhlášené, i když nebyl opublikován celý jejich text, a to v okamžiku zveřejnění „vynešení“, kterými se uváděly ve skutek.⁸¹⁾ Ostatní zbytková legislativa, která se týkala užšího okruhu věcí (cenových vyhlášení, průmyslových výsad atd.) měla být vydávána pouze na nižší úrovni, v úředních novinách (Viedeňských novinách).

Z důvodů nejširšího seznámení veřejnosti s jejich texty mohly být předpisy vydávány nejen ve věstnících vládních, ale i v úředních novinách zemských. Taktéž se mohly veřejně vyvěšovat a uveřejňovat i jinými způsoby obvyklými v jednotlivých zemích. V praxi byl tak přítomen stále princip materiální publikace.

V průběhu padesátých let, resp. od ročníku 1853, vycházely obecně závazné předpisy vyhlášené v říšském zákoníku pouze v jediném autentickém znění, a to německém. Verze v ostatních zemských jazycích byly pouze úředními překlady. Jiné jazykové verze předpisů publikovaných originálně v německé ústřední vídeňské verzi říšského zákoníku vycházely v jednom ze dvou dílů zemských zákoníků. Zemské zákoníky byly v té době přejmenovány na vládní věstníky, neboť plnily funkci pouhé republikace centrálních předpisů na zemské úrovni. Zároveň také sloužily k originálnímu vyhlášení předpisů nižší, podzákonné úrovně přijímaných zemskými exekutivními orgány.

Nastavený systém fungoval přes celá padesátá léta až do roku 1859, kdy proběhly zásadní změny v celé státní soustavě, včetně změn personálních na nejvyšších exekutivních místech.

AUTENTICKÝ TEXT PŘEDPISŮ

Výklad předpisů na základě jejich jazykové verze je jedním ze základních principů vyhlášení práva. Nejen z tohoto důvodu je tak vhodný krátký exkurs do vývoje češtiny jako jazyka úředního. Pro řádnou aplikaci vyhlášených platných norem ve státě, kde se nacházelo více různých jazykových skupin, byl zásadní princip výkladu předpisu na základě původního či autentického textu. Prvním prostředkem k náležitému vyhlášení je právě jazyk textu předpisu. Zákony by se měly vyhlášovat v jazyce, kterému rozumí skupina obyvatel, jimž je norma určena a kteří

⁷⁹⁾ Např. nařízení min. spravedlnosti ze dne 13. dubna 1855, č. 70/1856 ř. z., ročník 1855, částka XIX., strana 410.

⁸⁰⁾ Např. císařské nařízení ze dne 3. května 1858, č. 68/1858 ř. z., ročník 1858, částka XVIII., str. 303.

⁸¹⁾ § 7 patentu císařského č. 260/1852 ř. z.

jsou zavázáni takovou normou. Tuto tezi je možno označit za utilitární či praktickou, lidé mohou mít k dispozici zákony i v písemné formě, ale pokud nebudou podány v jejich řeči, nemohou být s nimi opravdu reálně srozuměni a dodržovat. Mimo to, publikace v konkrétním jazyce přiznává jeho obyvatelům podstatnou konkurenční výhodu i symbolickou hodnotu ve srovnání s jinými skupinami obyvatelstva.

Pojem autentického jazyka textu předpisů býval v naší odborné literatuře vykládán na základě legální definice pocházející z prvního publikačního patentu vydaného v roce 1849, který položil základy principu formální publikace. Autenticita jako vlastnost měla být prostředkem závazné publikace. Pouze takový text předpisu musí soudy a další úřady vykládající právo brát jako podklad pro svá rozhodnutí.⁸²⁾ V době rakousko-uherské i československé byl dodržován stejný koncept, kdy originálním zněním bylo znění původní či autentické a ostatní verze byly považovány pouze za znění úřední, resp. překlady úřední, a již neměly závaznou roli v případném jazykovém výkladu.

Je třeba upozornit, že ne vždy se koncept původního a autentického znění shodovaly. Mohlo být formálně určeno, že autentickým zněním není jen originální/původní znění předpisu, ale například i úřední překlad do jiného jazyka. Úřední znění mohlo být používáno v rámci aplikace právního řádu v právní praxi, ale pokud by došlo na spor mezi různými zněním stejného předpisu, mělo by vždy přednost znění autentické (původní).

V rámci konceptu autentického znění můžeme podotknout, že již dvorským dekretem z 1. února 1782 byl výslovně německý text legislativních předpisů označen za autentický. Dalšími opatřeními (dekrety) byly určeny němčina i čeština jako jazyky obvyklé pro tisk patentů gubernií (1784), vkládání písemností do zemských desek (1789) nebo podání žaloby (1803).

Užívané legální pojmy v publikačním patentu z roku 1849 jako „*obyčejné jazyky zemské*“ nebo „*jazyky v zemi obvyklé*“ byly v textech legislativních předpisů v rámci společného zákonodárství přítomny od sedmdesátých let 18. století až do šedesátých let 19. století. Tento neurčitý právní pojem musel být specifikován v podzákoných prováděcích předpisech, jako například pro účely publikačního patentu.⁸³⁾ Obvyklými jazyky pro české poměry mohla být v praxi totiž čeština i němčina.⁸⁴⁾

V úředním styku se čeština podle některých názorů usadila jako úřední jazyk až po husitských válkách.⁸⁵⁾ Až v době nastupujícího habsburského režimu byla něm-

⁸²⁾ Egon Zeis, *O publikaci zemských zákonů a nařízení zemských úřadů*. Správní obzor, roč. VIII, s. 249.

⁸³⁾ Nařízení ministerské ze dne 2. dubna 1849.

⁸⁴⁾ Více viz Lukáš Králík, *Český zemský zákoník*. Právník, 2017, číslo 9, s. 783–798 nebo podrobněji k jazykové stránce Václav Velčovský, *Nesoužití. Česko-německá jazyková politika 18.–20. století*. Praha, Nakl. Lidové noviny 2014, s. 63–65, 92–94.

⁸⁵⁾ Jan Kapras, *Historický vývoj českého programu jazykového*. Praha, vl. náklad 1911, s. 3.

čina zrovnoprávněna s češtinou jako úřední jazyk. Ale obecně v době habsburské monarchie na většině území převládala čeština jako jediný nebo hlavní jazyk.⁸⁶⁾

V období před rokem 1848 se čeština postupně zrovnoprávňovala na úroveň s němčinou, když např. podle vládních nařízení z roku 1825 mohly být vyhlášky vydávány v obou jazycích nebo byly kladeny povinné požadavky znalosti češtiny na různé obory. Postupně v padesátých letech 19. století bylo formou dílčích podzákonných předpisů upravováno postavení jazyků v jednotlivých zemích. Stalo se tak např. ve Slezsku, kdy polská a česká řeč byly vyloučeny jako úřední jazyk.⁸⁷⁾ V Čechách byla pro vrchní zemský soud v Praze zavedena němčina jako vnitřní řeč⁸⁸⁾ a obdobně se situace upravila i pro finanční prokuraturu.

Na konci 19. století se pak v souladu se socioekonomickým vývojem a politickým vývojem v českých zemích (a za přispění celoevropského nacionalismu) staly otázky jazykové regulace aktuální. Ve Slezsku bylo již roku 1882 obdobně pro řízení u soudů povoleno použití češtiny pro podání a dokazování. Neuspěl naopak Škardův návrh jazykového zákona z roku 1889 zrovnoprávňující autentický text český a německý na úrovni říšských zákonů.

Ohledně samotné otázky závazného jazykového znění právních předpisů vyhlášených v říšském zákoníku je třeba poukázat na to, jak se k tomuto problému stávaly předpisy upravující vyhlášení norem po zavedení principu formální publikace.

První publikační patent z roku 1849 výslovně uvedl, že předpisy mají být vydávány v jazycích obvyklých. Autentickými byly texty všech obyčejných jazyků a německý překlad byl oficiálním. Podrobný katalog přineslo následné ministerské prováděcí nařízení, které vyjmenovalo obvyklé jazyky zemské: němčina, italština, maďarština, čeština („*spolu i moravském a slovenském jazyku spisovném*“ – „*in böhmischer (zugleich mährischer u. slovakischer Schriftsprache)*“, polština, rusínština, slovinština, srbochorvatština (cyrilice), srbochorvatština (latinka) a rumunština.⁸⁹⁾

Dané ustanovení by mohlo čistě z pohledu normativního vykládáno, že by mohly být vydávány vedle verze české i verze moravská a verze slovenská. Měli bychom nazírat na tento problém skrze výklad účelový a historického zákonodárce, a přede-

⁸⁶⁾ Později v průběhu 17. století počala být poněmčována i další města původně mluvící česky, jako např. Trutnov, Jablonec, Lovosice, Bílina, Žatec, Žlutice, Přimda, Vimperk, Krumlov, Lanškroun a další. Na Moravě to byly např. Pohořelice, Mikulov, Šternberk, Šumperk, Nový Jičín, Fulnek a ve Slezsku např. Odry a Bílovice. V 18. století v Čechách k nim přibýly např. Rokytnice, Vrchlábí, Doksy, Bezděz, Litoměřice, Stříbro, Dobřany a Prachatice a na Moravě např. Lednice a Hustopeče, viz Jan Kapras, *Mapa poněmčování zemí koruny české*. 2. vyd. Praha, Grafická unie 1919, úvod.

⁸⁷⁾ Nařízeními ze dne 25. září a ze dne 3. listopadu 1851.

⁸⁸⁾ Nařízeními ze dne 23. května a ze dne 30. června 1852.

⁸⁹⁾ Nařízení ministra vnitra a spravedlnosti ze dne 2. dubna 1849, publikované v „*Úvodu k obecnému Zákoníku říšskému a Věstníku vládnímu*“ publikovanému v souhrnném vydání prvního ročníku, viz svazek ročníku 1849, s. VI.

vším porovnat se skutečností. V rámci translátologické komise byla jedna z pěti sekcí – souhrnná sekce česko-moravsko-slovenská a zároveň v rámci c. k. redaktorského úřadu byli jmenováni redaktoři výslovně pouze pro „českou“ verzi zákoníku. Je zřejmé, že měl být v praxi vydáván pouze jeden druh překladu (český), a to i z důvodů čistě ekonomických a technických (ostatně, spisovná moravská řeč by se asi v praxi nelišila od české).⁹⁰⁾

Čeština tak plnila roli autentického jazyka i pro moravskou, resp. slezskou zemi, a také pro slovensky hovořící část horních Uher. Je možno presumovat, že nebylo úmyslem zákonodárce, aby vycházely i moravská či slovenská verze říšského zákoníku. Dané ustanovení by mělo být vykládáno tak, že česká verze platila i pro moravské a slovenské (hornouherské) území. Ostatně tomu odpovídá i skutečnost, že uherský zemský zákoník jako oficiální publikační prostředek zřízený prvním publikačním patentem po roce 1849 vycházel v padesátých letech 19. století v první etapě formální publikace i v české jazykové verzi.⁹¹⁾

Již na konci roku 1849 proběhly první dílčí změny týkající se povinnosti vydávat předpisy v říšském zákoníku ve všech deseti zemských jazycích.⁹²⁾ Pokud nebylo třeba vydávat konkrétní předpis okamžitě ve všech jazycích, mohl být nejdříve vyhlášen pouze v jednom zemském jazyce (či několika). Později byl vyhlášen i v jazycích zbývajících. Je možné předpokládat, že v praxi tak u centrálních říšských předpisů tak byla vydána nejdříve částka v německém znění a později až v dalších jazycích. Tento postup je možno chápat jako ekonomizaci velmi náročné logistiky.

Od roku 1853 se po druhém publikačním patentu situace změnila. Nařízením ministerstva spravedlnosti se rozšířil princip jediného autentického jazyka i zpětně na dříve vydané předpisy.⁹³⁾ Česká verze (úřední překlad) předpisů vydaných v říšském zákoníku vycházela mezi lety 1853–1859 v Oddíle I. českého zemského zákoníku (věstníku vlády zemské). Tato verze mohla být pouze republikací svého druhu, neboť závazné bylo znění textu uveřejněného v němčině v říšském zákoníku.

V roce 1860 třetí publikační centrální norma stanovila, aby říšský zákoník vycházel pouze v německém jazyce. Jediným autentickým jazykem obecných práv-

⁹⁰⁾ Ostatně nejsou v praxi prokázány žádné existující svazky v jiné verzi než české.

⁹¹⁾ Více k tomu také např. Josef Kliment, *Čeština jako publikační prostředek na Slovensku*. In: Hexner, E. (ed.), *Pocta k šesťdesiatim narodeninám dr. Karla Laštovku*. Bratislava: PF Univerzity Komenského, 1936, s. 218–220. Více k poměrům ve slovenském prostředí před rokem 1918 viz Lukáš Králík, *Publikace právních předpisů pro slovenské území před rokem 1918* (přípraveno do tisku).

⁹²⁾ Císařské nařízení č. 31/1848–49 ř. z. (dopl. svazek) ze dne 7. prosince 1849, jímž se mění ustanovení patentu od 4. března 1849 o současném vydávání obecného zákonníka říšského a věstníka vládního ve všech desíti zemských jazycích.

⁹³⁾ Nařízení min. spravedlnosti č. 260/1853 ř. z. ze dne 19. března 1853 (ročník 1853, částka XVI., strana 257), v české verzi pod č. 51/1853 čes. z. z., ročník 1853, Oddíl I., strana 119).

ních předpisů vydávaných na ústřední vídeňské úrovni tak byla výslovně pouze němčina. Česká verze překladu zákoníku vycházela od roku 1860, resp. 1861, do ročníku 1869 po formální stránce tedy pouze jako soukromý překlad, který ani neměl úřední formu.

Poslední publikační norma z roku 1869 stanovila, že předpisy měly být vydávány ve všech obyčejných jazycích zemí, které byly zastoupeny v říšské radě. Německý zákoník říšský měl obsahovat autentický text, ostatní jazyky měly vždy připojit k tomuto textu úřední překlad.⁹⁴⁾

Mezi několika návrhy, které se v průběhu let vynořily, a to se zvýšenou intenzitou po jazykových bojích v devadesátých letech 19. století je možno vyzdvihnout např. návrh advokáta Bohumila Valenty z roku 1907, kde stručně novelizoval tři z dvanácti paragrafů publikační normy z roku 1869.⁹⁵⁾ Označil ji za normu *contra legem i contra constitutionem*.

Podle jeho názoru měl český národ právo na autentický text zákona. Uvedl vyčerpávající katalog důvodů pro podporu jeho argumentace. Jedním z nich byl ten, že tehdejší teorie práva nepopírala možnost existence více autentických jazykových textů, jako například v případě českého zemského zákoníku.

Podle Valenty mezi němčinou a češtinou neexistovaly kvalitativní rozdíly po stránce gramatické, syntaktické či lexikální ani nebyly technické důvody pro omezení vydávání vícejazyčného textu. Platná úprava byla tak podle něj ponižující pro český jazyk a byla prováděna systematická germanizace. Český překlad německého originálu se v praxi také pravidelně opožďoval i o několik měsíců, což bylo v rozporu se zákonem a především s povinností znát a aplikovat platné normy. Navíc opožděné zaslání českého překladu poškozovalo český knihkupecký trh a české tiskaře čili českou právníckou literaturu. Tento návrh, stejně jako jiné změny v systému publikace právních předpisů po jazykové stránce, již nenašly uplatnění až do konce monarchie.

RESORTNÍ VĚSTNÍKY

Jednotlivá ministerstva si v rámci monarchie v rámci centralizace státní správy po roce 1850 postupně zřídila vlastní resortní věstníky, kde publikovala podzákonné předpisy či další akty vydané v rámci výkonu své exekutivní působnosti veřejné správy. Takové publikační prostředky tvořily v podstatě čtvrtou skupinu

⁹⁴⁾ Zákon ze dne 10. června 1869 č. 113/1869 ř. z., v českém znění publ. pod č. 124/1869 ř. z. (Překladu říšského zákoníku pro Markrabství moravské).

⁹⁵⁾ Blíže k tomu viz Vladimír Kindl, *Polozapomenutý návrh zákona o autentickém textu říšského zákoníku v českém jazyku z roku 1907*. In: K. Klíma, J. Jirásek (eds.), *Pocta Jánů Gronskeému*. Plzeň, Aleš Čeněk 2008, s. 594–599.

v celém systému publikace právních předpisů vedle centrální sbírky zákonů (obecného říšského zákoníku), zemských sbírek (zákoníků) a úředních novin.

Prvním resortním ministerským publikačním prostředkem na úrovni věstníku se stal pravděpodobně *Věstník ministerstva financí* (*Verordnungsblatt für das Finanzministerium*) s prvním ročníkem vydaným v roce 1854.

V rámci věstníku byly vyhlášovány podzákonné předpisy na úrovni např. vyhlášek, výnosů, či nařízení příslušného ústředního správního orgánu, ministerstva či jiných orgánů. V prvních ročnících byly originálně publikovány takové předpisy, které nebyly předtím vyhlášeny v jiném ústředním publikačním prostředku. Musely to tedy být předpisy, které nepříslušely být vyhlášovány v samotném říšském zákoníku či zemských zákonících (věstnících vládních) pro jednotlivé země a zároveň by měly být určeny k provádění zákonných zmocnění ministerstva či dalšího úřadu. Není ale zřejmé, zda byly publikovány originálně pouze v tomto věstníku.

Později v rámci věstníku probíhaly i republikace zákonů a nařízení z říšského zákoníku. Předpisy vydávané v tomto věstníku neměly většinou obecný přesah a spíše byly akty v individuálním případě (ale takové akty se vyskytovaly i v samotném říšském zákoníku). Vedle části normativní měl například tento věstník ministerstva financí i svou přílohu, kde ve všeobecné části byly publikovány například vyhlášené konkursy či jmenování.

Dalším ministerským věstníkem byl *Věstník ministerstva kultu a školství* (*Verordnungsblatt für das Ministerium für Cultus und Unterricht*) vydávaný od roku 1869. V tomto věstníku byly již od počátku vyhlášovány například zemské zákony, které musely být již vydány dříve originálně v zemském zákoníku.

Ministerstvo spravedlnosti svůj věstník začalo vydávat od roku 1885 pod názvem *Věstník ministerstva spravedlnosti* (*Verordnungsblatt des Justizministerium*).

Také ministerstvo vnitra mělo svůj publikační prostředek pro účely své působnosti pod jménem *Věstník ministerstva vnitra* (*Verordnungsblatt des k.k. ministeriums des Innern*) od roku 1900. Sloužil k vydávání resortních předpisů ministerstva, jako byly např. vyhlášky ministra (*„Erlass“*) nebo k republicaci předpisů vyhlášených původně v říšském zákoníku. Systém vydávání resortních věstníků přetrvával až do konce monarchie a byl převzat i v rámci recepce principu publikace právních předpisů po vzniku československého státu.⁹⁶⁾

NOVÉ POMĚRY V PUBLIKACI PŘEDPISŮ PO ROCE 1860

Na přelomu roku 1860 proběhly zásadní změny nejen ve státní správě a na ústavní úrovni, ale i v rámci systému publikace práva. Na základě říjnového di-

⁹⁶⁾ K publikaci právních předpisů po roce 1918 viz také Lukáš Králík, *Sbírka zákonů a publikace předpisů po roce 1918*. Právník, 2019, č. 3, s. 307–328.

plomu bylo přislíbeno zákonodárství vykonávat společně se zemskými sněmy a říšskou radou.⁹⁷⁾ V navazující únorové ústavě z roku 1861 pak císař výslovně stanovil, že má právo vydávat zákony, měnit je a rušit je a vykonává toto právo společně s říšskou radou (zastupitelstvo) a zemskými sněmy.⁹⁸⁾ Větší podrobnosti k vyhlásování předpisů nebyly na ústavní úrovni uvedeny.

Pozměňovací publikační císařský patent z roku 1860 (třetí publikační patent) výslovně uvedl, že k závaznému vyhlásování zákonů a nařízení je určen pouze říšský zákoník.⁹⁹⁾ Centrální předpisy z říšského zákoníku byly do té doby republikovány nebo bylo jejich vydání oznamováno ve vládních věstnících (zemských zákonících) jednotlivých zemí monarchie. Zemské vládní věstníky byly zrušeny (ale pokračovaly dále jako dříve ve formě zemských zákoníků).¹⁰⁰⁾

Centrální úřady měly určovat jaké zákony a nařízení, pro jaké země a v jakých jazycích mají být navíc zvláště zveřejňovány a dodávány obcím. V podstatě měly zajistit dodávání originální německé verze zemským orgánům, které pak měly následovně zajistit překlady zákoníku do obvyklých jazyků. Obdobně zůstávalo na zemských orgánech, aby zajistili způsob zveřejnění (a tisku) jejich zemských podzákoných předpisů určených k (vyhlášení) na náklady zemských fondů.¹⁰¹⁾

Pro zemi Českou tak překladová verze říšského zákoníku od ročníku 1860,¹⁰²⁾ resp. 1861, až do ročníku 1869 vycházela v českém znění pod názvem *Překlad Zákonníka říšského vydaný pro království*. Vydávána byla českým místodržitelstvím v Praze a tisknuta místní místodržitelskou knihtiskárnou.¹⁰³⁾ Na Moravě byl překlad

⁹⁷⁾ Císařský patent ze dne 20. října 1860, č. 225/1860 ř. z., ve spojení s císařským diplomem ze dne 20. října 1860, č. 226/1860 ř. z., „říjnový diplom“.

⁹⁸⁾ Ústava rakouské monarchie ze dne 26. února 1861, publ. pod č. 20/1861 ř. z., částka IX., s. 69 a násl., („únorová ústava“). Pro Čechy vydáno zemské zřízení v Příloze II. ústavy, strana 230, pro Moravu na straně 249 a pro Slezsko na straně 269 ročníku 1861, částka IX.

⁹⁹⁾ Císařský patent ze dne 1. ledna 1860, č. 3/1860 ř. z., o způsobu vyhlásování předpisů. Tento patent spolupodepsal jako nový předseda vlády hrabě Eduard Taafe, český zemský šlechtic se sídelními statky v jihozápadních Čechách v podhůří Šumavy na Klatovsku se sídlem v Nalžovech (Nalžovských Horách), kde i po odchodu z funkce zemřel roku 1895. Mimochodem, tento státník působil nejdéle ve funkci ministerského předsedy v novodobé historii monarchie, a to mezi lety 1868–1870 a 1879–1893. Jeho otcem byl další významný státník Ludvík Taafe, narozený v Brně, jenž byl prvním ministrem spravedlnosti po roce 1848 a také prezidentem nejvyššího soudního dvora.

¹⁰⁰⁾ § 1 císařského patentu č. 3/1860 ř. z., kterým se stanovuje více změn ke způsobu vyhlásování zákonů a nařízení (v německé originální verzi ročníku 1860) nebo pod publ. č. 1/1860 ř. z. (Překladu pro Markrabství moravské), jímžto se činí některé změny u vyhlásování zákonů a nařízení.

¹⁰¹⁾ § 3–4 patentu č. 3/1860 ř. z.

¹⁰²⁾ Ročník 1860 se v české verzi nepodařilo v žádném fondu knihovny či archivu dohledat. Je možno předpokládat, že z důvodů plánovaného zrušení translátorské sekce redakce zákoníku a jejího zásadního omezení v průběhu roku 1859 nebyl oficiální český překlad za rok 1860 proveden.

vydáván moravským místodržitelstvím v jiné české jazykové verzi pod názvem *Překlady zákonův ze Zákonníka říšského na rok pro Markrabství Moravské otištěných*.¹⁰⁴⁾ Publikáční čísla předpisů nebyla vždy totožná s originálnými publikačnými čísly v německém znění říšského zákoníku, na které byl vždy uveden odkaz v hlavičce českého překladu.

Předpisy mohly tak být citovány v českém znění pod různými publikačnými čísly. To se ostatně dělo již v období 1853–1859, kdy vycházela oznámení či republikace v jednom z oddílů zemského věstníku (zákoníku). Mimochodem, na rozdíl od české verze má moravská verze svůj dochovaný ročník 1860 v českém znění.

V části prosincové ústavy 1867 upravující užívání moci vládní a vykonávací se k vyhlásování pouze připomínalo, že zákony vyhláší se jménem císařovým. Mělo se v nich připomenout přivolení zastupitelstev ústavních a podepsány od některého odpovědného ministra.¹⁰⁵⁾ Bylo výslovně stanoveno, že „(ú)řadové státní mají v mezích své úřední působnosti právo, na základě zákonů nařízení vydávati.“¹⁰⁶⁾

Ohledně konkrétních forem předpisů je nutno především vyzdvihnout jako přelomový ročník 1861, kdy na základě únorové ústavy již reálně ustavený parlament spolu s císařem vydal první předpis ve formě „zákona“ („Gesetz“).¹⁰⁷⁾ Počet zákonů v poměru k ostatním vydaným předpisům v rámci sbírky tvořil pouhý zlomek celé masy. Drtivou většinu vydaných předpisů tvořily podzákonné normy ústředních správních orgánů.¹⁰⁸⁾

¹⁰³⁾ Zemské místodržitelství, resp. úřad místodržícího jmenovaného císařem, vykonávalo jako nejvyšší zemský správní orgán dohled nad státní správou v dané zemi. Systém zemských místodržitelství byl zaveden od roku 1850 na základě § 92 březnové ústavy z roku 1849 (ve spojení s císařským rozhodnutím pod č. 295/1849 ř. z.), kdy nahradil obdobný orgán zemských gubernií. Gubernia byla zavedena jako zemský exekutivní orgán v roce 1763 a zrušena ke konci roku 1849 (v Čechách vyhlášení místodržícího ze dne 29. prosince 1849, č. 199/1849 čes. z. z.). České zemské gubernium a nástupnické místodržitelství sídlily po celou dobu tradičně na stejné adrese v komplexu na rohu Sněmovní ulice a Malostranského náměstí (naproti komplexu Zemského (Profesního) domu, kde sídlila naopak vrcholný český zemský soud od roku 1783). Původně v jednom ze dvou domů sídlila dvorská komora, a to již od roku 1623, a na ni navázalo sídlo gubernia. Od roku 1787 byl celý komplex i s vedlejším bývalým jezuitským gymnáziem přestavěn, spojen a určen pro potřeby gubernia. Po roce 1918 zde stále sídlily zemské české orgány až do jejich zániku v roce 1948.

¹⁰⁴⁾ Provedeno na podzákonné úrovni zemským předpisem č. 1/1860 mor. z. z., oznámením c. k. moravského místodržitelstva ze dne 19. září 1860.

¹⁰⁵⁾ Čl. 10 základního zákona státního č. 145/1867 ř. z., o užívání moci vládní a vykonávací, ze dne 21. prosince 1867.

¹⁰⁶⁾ Čl. 11 zákona č. 145/1867 ř. z.

¹⁰⁷⁾ Tím byl vcelku symbolicky zákon ze dne 7. června 1861, č. 63/1861 ř. z., týkající se platů na den a úhrad poslaneckým úřadům poslanecké sněmovny rady říšské, ročník 1861, částka XXXI., strana 423.

Poslední publikační norma, vydaná roku 1869 (čtvrtý publikační patent), výslovně stanovila, že mají být vyhlášovány zákony, nařízení a státní smlouvy. Naopak negativně byly vymezeny případy, které předpisy nejsou obecnými a nemusí být tak vyhlášovány v zákoníku (jako např. vymezení a nařízení ministerská týkající se průmyslových výsad či hospodaření se státním majetkem).

Zákony (a nařízení) měly platit ve všech zemích, pokud nebylo stanoveno jinak. Byly považovány za řádně vyhlášené dnem vydání částky zákoníku v německém znění. V úřední části Vídeňských novin a novin zemských určených k úřednímu vyhlášení se mělo oznamovat vyhlášení každé částky zákoníku, předpisů v ní obsažených a jazyk vyhlášení. Ve výjimečných případech se mohlo využít i jiných způsobů než vyhlášení v zákoníku.¹⁰⁹⁾ Tímto byl opět v praxi potvrzen stále platný princip materiální publikace.

Všechny změny nabývaly účinnosti od 1. ledna 1870, od kdy byl říšský zákoník již nově vydáván pod názvem *Reichsgesetzblatt für die im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder*. Česká verze nesla název *Zákoník říšský pro království a země v radě říšské zastoupené*.¹¹⁰⁾

Nastavený systém vyhlášení obecných předpisů v úřední sbírce na zákonné úrovni od této doby nedoznal žádných větších změn a vydržel až do konce monarchie v roce 1918.

ZÁVĚR

Na základě pohledu normativního spolu s fakty vyplývajícími ze zpracovaných dat výzkumu jednotlivých sbírek předpisů můžeme potvrdit tezi o zavedení jednotného systému vyhlášení právních předpisů na principu formální publikace do českého právního řádu od poloviny 19. století. Koncepce přetrvávala v téměř nezměněné podobě až do doby vzniku republiky v roce 1918, resp. i dále během éry československého státu.

Tento publikační systém písemných pramenů práva navazoval na ještě starší tradici tištěných souhrnných sbírek předpisů vydávaných souborně za jednotlivá kalendářní období či období vlády jednotlivých panovníků. Tyto první periodické sbírky předpisů pro společné zákonodárství monarchie počaly být vytvářeny již na konci 18. století. V této etapě ale sloužily sbírky právních předpisů pouze k evidenčnímu účelu, kdy byly sebrány z počátku soukromými subjekty, později již z in-

¹⁰⁸⁾ Např. v ročníku 1861 ze 121 předpisů byly pouze 3 zákony a 6 patentů, ročník 1862 – 130/18, ročník 1863 – 106/9 zákonů a 2 patenty, a dále 1864 – 99/10 zákonů a 5 patentů (či manifestů).

¹⁰⁹⁾ § 11 zákona č. 113/1869 ř. z.

¹¹⁰⁾ Poslední částka zákoníku byla vydána a rozeslána dne 12. listopadu 1918 a posledním předpisem byla vyhláška ministerstva vnitra s ministerstvem obchodu ze dne 31. října 1918 pod č. 390/1918 ř. z.

gerence státu samotného, aby shromáždily platné právo. Stále fungoval pouze princip materiální publikace práva.

Navazující fází vyhlášení normativních právních aktů se právě po roce 1849 stal princip tzv. *formální publikace*. Normy práva obsažené v právních aktech v nově zřízených úředních sbírkách předpisů tvořily jediný zdroj závazných pramenů platného práva. Tato další etapa v naší právní tradici nastala v polovině 19. století a je dodnes až do 21. století udržována.

V průběhu doby se lišily jednotlivé druhy předpisů či aktů, které byly vyhlášeny v úředních sbírkách, ale systém jako celek zůstávaly se svými principy nezměněny.

V otázce autentického jazyka právních norem závazných na našem území v období od konce 18. století do roku 1918 můžeme konstatovat, že do roku 1848 čeština neplnila funkci oficiálního originálního jazyka vyhlášených obecných právních předpisů v rámci společného zákonodárství.

Po zavedení principu formální publikace v r. 1849 se čeština stala autentickým závazným jazykem norem přijatých v rámci zemského zákonodárství českých zemí. Ale i na úrovni centrální alespoň v etapě 1849–1852 byl český jazyk původním v rámci předpisů vyhlášených v obecném říšském zákoníku. Navíc čeština plnila tuto funkci v této etapě i pro slovensky hovořící část uherských zemí.

Seznam literatury

- Josef Barák a Vladimír Kraus, *Typografové 1468–1939*. Praha: Naše Vojsko, 1996
- Josef Hoffmann a Josef Danek, *Rejstřík československého práva*. Praha: Československý Kompas, 1936
- Karel Chyba, *Slovník tiskařů v Československu o nejstarších dob do roku 1860*. Praha: Památník národního písemnictví, 1966–84
- Karel Kadlec, *Přehled ústavních dějin Moravy*. Praha: Všehrad, 1926
- Karel Kadlec, *Dějiny veřejného práva ve střední Evropě*. 4. vydání. Praha: vl. náklad, 1928
- Vratislav Kalousek, *O vyhlášení předpřevratových norem v jazyce státním*. Právník, 1935, s. 297–306
- Vratislav Kalousek, *Sbírka zákonů a nařízení*. In Hácha, E, Hoetzel, J., Weyr, F., Laštovka, K., Havelka, J. (eds.) *Slovník veřejného práva československého*. Svazek IV. Brno: R. M. Roehrer-Polygrafia, 1938
- Jan Kapras, *Z dějin českého Slezska*. Opava: Matice Opavská, 1922
- Jan Kapras, *Historický vývoj českého programu jazykového*. Praha: nákl. vlastní, 1911
- Jan Kapras, *Mapa poněmčování zemí koruny české*. 2. vydání. Praha: Grafická unie, 1919
- Vladimír Kindl, *Existují ještě dnes deficity v poznání obecného zákoníku občanského a jeho působení na území České republiky?* In: Dvořák, J – Kindl, M. (eds.) *Pocta Martě Knappové k 80. narozeninám*. Praha: ASPI, 2005, s. 211–222
- Vladimír Kindl, *K publikaci tzv. společného zákonodárství pro rakouské a české země před 2. prosincem roku 1848*. In: Malý, K. – Soukup, L. (eds.) *Vývoj české ústavnosti v letech 1618–1918*. Praha: Karolinum, 2006, s. 293
- Vladimír Kindl, *Polozapomenutý „návrh zákona“ o autentickém textu říšského zákoníku v českém jazyku z roku 1907*. In: Klíma, K., Jirásek, J. (eds.) *Pocta Jánů Gronskeému*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 594–599

- Vladimír Kindl, *První svazek říšského a českého zemského zákoníku a právní předpisy tzv. doby předbřeznové*. In Knoll, V. (ed.) *Pocta Stanislavu Balíkovi k 80. narozeninám*. Acta historica-iuridica Pilsnensia 2008. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 157–163, s. 161
- Vladimír Kindl, *Alois Vojtěch Šembera a český text rakouského říšského zákoníku*. In: Poláček, B. (ed.) *Pocta Květoslavu Růžičkovi k 70. narozeninám*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, s. 213–221
- Josef Kliment, *Čeština jako publikační prostředek na Slovensku*. In: Hexner, E. (ed.) *Pocta k šedesiatim narodeninám dr. Karla Laštovku*. Bratislava: PF Univerzity Komenského, 1936, s. 218–220
- Lukáš Králík, *Moravský zemský zákoník*. Moderní dějiny, 2016, č. 2, s. 97–113
- Lukáš Králík, *Slezský zemský zákoník*. Acta Universitatis Carolinae Iuridica, 2017, č. 1, s. 25–36
- Lukáš Králík, *Český zemský zákoník*. Právník, 2017, č. 9, s. 783–798
- Lukáš Králík, *Říšský zákoník a počátky formální publikace předpisů*. Právní rádce, 2018, č. 9, s. 64–69
- Lukáš Králík, *Zemské sbírky právních předpisů*. Právní rádce, 2018, č. 2, s. 62–67
- Lukáš Králík, *Sbírka zákonů a publikace předpisů po roce 1918*. Právník, 2019, č. 3, s. 307–328
- Lukáš Králík, *Publikace právních předpisů pro slovenské území před rokem 1918* (připraveno do tisku)
- Václav Růžička, *Vědecké zpracování české právníké terminologie, zvláště v 19. století*. Právněhistorické studie, svazek 3, 1957, Praha, s. 144–148
- Eva Straková, *A. V. Šembera a jeho vídeňské působení*. Diplomová práce. Brno: FF MU, 2006
- Jakub Škarda, *O vyhlášení zákonů, zvláště o tom, kdy zákon jest náležitě vyhlášen*. Právník, 1864, s. 289–296
- Emanuel Tilsch, *Občanské právo. Část všeobecná*. Praha. Wolters Kluwer ČR, 2012
- Václav Velčovský, *Nesoužití. Česko-německá jazyková politika 18.–20. století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2014
- Nina Weisssová, *Jan Ferdinand ze Schönfeldu jako osobnost 18. a 19. století*. Bakalářská práce. Praha: UK, 2015
- Egon Zeis, *O publikaci zemských zákonů a nařízení zemských úřadů*. Správní obzor, ročník VIII, s. 249

Pozn. redakce – seznam literatury byl ponechán v úpravě dodané autorem.

ZUSAMMENFASSUNG

DIE TRADITION DER RECHTSPUBLIKATIONEN UND RECHTSVORSCHRIFTENSAMMLUNGEN

Das Konzept der Verkündung von Rechtsvorschriften in Form von formellen Publikationen wurde Mitte des 19. Jahrhunderts eingeführt und ist in fast unveränderter Form bis zum Zeitpunkt der Entstehung der Republik im Jahre 1918 so erhalten geblieben, bzw. auch weiterhin während der Ära des tschechoslowakischen Staates. Das System der schriftlichen Rechtsquellen knüpfte an die ältere Tradition der gedruckten zusammenfassenden Vorschriftensammlungen an. Die ersten periodischen Vorschriftensammlungen für die gemeinsame Gesetzgebung der Monarchie begannen bereits Ende des 18. Jahrhunderts zu entstehen. Zu jener Zeit dienten aber die Rechtsvorschriftensammlungen nur Erfassungszwecken, wobei sie zu Beginn von Privatsubjekten gesammelt wurden, später bereits auf Initiative des Staates selbst, damit das geltende Recht an ein und derselben Stelle konzentriert wurde. Immer noch funktionierte nur das Prinzip der materiellen Rechtspublikation. In der anschließenden Phase der Verkündung normativer Rechtsakte wurde nach 1849 das Prinzip der sogenannten *formalen Publikation* angewandt. Die in den Rechtsakten enthaltenen und in den

neuen behördlichen Vorschriftensammlungen angelegten Rechtsnormen stellten die einzige verbindliche Quelle für das geltende Recht dar. In unserer Rechtstradition begann diese weitere Etappe Mitte des 19. Jahrhunderts und währt noch bis heute im 21. Jahrhundert.

Im Verlaufe der Zeit begannen sich die einzelnen Typen von Vorschriften und Akten, die in den amtlichen Sammlungen verkündet wurden, zu unterscheiden, aber das System als Ganzes blieb vom Prinzip her unverändert.

In der Frage der authentischen Sprache der Rechtsnormen, die auf unserem Territorium in der Zeit ab dem Ende des 18. Jahrhunderts bis 1918 verbindlich waren, können wir konstatieren, dass das Tschechische bis 1848 nicht die Funktion einer offiziellen Originalsprache der verkündeten allgemeinen Rechtsvorschriften im Rahmen der gemeinsamen Gesetzgebung hatte. Nach der Einführung des Prinzips der formalen Publikation im Jahre 1849 wurde das Tschechische die authentische verbindliche Sprache für die im Rahmen der Landesgesetzgebung der Länder Böhmens verabschiedeten Normen.

■ Překlad Artlingua, a. s.

SUMMARY

THE TRADITION OF THE PUBLICATION OF THE LAW AND COLLECTIONS OF LEGAL REGULATIONS

The concept of the promulgation of legal regulations on the principle of formal publication was introduced in the mid 19th century and persisted in almost unchanged form until the foundation of the republic in 1918, and in fact further during the era of the Czechoslovak state. The system of written sources of law followed up an even older tradition of printed collections of regulations. The first periodical digests of regulations for the joint legislation of the monarchy were first created at the end of the 18th century. At this stage, however, the collections of legal regulations were used for evidential purposes only, where they were compiled at first by private entities and later by the state itself to collate the operative law. Only the principle of the material publication of the law continued to apply. The following phase of the promulgation of normative legal acts, the principle of *formal publication*, came after 1849. Legal norms contained in legal acts in the newly established official collections of regulations comprised the only binding source of the applicable law. This further stage came about in the Czech legal tradition in the mid-19th century and has been preserved right up to the 21st.

Over time, the various types of regulations or acts that were promulgated in official collections differed, but the system as a whole and its principles remained unchanged.

Regarding the question of the authentic language of legal norms binding in Czech territory in the period from the end of the 18th century to 1918, it is fair to say that up to 1848 Czech was not the official, original language of general legal regulations promulgated in the context of joint legislation. After the principle of formal publication was introduced in 1849, however, Czech became an authentic binding language for norms adopted in the provincial legislation of the Czech Lands.

■ Překlad Artlingua, a. s.

NĚMECKÝ E-GOVERNMENT A DIGITÁLNÍ ARCHIVNICTVÍ

(23. ARCHIVWISSENSCHAFTLICHES KOLLOQUIUM
DER ARCHIVSCHULE MARBURG 2018)

Nad tématem e-Governmentu a digitálního archivnictví se německá archivní obec a zástupci veřejné správy všech stupňů sešli po sedmi letech, a tak byla konference zároveň příležitostí ke zhodnocení, jakým způsobem se podařilo naplnit a uvést do praxe plánované cíle. V úvodu připomněla ředitelka Archivní školy v Marburgu Irmgard **Christa Becker**, že činnost veřejné správy v podobě její elektronizace má přímý dopad na archivnictví, které se stává zpracovatelem těchto výstupů pro potřeby občanů. Výzvou je nejen samotné digitální archivnictví, ale také metodická a poradenská činnost archivů a veřejné správy, kde se otevírají nové a složité právní otázky. **Kai Naumann** ze zemského archivu Bádenska-Württemberska, který jako vedoucí skupiny pro digitální archivy konference vedoucích archivů spolku a zemí problematiku odborně garantoval, připomněl, že digitální archivnictví muselo dorůst do takové podoby, aby mohl existovat elektronický spis (ve spolkové správě bude zaveden k roku 2020, v zemských správách podle vlastních zemských zákonů pro e-Government, nejčastěji k roku 2022). Dělo se tak skrze rozvoj a sdílení zkušeností např. sítí nestor, KOST, činností Archivní školy v Marburgu atd.

Rozsáhlý referát z pozice managementu veřejné správy přednesl **Roland Jabkowski** z Ministerstva financí spolkové země Hesensko, který se věnoval problematice elektronizace úřadování. Připomněl, že digitalizace veřejné správy se neobejde bez síťování a spolupráce, příkladem je soukromý sektor (např. faktury za služby elektronicky). Nabídka elektronických služeb veřejné správy v Německu je pozadu za soukromým sektorem, i když je snaha hledat efektivnější způsob výkonu činností (např. automatické zpracování daní). Problém se skrývá v uvedení do praxe. Klíčové bylo primárně zformulovat digitální agendu jako strategii pro rok 2020. V roce 2017 byl přijat spolkový zákon Gesetz zur Verbesserung des Onlinezugangs zu Verwaltungsleistungen (Onlinezugangsgesetz – OZG), který do pěti let stanovuje spolku, zemím i obcím povinnost umožnit vyřízení příslušné agendy skrze portál. V Hesensku byla implementace zavedení elektronického spisu pojata jako součást digitalizace úředního pracoviště v podobě projektu digitálního modelového úřadu. V první fázi je pozornost upřena na digitalizaci podání skrze portál, jedná se cca o 500 agend. Pokud má být naplněn princip „data once only“,

tedy že občan vstupuje do kontaktu jen jednou a nemusí údaje uvádět znovu (jméno, pohlaví atd.), vyžaduje to modernizaci registrů veřejné správy na úrovni spolku, zemí a obcí, což není triviální a naráží se i na problematiku ochrany osobních údajů (nejnověji skrze GDPR). Tématem je automatizace autonomního vyřizování, např. v Rakousku přídávky na dítě automatizované před třemi lety. Cílem je maximálně podpořit rozhodnutí úředníka, ale nasazení i umělé inteligence musí být co nejvíce transparentní, neboť je otázkou, zda občané budou akceptovat rozhodnutí činěná umělou inteligencí. Roli archivů vidí R. Jabkowski v doložení procesu tvorby rozhodnutí, tedy aby občané mohli i po letech ověřit, jaké byly postupy a algoritmy vedoucí ke správnému rozhodnutí. Důležitost nabývá nejen výsledek, ale i proces tvorby rozhodnutí.

Archivní pohled reprezentoval **Sebastian Gleixner**, který nově vede referát digitálního archivu v německém spolkovém archivu (*Bundesarchiv*). Zaměřil se zejména na potřebu inovativního přístupu ze strany archivů, které musí reagovat na společenský vývoj. Tato změna paradigma přichází s elektronizací komunikace od e-mailů, přes elektronické systémy spisové služby DMS, při rešerši využívání vyhledávačů (např. Google), videokonference místo služební cesty atd. Archivy se začaly přizpůsobovat retrokonverzí pomůcek, metodickým poradenstvím a ukládáním v meziarchivu. V oblasti výběru a ukládání se musí přizpůsobit jak archiv, tak i úřad. Nebezpečím je např. „*smrtící koktejl formátů*“, kdy kreativita nezná mezí. Výzvou je ukládání sociálních médií, nutnost změnit vnímání popisu a objektu, který je na různých nosičích. Více objektů tvoří intelektuální entitu – uživatel musí zkoumat metadata, aby získal jistotu, o jaký objekt se jedná, zatímco dříve byl z dokumentu ve spisu jasný zpracovatel. Změnou je, že objekty nejsou interpretovatelné samy od sebe. I standardy, např. OAIS, musí reagovat na vývoj technologií, připomněl zejména formát PDF/A. Je nutné mít antivirové programy, hashe a pravidelně je prověřovat. Úkolem je také hledání obsoletních formátů. Využití elektronických podpisů při autentizaci není ještě v německém prostředí dostatečně vydiskutováno. Masivní jsou požadavky na IT infrastrukturu, např. pro streamování médií. Spolkový archiv počítá s přírůstkem 3-5 PB ročně (bude ukládat např. i archiválie filmové produkce). Při zpřístupňování bude snaha o automatizaci, která se uplatní i při posouzení archiválií. To proběhne již ve spisovém plánu, následovat bude zautomatizování výběru s převzetím metadat do informačního systému pro zpracování a objektů do úložiště, DIP balíčků do intranetu a internetu. Archivář o převzatých spisech bude vědět stejně málo jako badatel, který je bude chtít zkoumat. Využití autoritních záznamů (*pozn. projekt DNB obdobný jako INTERPI v ČR*) usnadní rešerše a výměnu informací s dalšími institucemi. Pro nahlížení bude potřeba odstranit pomůcky v analogové podobě a nahradit je digitálními. Digitalizace všech současných archivních souborů není reálná, spolkový archiv disponuje 350 km archiválií, což je nemožné zdigitalizovat. Nahlížení bude probíhat přes dálkový přístup a nemusí to být jen v archivu, ale na nějakém jiném úředním místě. Nutný bude rozvoj poradenství v on-line podobě (využití chatbotů) a zapojení sociálních médií. Otázky, které bude nutné řešit, jsou

prohlížeče a nástroje k přehrávání, neboť mají vliv na zobrazení reprezentace v určité podobě a kvalitě. Výzvou je také zapojení umělé inteligence do výše jmenovaných procesů. Změna paradigma vyžaduje od archivářů otevřenost novým postupům, ale také specializaci na různé oblasti, zejména flexibilní, inovativní a kompetentní výběr technologických řešení. Transformace myšlení archivářů nebude snadná a bezbolestná, nabízí však racionalizaci, lepší ochranu osobních údajů a zhodnocení investic veřejné správy. Archivy si tak zajistí lepší akceptaci své činnosti veřejností.

První sekce se věnovala tématu současných právních náležitostí v oblasti digitálního archivnictví. **Hannes Berger** z univerzity v Erfurtu se věnoval především právnímu rámci doložitelnosti, průkaznosti a zajištění integrity při správních aktech, které předpokládá jak ústava, správní právo, spolkový a zemské zákony o e-Governmentu spolu s modernizací zemských archivních zákonů a také dopad evropských nařízení eIDAS a GDPR. Vyzdvihl zejména povinnost obnovovat platnost elektronických autentizačních prvků na základě § 15 zákona o službách vytvářejících důvěru.

K tomuto navázal **Steffan Schwalm** z Fraunhoferova Institutu, který spolupracuje se Spolkovým úřadem pro bezpečnost informační techniky (BSI) na standardizaci prostředků pro dlouhodobé uchovávání dokumentů opatřených autentizačními prvky. Výsledkem je směrnice BSI TR-03125 „*Beweiswerterhaltung kryptographisch signierter Dokumente*“ (XML schéma se nazývá TR-ESOR). Jedná se o využití kontejneru ASiC a opatrování kvalifikovaným časovým razítkem buď každého dokumentu, nebo skupiny dokumentů.

Profesor práva **Thomas Henne** je prvním kmenovým učitelem Archivní školy, který není archivář. I to svědčí o posunu zaměření, se kterým se archivnictví jako obor musí v informačním věku vyrovnat. Ve svém příspěvku se zabýval právními aspekty autenticity digitálních dokumentů. Připomněl, že soud má právo volného hodnocení důkazů. Nicméně i s ohledem na výše jmenované podmínky v německé legislativě, je nutné se o autenticitu digitálních dokumentů s autentizačními prvky aktivně starat. V občanském právu je to 30 let a více, v trestním a správním právu 100 let. Následná panelová diskuse probíhala v poměrně vzrušené atmosféře, kdy se vedoucí zemských digitálních archivů snažili argumentovat nemožností zajistit tyto postupy stávajícími řešeními. Je však třeba připomenout, že elektronické autentizační prvky se ve všech úrovních německé veřejné správy skoro nepoužívají (zaváděno projektově např. pro výměnu elektronických záznamů v justici).

Druhou sekci tvořily praktické příklady elektronizace vybraných agend a jednotlivé příklady uložení různých druhů dokumentů v digitální podobě příslušnými digitálními archivy.

Verena Schweizer ze zemského archivu Bádenska-Württemberska se věnovala elektronizaci justice. Elektronický styk probíhá v justici mezi spolkovou úrovní a zeměmi od 1. 1. 2018. Využívá se vícero elektronických systémů v různých partnerstvích, např. v Bádensku-Württembersku se Šlesvikem-Holštýnskem a firmou PDV-System. Ukládá se jak originál, tak reprezentace v PDF/A-1, nověji PDF/A 2.

Originály se nemusí archivu nabízet, jen reprezentace v PDF/A. Hybridní spisy se nabízejí celé. Video, zvuk, které nejdou převést do PDF/A, nejsou součástí elektronického spisu a nemusí se předávat, resp. jejich možné převzetí není v současnosti řešeno. Spisy, které jsou z provenience jiných úřadů, se vrací zpátky. Teoreticky mohou zůstat v justičním spise, ale spíše budou smazány a nebudou nabízeny. Skartační lhůty jsou různé, akceptuje se nejkratší skartační lhůta. Připojení po uzavření spisu je možné a také se při výběru převezmou. Nabízí se i všechna relevantní metadata, ale je pravda, že nemusí stačit. Zatím je implementace v pilotní fázi s tím, že se metadata budou doplňovat (např. žalobce/žalovaný). Vlastní výběr probíhá v systému spisové služby soudu. XJustiz je spolkový výměnný standard k elektronickému a strukturovanému předávání jak dokumentů, tak spisů a je to základ pro diskusi o vývoji jednotného standardu pro vyřazování. Na základě zkušeností shrnula referující dosavadní zkušenosti. Je nutný aktivní přístup archivu při zavádění elektronického spisu a stanovení kritérií pro archivaci. Zavedení elektronického spisu může změnit součásti spisu, archivům musí být nabídnuty všechny dokumenty.

Vedoucí digitálního archivu zemského archivu Hesenska **Sigrid Schieber** představila současné úvahy o automatizaci postupů, které tento archiv rozvíjí. Výchoziskem automatizace je nutná standardizace, přičemž čím komplexnější proces je, tím je dražší a namáhavější jej automatizovat. Souvisí i s racionalizací prostřednictvím stanoveného modelu výběru archiválií. Standardizace je zpočátku časově náročná, vyžaduje kompromisy, přináší však později zjednodušení a zrychlení výběru. V případě Hesenska probíhá výběr u původce, resp. skrze HZD (*Hessische Zentrale für Datenverarbeitung*), pak archiv. Přebírají zčásti funkci meziarchivu a vybírají archiválie před uplynutím skartační lhůty.

Frank Lehmann ze saského zemského archivu se podělil o zkušenosti s tříletým projektem převzetí ortofoto a geodat z činnosti Saského státního podniku pro geoinformatiku a zeměměřičství (*Staatsbetrieb Geobasisinformation und Vermessung Sachsen*). Letecké snímkování provádí od roku 2005. Ve spolupráci s původcem vybrali barevný profil (barva a infračervené spektrum), souřadnicový systém a metadata. Formát zvolil archiv TIFF, převod do JPEG2000 odmítl. Převzato bylo 3,5 TB a k tomu dva doplňkové soubory. K zpřístupnění jsou data určena okamžitě, nepodléhají ochranné lhůtě. Spolupráce archivu s původcem měla příznivou odezvu, další možnosti spočívají v intenzivnější komunikaci a identifikaci dalších dat trvalé hodnoty a dále vzdělávání úředníků k hledání synergií mezi oběma institucemi. Lze očekávat další projekty např. při využití rešeršního systému.

Implementaci elektronického systému spisové služby v prostředí samosprávy představil **Walter Bauernfeind** z Městského archivu Norimberku. Jedná se o systém ELAN od dodavatele Fabasoft. Město již od devadesátých let 20. století využívalo různé informační systémy pro správu agend (např. stavební úřad atd.). Pilotní provoz systému ELAN byl spuštěn 2009, produktivní v roce 2011 s cílem sjednotit infrastrukturu DMS na jednom základě. Zahrnuje 1 800 uživatelů, cca 25 % těch, kteří tvoří spisy, a v současnosti obsahuje 1 100 000 spisů. Cílem do roku 2025 je,

aby uživatelů bylo minimálně 5 000 (tzn. 75 %) a aby byly na DMS napojeny všechny klíčové agendy.

Druhý jednací den byly sekce rozděleny a probíhaly paralelně. Obě sekce se věnovaly strukturálním problémům metodické pomoci původcům v souvislosti s elektronizací úřadování a výběru archiválií archivy.

Martin Schlemmer představil praxi zemského archivu Severního Porýní-Vestfálska. Na základě zemského zákona o e-Governmentu EGovG. NRW, zákon z 8. 7. 2016, musí být úřady od 1. 1. 2021 připraveny vést správní řízení elektronicky, pokud to bude občan preferovat (§ 5); nejpozději od 1. 1. 2022 musí zemské úřady vést spisy elektronicky (§ 9), pokud to nebude z dlouhodobého hlediska nevhodné. Archivy mají dle zemského archivního zákona ArchivG NRW, § 3, odst. 6, dále povinnost metodicky vést původce při správě dokumentů. Spolupráci s úřady shrnul do čtyř fází: aktivně konzultace a metodickou pomoc nabízí; individuálně původcům pomáhat s analýzou stavu a potřeb; kriticky stav zhodnotit; nakonec, po nastavení správných postupů, může archiv původce pustit z intenzivního dohledu, protože má záruku, že jsou zajištěny předpoklady pro odpovídající správu dokumentů a spolehlivý výběr archiválií. Nabídky spolupráce se týkají všech zemských úřadů a poradenství probíhá od roku 2016 formou tradičních informačních materiálů, prezentací pro intranet původců, motivačních videí a tutoriálů. Na informačních schůzkách a workshopech jsou realizována obecná i specializovaná tematická školení (např. ke spisovému plánu, životnímu cyklu digitálních dokumentů, práci s elektronickým spisem, uchovávání a výběru digitálních dokumentů). Poradenství se zabývá úzce record managementem, netýká se projektového řízení, optimalizací postupů při vnitřních organizačních změnách úřadu ani výhradně technických řešení systémů pro správu dokumentů.

Jan Ludwig ze Spolkového archivu připomněl tři role, které Spolkový archiv v rámci zavádění e-Governmentu ve státní správě má. Je to poradenství úřadům, funkce spolkového meziarchivu a pozice úřadu, který elektronický spis a digitalizaci organizace sám musí realizovat. Použití elektronického spisu (eAkte) vyplývá z požadavků spolkového zákona EgovG od 1. 1. 2020 (*Gesetz zur Förderung der elektronischen Verwaltung - E-Government-Gesetz*, § 6). Neboť je nutná koordinace napříč celou spolkovou správou, řeší se v rámci „*IT konsolidačního spolku*“ (*IT-Konsolidierung Bund*). Jedná se o projekt Spolkového ministerstva vnitra pod Spolkovým vládním zmocněncem pro informatiku, který běží od roku 2015 a má za cíl sjednotit síly v oblasti IT. Výsledkem 6. dílčího projektu mají být společné IT služby pro spolkovou státní správu, kam patří i společná opatření pro zavedení elektronického spisu (eAkte). Takto bude možné v jednom programu koordinovat jednotnou spisovou službu v elektronické podobě, nastavení centrálně provozované „základní služby eAkte“ a společný vývoj softwaru na základě aplikace eGov-Suite (dodává firma Fabasoft). Spolkové úřady tak budou mít jednotný systém v jednom IT centru. Pilot zahrnuje pět vybraných spolkových úřadů, včetně ministerstev a Spolkového archivu.

Bundesarchiv by měl být jedním z prvních, kdo na základě § 6 EGovG elektronické spisy plně zavede a zkušenosti pak bude moci využít i při poradenství ostatním původcům. Ve Spolkovém archivu sestává tým pro zavedení eAkte ze 6 osob a spuštění ostrého provozu se plánuje na konec roku 2019.

Poradenství a pomoc původcům na úrovni okresní a komunální popsala **Alexandra Haas** z archivu zemského okresu v Esslingenu. V archivu pracuje 11 lidí, z toho jeden má na starosti okresní správu (cca 500 úředníků), 3 archiváři mají na starosti komunální úřady. V roce 2017 začal projekt zavedení elektronického spisu a okresní archiv, jako „*zmocněnec pro digitalizaci*“, získal navíc za tímto účelem 3,5 pracovní místa. Projekt je plánován do roku 2020. Během něj se musí vyřešit rovněž otázky účetních a dalších agendových systémů, ochrany osobních údajů. Cílem bude vymýtit hybridnost úřadování, které známe i u nás, tzn. papírové spisy versus elektronická evidence v DMS. Na úrovni okresní správy se archiv aktivně účastní na zavádění a rozvoji DMS, na úrovni komunální funguje jako poradce pro správu dokumentů.

Jako jeden z prvních okresních archivů, který od roku 2015 využívá systém DIMAG, sdružil okresní archiv v Esslingenu za účelem dlouhodobého ukládání dokumentů 38 obcí a 5 městských archivů, které jeho prostřednictvím v DIMAG ukládají, přičemž archiv provádí výběr a správu dat. Ostatní členové mají možnost přístupu s právem „prohlížení“ na základě placené licence.

Na závěr bloku se rozvinula diskuse na téma, kam až archiv má svou metodikou zasahovat. Zmíněna byla i problematika kompetencí a adekvátnosti vzdělávání současných archivářů konfrontovaných se skutečnými potřebami při praktickém výkonu předarchivní péče a metodické činnosti vůči původcům v době digitalizace (nejen v rámci elektronických systémů pro správu dokumentů). Archiváři se musí smířit s tím, že změna probíhá a probíhá postupně. Je to proces, v němž mají mít a musí se snažit mít, jako odborníci na správu dokumentů, významné slovo.

Jörg Filthaut, vedoucí digitálního archivu zemského archivu Durynska, ilustroval změnu paradigmatu od ukládání nosičů k ukládání informací existencí nových aktérů, kteří doprovázejí proces výběru a převzetí archiválií. Zatímco dříve k tomuto postačovala spolupráce původce (spisovna/správní archiv) a archivu, nyní se účastníky procesu stávají např. zemský pověřenec pro ochranu dat (dle některých zemských archivních zákonů nutný souhlas), IT pracovník původce (připravuje export do digitálního archivu, musí řešit např. migraci do PDF/A pokud není validní), často i poskytovatel infrastruktury (zemské datové centrum), někdy i dodavatel software (např. systému spisové služby nebo jiného informačního systému). I na straně archivu je to technický pracovník digitálního archivu, poskytovatel IT infrastruktury, příp. dodavatel software digitálního archivu. Nutná je dohoda o předání mezi původcem a archivem (např. stanovení formátů), často v podobě kontaktu s gesčním odborem, který je schopen odborně posoudit nároky na dlouhodobou udržitelnost (např. ortofoto dokumenty). Objevují se i technické problémy např. s omezeními v přístupu do zemské sítě nebo na síť spolku. Současné zkušenosti ukazují, že ukládání digitálních dokumentů je třeba plánovat dopředu,

musí se zorganizovat nejen způsob předání, ale např. i smazání (vše nese časové a finanční nároky). Roste tak složitost, náklady na personál i techniku. Nutné je i jiné řízení, místo rutinní činnosti má každá přejímka digitálních archiválií projektový charakter.

Benjamin Bussmann z Městského archivu v Düsseldorfu pak přestavil průběh implementace elektronického spisu jako pilotního projektu pro celou městskou správu. Archiv zaměstnává 160 zaměstnanců na čtyřech pracovištích. Rostl počet hybridních spisů. Cílem bylo sjednotit vedení spisů elektronicky (vč. personálních spisů). Na počátku musela proběhnout procesní analýza. Nutná byla akceptace uživateli a použitelnost s důrazem na transparentnost. Implementace probíhala od roku 2015, do produktivního provozu k 1. 1. 2018. V průběhu byla nutná spolupráce s IT k optimalizaci software a hardware. Při nasazení byl použit koncept Key-User (poučení uživatelé slouží jako kontaktní body), nastaven systém školení, testování, konzultace s experty na oblast osobních dat, pracovní medicíny, BOZP, rovných příležitostí, účetnictví atd. Akceptaci podpořilo školení, důraz na ergonomii pracovního místa (dva monitory pro drag and drop z e-mailového klienta do ERMS), speciální e-mailová adresa, chyby a přání, rychlá reakce na podněty. Bylo třeba využít vedení a podpory vedení jako vzor pro ostatní. Finanční náklady nevznikly kromě týmu žádné, připraveno interně třemi zaměstnanci po dobu 2,5 roku. Výsledkem další fáze bude rozhraní pro vyřazování, optimalizace, testování a poradenství.

Vedoucí digitálního archivu spolkového archivu ve švýcarském Bernu **Krystyna W. Ohnesorge** se věnovala transparentnosti výběru. V současnosti elektronické vedení spisů ve spolkové správě probíhá na platformě GEWA-Bund. Výběrem a provozem digitálního archivu se zabývá ve spolkovém archivu 65 zaměstnanců. Transparentnost veřejné správy souvisí s kontrolou demokratické moci (po aféře koncem osmdesátých let minulého století se sledováním stovek tisíc občanů, cizinců a firem je na toto téma Švýcarsko mimořádně citlivé). Archivy tak slouží k tzv. informačnímu managementu ve spolkové správě (politicky-právní, normativně-technický a odborně-operativní), vystupuje jako informační regulátor spolkové správy, zajišťuje inspekce úřadů, školení atd. Specifikem je převzetí spisu trvalé hodnoty po uzavření rovnou do archivu. Dokument se skartačním znakem S bez skartační lhůty lze zničit a se skartační lhůtou zůstává po tuto dobu u původce. Strategii spolkového archivu je prospektivní hodnocení – výběr provádí jak spolková správa, tak archiv (každý hodnotí různá kritéria). Koncept byl zveřejněn roku 2010 a používá se dodnes. Archiv připravil ve strategii 2016–2020 nový kooperační model, který posiluje transparentnost, autenticitu a neutralitu. Rozhodnutí o výběru archiv zveřejňuje na internetu. Další stupeň je vytvořit grémia zájemců o problematiku. Např. v roce 2017 byl uspořádán workshop pro dopravu, kde se účastnili dodavatelé, právníci, badatelé atd. s cílem identifikovat relevantní prameny. Vzhledem k pozitivnímu přijetí, se za rok uskuteční další setkání, s tématem vzdělávání (podzim 2018).

Následné sekce se věnovaly praktickým zkušenostem při spolupráci různých úrovní německé správy. Ne vždy však měly tyto příspěvky přímý vztah k elektronizaci úřadování. **Bernhard Grau** z generálního ředitelství bavorských státních archivů shrnul nejednoduchý stav, který panuje v koordinaci spolku a zemí při koordinaci elektronického úřadování, kterou označil jako džungli. Např. u justice existují různé koordinační skupiny několika zemí, které provozují agendové systémy forumSTAR, EUREKA, EUREKAFach web.sta, MESTA. Spisy jsou pak vedeny v systémech E2a, VIS-Justiz a eIP. Koordinaci ovlivňuje řada faktorů i různá grémia. Jedním je komise spolku a zemí pro standardizaci IT v justici, kde jsou zastoupeny všechny spolkové země, druhým je komise spolku a zemí pro spisovou službu, kde nejsou zastoupeny všechny země.

Ulf Preuß z Vysoké školy v Postupimi popsal vývoj posledních deseti let, který v Braniborsku vedl ke koordinaci paměťových institucí, původně ke konzervaci analogových nosičů, následně s řešením sdílení kapacit pro jednotnou prezentaci digitálního kulturního dědictví pod názvem Koordinierungstelle Brandenburg-digital. Zahrnuje 80 archivů, 140 knihoven a 150 muzeí. V roce 2017 představila zemská vláda koncept uchovávání digitálního kulturního dědictví, v roce 2018 se očekává digitální strategie země Braniborsko, které bude zahrnovat archivnictví v obcích (s podporou okresů a země). K akceptaci je nutné prezentovat společné řešení (inspirace např. DIMAG a Digitální archiv sever).

Wolf Steinbrecher, zástupce společnosti Agile Verwaltung, která se angažuje v pomoci organizacím se zaváděním „agilní“ správy, shrnul svůj pohled na digitalizaci posledních 25 let. Charakterizoval proces jako nekoordinované, živelné pojetí správy dokumentů vycházející z a stále ulpívající na zvyklostech charakteristických pro správu papírových registratur. Typické pro takovou „digitalizaci 1.0“ nebo „falešnou digitalizaci“, je organizace práce podle individuálních kompetencí jednotlivých odborů/úseků odděleně, nikoliv v týmu; pojetí dokumentu jako jednotlivého objektu, ne jako procesu; předpoklad, že dokument se může nacházet pouze na jednom místě, což vede k multiplikování digitálních dokumentů; nestrukturované „jednodimenzionální“ spisové plány; počítač slouží jako vylepšený psací stroj. Výsledkem je klesající informační hodnota takové registratury. Neustále je potřeba vysvětlovat přínosy zavedení ERMS systémů, které nemůže nahradit ani e-mailová komunikace, ani ukládání dokumentů a objektů do úložiště bez struktury, hierarchie a souvislostí, s předpokladem, že v případě nutnosti bude možné vše „vygooglit“, případně v budoucnosti nasadit umělou inteligenci k propojování souvisejících objektů. Jako řešení nabízí zavedení „digitalizace 4.0“, tedy využití ERMS, které ale opustí dědictví minulosti v podobě výše uvedených nešvarů. Dále je klíčové zavedení „trojrozměrných spisových plánů“, které budou založeny na procesech napříč strukturou organizace (např. strategický projekt mohou zpracovávat vedení úřadu, personální odbor, odbor životního prostředí, stavební odbor atd., společně, napříč organizací, není nutné vytvářet vlastní agendu pro každý úsek zvlášť). V podstatě se jedná o naši snahu o zavedení elektronického typového spisu. Pokud není vhodně pojat spisový plán, vidí uživatelé spisový plán a potažmo celý

ERMS jako šikanu, neboť v něm nelze realizovat správu dokumentů a informací tak, jak je ve skutečnosti potřeba.

Anna Żeglińska z Varmijsko-mazurské univerzity v Olštýně přiblížila současný stav digitalizace polské veřejné státní správy a e-Governmentu ve čtyřech úrovních. První úroveň je zpřístupnění informace on-line, druhou možnost jednostranně stáhnout on-line formulář, třetí úroveň je ve dvoustranné interakci možnost formulář stáhnout, vyplnit a odeslat a čtvrtou úrovní je tzv. „transakční niveau“, kdy lze využít inteligentní formulář k vyřízení záležitostí on-line. Od roku 2011 veřejná správa zavedla řadu portálů s elektronickými službami, např. obywatel.gov.pl, biznes.gov.pl, prod.ceidg.gov.pl. Pro autentizaci a autorizaci podání a přístupu občana je možné využívat nejen kvalifikovaný elektronický podpis, ale i službu – ePUAP (*Elektronicznej Platformy Usług Administracji Publicznej*). Digitální archiv (*Narodowe archiwum cyfrowe* <https://www.nac.gov.pl/>), se zaměřuje zejména na digitalizaci archiválií (program digitalizace na roky 2009–2020) a zpřístupňuje digitalizáty prostřednictvím portálu <https://szukajwarchiwach.pl/>. Polské archivy, které ze zákona podléhají ministerstvu kultury, nemají přímý vliv na vznik a oběh dokumentů ve veřejné správě. Je pro ně úkolem budoucnosti vytvoření centrálního repozitáře a informačního systému pro ukládání a zpřístupnění elektronických archiválií.

Následovala hodinová moderovaná debata, ve které garanti jednotlivých panelů shrnuli hlavní teze z referátů, které zazněly. V plenární diskusi pak nejvíce rezonovala otázka autenticity a důvěryhodnosti digitálních dokumentů, nutnosti podílu archivů na metodice elektronizace veřejné správy a také nebezpečí, které může přinášet participativní pojetí výběru archiválií, kde veřejný tlak může způsobit jejich neuchování.

Česká republika získala díky iniciativě v zavádění e-Governmentu oproti Německu výhodu novějšího legislativního nastavení elektronizace správy dokumentů v elektronických systémech spisové služby. Také vybudovala moderní základní registry, které komunikují s informačními systémy veřejné správy. Sdílíme však stejnou výchozí pozici při elektronizaci komunikace s občanem v rámci portálových řešení a elektronické identity, kde jak v Německu, tak v ČR probíhají první krůčky v budování potřebné infrastruktury a analýze agend, které bude moci občan tímto způsobem vyřídit. Standardizace výkonu agend, která nyní v rámci různých zemských implementací probíhá, koresponduje s dlouhodobým projektem Ministerstva vnitra v rámci procesního modelování agend veřejné správy v ČR. Německé archivy jsou však do vlivu na řízení správy dokumentů v rámci tohoto popisu zjevně zaangažovány více, než je tomu u nás.

Ve vlastní organizaci a řízení elektronizace úřadování si SRN na spolkové a zčásti i zemské úrovni prošlo krachem koncepce DOMEA (německá verze MoReq) a jejím nahrazením konceptem elektronických správních činností eVA (*elektronische Verwaltungsarbeit*) v roce 2012. Na spolkové i zemské úrovni se stále více prosazuje koncept jednoho elektronického systému spisové služby, který usnadňuje řízení, správu a využívání takového systému napříč všemi úřady příslušné

úrovně. Inspirativní je zejména schopnost úřadů v rámci samosprávy i spolkové správy iniciativně hledat možnosti elektronizace vlastních agend a skutečně je naplňovat. Je však pravdou, že v německé spolkové nebo zemské správě nebyla, až na výjimky v justici, přijata potřeba zajištění autenticity dokumentů elektronickými autentizačními prvky. Složitost, náklady a také nedostatek motivace jsou tak důvody, proč v ČR řada původců z řad úřadů nebo příspěvkových organizací preferuje vnitřní úřadování v analogové podobě a výstup v digitální podobě vytváří pouze při odesílání dokumentu s využitím autorizované konverze, převodu podle § 69a zákona č. 499/2004 Sb. či jej neautentizují žádným uvedeným způsobem. Jak bylo možné vidět z příkladu Magistrátu Kolína n. Rýnem, projektový tým k řízení elektronizace agend se věnoval nejen průzkumu agend, nastavení pravidel a školení zaměstnanců, ale také charakterem pracovního prostředí zaměstnance (např. vždy dva monitory k využívání drag&drop funkce záznamu dokumentu do spisové služby atd.). K různým aspektům hospodárnosti, efektivity a náročnosti elektronizace správy dokumentů je proto nutné posílit odbornou debatu a apelovat na ústřední orgány státní správy, aby jednotlivé implementace a vzdělávání v oblasti správy dokumentů byly prováděny s maximální efektivitou, vytvořenými standardy a vizí dlouhodobé péče o takto vznikající dokumenty.

■ Pavlína Nimrichtrová – Zbyšek Stodůlka

WORKSHOP LABYRINTEM ČESKÝCH NOVOVĚKÝCH EDIC

Dne 20. března 2018 pořádal Moravský zemský archiv v Brně jednodenní workshop *Labyrintem českých novověkých edic*. Toto setkání inicioval archivář Pavel Holub ze Státního okresního archivu Pelhřimov, který se skupinou archivářů v MZA v Brně připravuje edici Sněmovního kopiáře z let 1526–1546. Díky tomu vznikla myšlenka o březnovém edičním kolokviu, na kterém bylo cílem poznat práci dalších editorů, zamyslet se nad edičními problémy a vyměnit si zkušenosti s ostatními kolegy. Původně se měl workshop nést v komorním duchu, nakonec však přihlášené příspěvky přilákaly více než 60 lidí.

Workshop zahájil ředitel Moravského zemského archivu v Brně. Ladislav Macek, který vyslovil přání, aby bylo schvalováno více grantů s ediční tematikou. Poté se ujal slova Tomáš Černušák, mentor ediční skupiny v MZA v Brně, který nastínil program dne.

První blok příspěvků otevřela **Ivana Ebelová** (Katedra pomocných věd historických a archivnictví, Filozofická fakulta, Univerzita Karlova) nejdůležitější otázkou dne, a to s čím se musí potýkat vydavatel raně novověkých pramenů. Svoji přednášku rozdělila do dvou skupin problémů. V první skupině se věnovala tématu jak se vyrovnat se staršími edicemi, jestli je přepracovat nebo použít nové prameny. Do

této skupiny také zahrnuje otázky financování projektů, jejich řádné dokončení, způsob hodnocení a vkládání do RIVu. Rovněž upozornila na problematiku podceňování edic. Druhá skupina se týkala problémů praktických, a to od výběru pramene, přes metodologické otázky až po interdisciplinární spolupráce. Dále porovnávala projekty v ČR a v zahraničí na příkladu Německa a Polska.

Dalším přednášejícím byl **Karel Kučera** (Ústav Českého národního korpusu, Filozofická fakulta, Univerzita Karlova) se svým referátem *České zápisy v městských knihách: jazykové problémy*, v němž se zaměřil na specifické prvky u tohoto typu písemností. Podle jeho výkladu byly městské knihy psány v relativně dlouhém období, což mělo za následek vystřídaní mnoha autorů, a tím pádem neustálenost a nesystematičnost jednotlivých zápisů, pomalý přechod od spřežkového pravopisu k diakritickému apod. Kučera podrobně rozebral zvukovou složku jazyka a její grafické zaznamenání, ohýbání slov a skladbu vět na charakteristických příkladech novověkých textů. Podle jeho názoru by bylo vhodné ponechat původní tvary slov uvedené v prameni a netvořit z nich tvary dnešní. Tím chtěl poukázat na dobové normy, které pro nás nejsou zcela běžné. Také apeloval na to, aby byly na internetu zpřístupněny již dříve publikované městské knihy, ze kterých by mohli čerpat okruh slovní zásoby další editoři. Doporučil prostudovat si před započatím práce gramatiku dobového jazyka a na závěr svůj příspěvek doplnil několika užitečnými webovými odkazy staročeských slovníků.

Ve druhém bloku **Tomáš Sterneck** (Centrum raně novověkých studií, Historický ústav Akademie věd České republiky) zhodnotil na příkladu edičního projektu *Historica Třeboň klady a zápory transliterace a transkripce*. Jedná se o velmi rozsáhlý korpus tvořený umělým výběrem písemností především rožmberského a švamberského archivu. První svazek edice obsahuje dosud nevydané dokumenty z let 1526–1535 s kompletním textově kritickým aparátem a podrobným rejstříkem.

Sterneck poznamenal, že transliterovat texty od 16. století nemá vědecké opodstatnění, poněvadž transliterace je pro odborníka špatně čitelná oproti originálu a nedoporučil ji ke tvorbě edice. Při zpracování edice *Historica Třeboň* Sterneck uplatnil transkripci, transliterace byla provedena pouze u zvláštních slov s textovou poznámkou, že příslušná pasáž je transliterována. Dále připomněl, že oproti tiskům mohou být v rukopisech problematická počáteční písmena. Současně doporučil ponechávat místní jména v původním tvaru.

Ve třetím odpoledním bloku seznámil **Zdeněk Vybíral** (Husitské muzeum v Táboře) posluchače s další zajímavou edicí nazvanou *Paměti Pavla Korky z Korkyně: Zápisky křesťanského rytíře z počátku novověku*. Autor edice popsal praktické problémy, se kterými se při vzniku práce potýkal, ať už se jednalo o jazykovou povahu pramene, paleografické překážky, grafické zvláštnosti (astrologické značky, zkratky, iniciály), problémy s identifikací osob nebo o samotnou spolupráci s vlastníkem archiválie. Rukopis je uložen v Roudnické lobkovické knihovně na zámku Nelahozeves, a jelikož se jedná o archiválii v soukromém vlastnictví, musel získat pro studium patřičná povolení. Dále se referent soustředil na otázky analýzy a inter-

pretace pramene a to především na dochování originálu, pozdějších prepisů a na cestu rukopisu od jeho autora až do archivu (nákupy, konfiskace). Ve své práci se Vybíral snažil o sestavení osobního portrétu a životopisu autora – jak autor viděl sám sebe a jaké společenské role zastával (válečník, královský hejtman, stavovský úředník, hospodář na rodovém statku).

Poté se představila **Jana Janišová** (Katedra teorie práva a právních dějin, Právnická fakulta, Univerzita Palackého v Olomouci) s neméně zajímavým příspěvkem *Ediční zpřístupňování právněhistorických pramenů*. V úvodu připomněla důležité právněhistorické edice, vyzdvihla především Čádovo Zemské zřízení moravské z roku 1535 a Zemské sněmy a sjezdy moravské od Františka Kameníčka. Zhodnotila výhody právních textů, které jsou psané čitelným rukopisem písaře, a proto lehce čtivě oproti ego dokumentům. Obsahují málo písařských chyb, jelikož vycházejí z formulářů. Mají stejnou strukturu a opakující se slovní spojení. Použité výrazy nejsou těžké, komplikovaný je jen jejich význam. Stavové, kteří si sami text upravovali, měli snahu ho zobecnit a vysvětlit. Nevýhody, se kterými se při své práci setkává, jsou převážně špatně svázané vložky a nedodržování volných míst u pŕhonů pro soudní nálezy. Janišová dále poznamenala, že je potřeba se zamyslet k čemu bude edice sloužit a podle toho si zvolit ediční metodu.

Třetí blok uzavřel **Pavel Holub** s referátem *Tři edice – tři přístupy*, ve kterém srovnal tři edice na příkladu písemností městské a stavovské provenience. V prvních dvou edicích se zaměřil na oblast Pelhřimovska. Nejprve na Pamětní knihu města Pacova, jež byla vedena po dvě staletí, což mělo za následek střídání mnoha písařských rukou, kdy se formy zápisů stále vyvíjely. Vklady v knize byly nepřehledné, proto bylo potřeba rozlišit několik vrstev zápisů (vklady, opisy listin a nejstarší zápisy). Holub knihu nejprve zregestoval v excelové tabulce, poté provedl dataci, transliteraci a následně transkripci. Další otázkou bylo jak vyřešit členění edice, neboť Pamětní kniha Pacova byla psána do několika sloupců. Musel se zamýšlet, zda číslovat zápisy, jak značit nadpisy a jestli prepisovat dataci do textu, aby nezatěžoval poznámkový aparát.

Druhou edicí byla Kniha o koupi pelhřimovského statku, jež byla pořizena na objednávku a měla popisovat cestu poddanského města ke královskému. Kniha pojednává o sporu Karla z Říčan s jeho pelhřimovskými poddanými o várečné právo a městské svobody. Na tvorbě edice se podílel větší autorský kolektiv. Zde editoři řešili, jestli reflektovat dochované opisy uložené v Národním archivu. Bylo však náročné kvalifikovat, zda jde o kvalitní rukopis, proto od této myšlenky ustoupili.

Jako třetí edici Holub představil již zmiňovaný Sněmovní kopiář z let 1526–1546, na jehož zpracování se podílí archiváři z MZA v Brně. V kopiáři jsou opsány listy a listiny vydávané především zemskými sněmy, ale i písemnosti od jiných vydavatelů. Kopiář poskytuje údaje o událostech politických a vojenských, o hospodářství, veřejném i soukromém životě moravských stavů, ale také o životě poddaného lidu.

Ve čtvrtém bloku vystoupili **Marek Durčanský** (Ústav dějin Univerzity Karlovy a archiv Univerzity Karlovy) a **Roman Kolek** (Státní okresní archiv Praha-východ) s příspěvkem *Edice čelákovického radního manuálu Pavla Ježdíka (1639–1654)*. Ve

své práci si kladli za cíl zpřístupnit radní manuál širší veřejnosti. Edice poskytuje náhled do každodenního života a zasedání městské rady v období konce třicetileté války a prvních let poválečné obnovy. Jelikož radní manuály nejsou hojně edičně zpracovány, neměli dostatek předloh, ze kterých by načerpali pro svou edici zkušenosti. Práci, včetně místního a jmenného rejstříku, si rozdělili napůl a poté ji společně kontrolovali. Snažili se minimalizovat poznámky pod čarou. Tvorba edice byla iniciována městem Čelákovice, které vyčlenilo peníze a očekávalo její poměrně rychlé vydání, což bylo však nereálné.

Poslední referát dne přednesl **Tomáš Velička** (Katedra historie, Filozofická fakulta, Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem) na téma *Hradní registář. Smysl publikování písemných pramenů se vztahem k hradům a jejich panstvím (14.–17. století)*. Posluchačům tak přiblížil edici, jež je zaměřena na jeden objekt, v tomto případě na hrad Kašperk. Při své práci si vytyčil okruh písemností, které rozdělil do tří skupin. Písemnosti, které mají vztah k hradu jako nemovitosti (zástavní listiny), vztah k osobám žijícím na hradě, a vztah ke všim hradního panství. Edice má smíšený charakter, obsahuje tedy jak registry, tak plné znění textů a zahrnuje 414 písemností různé diplomatické kategorie a od různých vydavatelů (král, zástavní držitelé, hejtman hradu, česká komora, rada města).

Na závěr workshopu zhodnotila **Ludmila Sulitková** (Katedra historie, Filozofická fakulta, Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem) každý ediční počín, který jsme mohli slyšet, a to z pohledu jazykového a obsahového.

Během dne jsme se seznámili s několika typy edičních publikací, ze kterých bylo patrné, že každé zpřístupnění historických písemných pramenů má svá úskalí, ať už se jedná o jazykovou stránku, způsob rozepisování zkratk, časovou náročnost, okruh čtenářů nebo financování projektu, se kterými se musí editor vypořádat. Workshop proto přinesl možnost vyměnit si zkušenosti mezi historiky, archiváři, právníky a bohemisty, kteří se ve své praxi s tvorbou edic setkávají. Lze doufat, že si každý účastník z workshopu s sebou odnesl nové užitečné poznatky a inspiraci k další práci.

■ Martina Vodová – Tereza Broncová

KONFERENCE PROUTĚNÁ KULTURA V KONTEXTU ČASU A PROSTORU, 22.–23. KVĚTNA 2018, MĚLNÍK

Ve dnech 22.–23. května 2018 se v Mělníku konala vědecká konference *Proutěná kultura v kontextu času a prostoru*. Konferenci pořádal Státní oblastní archiv v Praze – Státní okresní archiv Mělník ve spolupráci s městem Mělník v příjemných prostorách kongresového sálu hotelu Olympionik. Pořádat konferenci právě v Mělníku bylo vzhledem k dlouholeté tradici košíkářství v tomto regionu zcela logickým

krokem. Toto dvoudenní mezioborové setkání českých, moravských a slovenských historiků, archivářů, etnologů a jinak zaměřených vědeckých pracovníků bylo věnováno proutěné kultuře v co možná největší šíři. Díky bohaté škále odborných příspěvků bylo proutěné řemeslo, jak samotný název konference předznamenal, představeno od nejstarších dob až po současnost a to v rámci prostoru překračující zemské i státní hranice.

Konferenci zahájili starosta města Mělník Ctirad Mikeš, generální ředitel hotelu Olympionik v Mělníku Rudolf Kraj a ředitel Státního oblastního archivu v Praze Daniel Doležal. Úvodní I. blok odstartoval příspěvkem *Vývoj košíkářstva a aktuálně trendy v Evropě a vo svete* současný slovenský košíkář a autor učebnice o košíkářství Peter Juriga, ve kterém všeobecně shrnul současnost košíkářství. Chronologicky opačným směrem se vydal Petr Meduna z Centra pro teoretická studia při UK a AV ČR, jenž zavítal do středověku se svým výstupem *Středověké košíkářství (s přihlédnutím k Mělnicku)*. Jako poslední v úvodním bloku vystoupil jeden z pořadatelů konference – Tomáš Pražák ze SOA v Praze – Státního okresního archivu Mělník věnující se *Počátkům pletářství v Mělníku na základě písemných pramenů*.

V II. bloku vystoupil další z domácích archivářů Pavel Fiedler, který navázal na předchozí projev příspěvkem *Košikářství na Mělnicku od 2. poloviny 19. století do vzniku Československa*. Po něm následovaly česko-moravské referáty zaměřené na vyučování košíkářství a košíkářské školy. Nejprve vystoupila Věra Smolová ze SOA v Praze – Státního okresního archivu Příbram s referátem *C. k. kočovné vyučování košíkářství na Březových Horách* a po ní Daniel Drápala z Ústavu evropských a FF UP s tématem *Košikářská škola v Rožnově pod Radhoštěm a její místo v systému košíkářského školství na Moravě*.

Odpolední III. blok zahájil po obědě ředitel mělnického archivu Dalibor Státník. Ve svém výstupu nazvaném *Ětos „drobné“ práce na příkladu košíkářství. Hledání sebevědomé identity* se nad vytyčeným tématem zamýšlel v netradičních, originálních rovinách prezentující specifickou identitu košíkářských řemeslníků. Následně byl děj konference přenesen na Slovensko a to díky tématu *Prútené košíkářstvo v hospodárskom a spoločenskom živote Slovenska v prvej polovici 20. storočia*, jež představila dvojice Ľudovít Hallon a Miroslav Sabol z Historického ústavu SAV Bratislava. Zajímavý příspěvek mapující situaci u našich východních sousedů doplnil Karel Hollý rovněž z Historického ústavu SAV Bratislava, jenž prezentoval *Ľudové umenie a národná ideológia (příklad slovenského národného hnutia na prelome 19. a 20. storočia)*.

Na závěr prvního konferenčního dne zazněly během IV. bloku čtyři příspěvky zaměřené zejména na proutí a vrbařství. Jako první vystoupila Vanda Jiříková s tématem *„Za kamny v koutku, na zeleném proutku.“ (Proutí v tradiční vesnické domácnosti a ve folkloru)* představující náhled do problematiky tradice a současnosti využívání proutí a proutěných výrobků v českém prostředí. Stejnému tématu se zaměřením na Slovensko se zabýval v následujícím referátu *Prútie v tradičnej kultúre Slovenska* Juraj Zajonc z Ústavu etnologie SAV. Zcela jiný pohled přinesl

Pavel Novák z Národního zemědělského muzea Praha – Kačina, který s referátem *Vrbařství – zajímavý doplněk zemědělské prvovýroby* pronikl do tematiky pěstování vrb v kontextu prvorepublikových studií. Jako poslední vystoupila s pozoruhodným příspěvkem Veronika Nováková ze Štátního archivu v Nitře – pracoviště Archiv Šála. Pod názvem *Využitie prútia v regióne dolného toku Váhu – poznatky z archivných fondov* představila různorodé využívání proutí ve specifickém prostředí na Slovensku, kterou doplnila ukázkou vlastnoručně vytvořeného modelu domu právě z proutí.

Součástí konference byl i doprovodný program v podobě komentované prohlídky města Mělníka, kterým provázela archivářka mělnického archivu Nikola Michňová. Během prohlídky účastníci procházeli ulicemi Mělníka se zajímavým výkladem dějin kdysi královského věnného města. Nechyběla návštěva centra města, vyhlídky na soutok řek Vltavy a Labe a zejména mělnické radnice, kde účastníky přivítal starosta města Ctirad Mikeš. Součástí návštěvy bylo nahlédnutí na „mělnický poklad“ neboli monstranci z poloviny 15. století a příjemné občerstvení spojené s ochutnávkou místních vín, jež prezentovaly bohatou vinařskou tradici oblasti Mělnicka.

Druhý konferenční den zahájila příspěvkem *Audio/Pohlednice na nejrozšířenější řemeslo lidské civilizace z Filmového archivu Etnologického ústavu AV ČR, v. v. i.*, Praha Marcela Suchomelová z Etnologického ústavu AV ČR. Během jejího příspěvku, který sám představoval V. blok, byly promítány tři filmy zachycující košíkářské řemeslo s doprovodným komentářem přednášející.

Následující VI. blok konference byl celý věnován problematice moravského košíkářství, a to košíkářství v Morkovicích a na Morkovicu. Jako první přednesl výsledky svého studia David Sobek z Moravského zemského archivu v Brně – Státního okresního archivu Kroměříž, jenž se v příspěvku *Z historie košíkářského cechu v Morkovicích* věnoval historii morkovického košíkářského cechu od jeho založení do založení živnostenského společenstva. Následovala přednáška *Z historie Společenstva košíkářů a výrobců rákosového zboží* Jitky Zezulové, ředitelky MZA v Brně – Státního okresního archivu Kroměříž, která navázala na předchozí příspěvek a zmapovala historii živnostenského společenstva morkovických košíkářů. Stejně problematice zůstal věrný příspěvek *Košikářské muzeum v Morkovicích – historie a současnost* Markéty Mercové z Muzea Kroměřížska, p.o., v němž dala prostor bohaté minulosti i současnému stavu ojedinělého muzea v Morkovicích-Slízanech. Na závěr monotematického bloku přečetl Miroslav Válka z Ústavu evropské etnologie a FF MU referát *Morkovické košíkářství. Tradice a současnost* shrnující staletou historii košíkářského řemesla ve specifickém moravském regionu.

Celou konferenci pak uzavřel poslední VII. blok věnovaný výhradně problematice košíkářství v Čechách. Jako první dostal slovo Jiří Topinka ze SOA v Praze – Státního okresního archivu Beroun s přednáškou na téma *Rozvoj košíkářství na Křivoklátsku koncem 19. století*. Následoval příspěvek *Košikářství na Brandýsku*, který přednesl Roman Kolek ze SOA v Praze – Státního okresního archivu Praha-

východ, na nějž navázala Hana Železná ze Státního oblastního archivu v Třeboni s příspěvkem „JIPRO“ *jihočeská produkce – jihočeské proutí. Historie košíkářské výroby na jihu Čech v letech 1946–2010*. Celá konference byla završena přednáškou Pavla Fiedlera z mělnického okresního archivu o zajímavé osobnosti *Eduard Celler; košíkář v Poslanecké sněmovně Říšské rady*.

Na závěr nelze nevyzdvihnout, že konference Proutěná kultura v kontextu času a prostoru byla z hlediska tématu mimořádným mezioborovým setkáním nejruznějších odborníků a vědeckých pracovníků z Čech, Moravy a Slovenska. Během konference došlo k navázání mnoha nových kontaktů, které byly a budou nápomocny při studii košíkářské problematiky. Z konference vyjde rovněž sborník, v němž budou zveřejněny výše uvedené příspěvky. Pořadatelům, zejména řediteli SOA v Praze – Státního okresního archivu Mělník Daliboru Státníkovi, patří poděkování za zorganizování této mimořádné a úspěšné konference.

■ David Sobek

KONFERENCE KONZERVÁTORŮ-RESTAURÁTORŮ 2018 V MIKULOVĚ: OHLÉDNUTÍ ZA NOVÝMI POZNATKY K ARCHIVNĚ-KONZERVÁTORSKÉ PRAXI

27. ročník Konference konzervátorů-restaurátorů pořádané 11.–13. září 2018 Metodickým centrem konzervace TMB ve spolupráci s Komisí konzervátorů-restaurátorů AMG hostilo tentokrát Regionální muzeum v Mikulově ve velkém zámeckém sále. Program nabídl prostor interdisciplinárním a mezinárodním příspěvkům. Celkově bylo nahlášeno 25 přednášek.

Přednáškový cyklus zahájili pracovníci Regionálního muzea v Mikulově **Zuzana Havlíčková** a **Jiří Sekereš** příspěvkem *Archeopark Pavlov*, který byl také v programu střeďeční odborné exkurze. Havlíčková představila Archeopark z obecného a statistického hlediska a Sekereš k tomu přidal prezentaci části expozice „skládky kostí“ s vyjádřením se k problematice jejím mikroklimatickým podmínkám.

První dva bloky úterního přednáškového dne byly převážně zaměřeny na hmotné kulturní dědictví a k archivně-konzervátorské praxi se nejvíce přiblížil až třetí blok prostřednictvím příspěvku **Lucie Koukalové (Prchalové)** z VŠCHT v Praze nazvaným *Dezinfekce a desinsekce dýmováním* a příspěvkem *Konzervátorské zásahy na dvou pergamenových listinách a hromniční svíče ze sbírek Muzea hl. m. Prahy* přednesený **Romanou Andřlovou** z Muzea hl. m. Prahy.

Lucie Koukalová zde prezentovala své výsledky výzkumu v rámci diplomové práce se zaměřením na dva komerčně dostupné přípravky: Fumagri®OPP (fugmicidní a baktericidní účinek) a CYTROL®SUPER SG (insikticidní účinek); a dala také podnět k dalším výzkumům jiných dostupných přípravků. Ve svém příspěvku

vyzdvihla dýmování jako nejjednodušší způsob dezinfekce, ale zároveň upozornila, že dosud není ověřený vliv z dlouhodobého hlediska na takto ošetřeném materiálu. Samotné přípravky, které si Koukalová zvolila pro svůj výzkum, v závěru nedopadly příliš dobře. Vliv na testovaném materiálu (papír, textil, useň, pergamen) byl totiž výrazný. Například byla zaznamenána reverzibilita barevnosti (tmavnutí), pergamen se smršťoval a snížily se mechanické vlastnosti u dokumentačních materiálů. Na druhou stranu v případě pH papíru nedošlo k žádným výrazným změnám. Nicméně je zřejmé, že Fumagri®OPP a CYTROL®SUPER SG nelze plošně využívat pro dezinfekci v archivních depozitářích.

Romana Andrllová pro změnu prezentovala konzervační a restaurátorské práce kolegů z Muzea hl. m. Prahy. Nedá se však říci, že by se jednalo o něco převratného. Samotný výstup lze definovat jako standartní výroční zprávu zahrnující činnost restaurátorského kolektivu, který by bylo vhodnější zařadit do posterové části.

Ve středečním přednáškovém bloku tematicky vystoupila **Ivana Kopecká** z Národního technického muzea s příspěvkem *Průzkum skleněných negativů z archivu Poldi*. I. Kopecká zde představila výsledky průzkumu zmíněných negativů, na kterých byly analyzovány pomocí FTIR spektrometrie dodatečné úpravy. Mělo se jednat o retuše na straně emulzní citlivé vrstvy a dále na straně skla. Zároveň byly analyzovány povlaky, u kterých se domnívali, že může jít o plísně, ale bylo prokázáno, že se jedná o vykrystalizovaný síran či thiosíran. To mohlo být dáno technologickou chybou již při ustalování negativů během výroby.

Po Ivaně Kopecké nastoupila zástupkyně Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity **Radka Kopecká**, která prezentovala *Netradiční netkané nanotextilie jako ochrana kulturního dědictví*. R. Kopecká v příspěvku představila navláknné nanotextilie jako nový variabilní materiál pro konzervátorsko-restaurátorskou praxi, který má být velice hydrofobní, ale v praxi by však za daných výrobních okolností nemohl obstát, neboť látky užívané při výrobě nanotextilie vykazují známky kyselosti, jak zdůraznili někteří z posluchačů. Jistě jde o udání dalšího možného směru v preventivní péči, ale je třeba hledat vhodnější složení.

Odpolední středeční program byl doplněn o odborné exkurze, kdy bylo navštíveno samotné Regionální muzeum včetně Synagogy, Ditrichsteinská hrobka a zmíněný Archeopark Pavlov, ve kterém se účastníci mohli sami přesvědčit o již první den avizované problematice v expozici.

Čtvrteční cyklus přednášek byl již zaměřen především na umělecká díla. Zde lze připomenout některé zajímavosti jako třeba příspěvek **Jiřího Lauterkrance** *Nové možnosti průzkumu uměleckých děl pomocí rentgenové transmisní radiografie s využitím nejnovější generace pixelových detektorů*, ale také zástupce zahraničních účastníků **Adama Kaźmierczaka** z Fakulty výtvarných umění Univerzity Mikuláše Koperníka v Toruni *Konzervační řešení pro historické vitráže na příkladu skleněných panelů s erby z přelomu 19. a 20. století na hradě v Osieczné a v muzeu Varmii a Mazur v Olsztyně (Polsko)*.

Tenkrát nechyběla řada posterů, na kterých svou práci prezentovali např. zástupci VŠCHT, Slovenskej národnej knižnice či Státního okresního archivu Jihlava.

Kolektivní práce zástupců VŠCHT, které prostřednictvím posterů na letošní konferenci prezentovali, byly zastoupeny například posterem na téma *Vliv pH na stabilitu hedvábí* od **Dominiky Nagyové, Markéty Škrdlantové a Jana Krejčího**. Kolektiv podrobným průzkumem zjistil největší míru degradace na černě vybarvených hedvábných pečetních závěsech, jejichž vlákna mají být křehká a zamýšleli se nad možnostmi stabilizace. Při svém pokusu zjistili, že k výrazným změnám nedochází v prostředí o hodnotách pH 7–9. Týž kolektiv s podporou **Hany Paulusové** z Národního archivu navázal na předchozí téma posterem *Metody stabilizace černě barveného hedvábí*, ve kterém uvedli jako předpoklad silné degradace studovaného materiálu použití železozalového barviva. Z průzkumu vyšlo najevo, že ke stabilizaci nelze pro negativní vliv doporučit prostředek TBABr.¹⁾

Zajímavý poster byl také od **Marie Benešové** za Moravský zemský archiv – Státní okresní archiv Jihlava věnující se *Odkyselování knižních vazeb „in situ“ pomocí alkalického papíru*. Benešová představila metodu vyvinutou Ing. Jiřím Neuvirtem, CSc., před 10 lety a má jít o finančně nenáročný způsob bez nutnosti rozdělání vazby. Základem má být prokládání knižního bloku alkalickým a zvlhčeným filtračním papírem s následným zavakuováním. Časová náročnost na 5 vazeb by podle Benešové měla být 95 minut s náklady na materiál 91 Kč. Jako výhody metody uvedla variabilnost a vyloučení mikrobiologického napadení.²⁾

Z SNK představili svou práci **Matej Kámen a Eliška Jindrová**. Kámen si připravil poster *Reštaurovanie knihy dámskeho rádu Hviezdzneho kríža*, na kterém prezentoval na konkrétním příkladu svou restaurátorskou praxi. Jindrová pro změnu stručně představila *Metodu falešných barev pro nedestruktivní identifikaci pigmentů a barviv*, ke které se dostala přes kolegyně z Národní Galerie v Praze. Má jít o nejjednodušší způsob identifikace pigmentů a barviv za pomoci fotoaparátu s filtry, kdy se pořizují snímky ve viditelné a infračervené oblasti světla, s jejichž pomocí se dosáhne IRFC obrazu, který je následně srovnáván se vzorníkem pořízeným stejným způsobem.³⁾

V posterové části nechyběla ani práce věnující se fotografickému materiálu. Zástupci VŠCHT a NA ČR, jmenovitě: **Martina Nováková, Barbora Benetková, Kateřina Hricková, Michal Ďurovič, Hana Sýkorová, Jana Kadavá, Dana Savická, Kateřina Demnerová, Štěpánka Borýsková, Blanka Hnulíková**; upozornili na *Vliv metod odběru mikroorganismů na světlocitlivou vrstvu fotografických a filmových materiálů*. Kolektiv zkoumal několik metod odběru: Hygicult, suchý stěr vatovou tyčinkou, suchý stěr štětcem, otisk filtračním papírem, suchý stěr houbičkou a otisk sametem. Za nejšetrnější byl prohlášen suchý stěr (otisk) houbičkou. „Univerzální“ použití vatové tyčinky pro změnu nemohou doporučit.

Výstupem z celé konference byl opět sborník Fórum pro konzervátory – restaurátory,⁴⁾ ve kterém byly otištěny vybrané příspěvky a abstrakty všech doprovodných posterů.

■ Tomáš Pražák

Poznámky:

¹⁾ Tetrabutylamonium bromidu.

²⁾ Benešová zároveň připomněla samotný zdroj metodiky i s podrobným postupem, který by měl být na webových stránkách: <http://wwwold.nkp.cz/restauratori/odkyselovani.htm>

³⁾ Jindrová také připojila hlavní tematické zdroje: *Infrared (IR) light* z webového portálu Pigments trough the Ages, dostupné na <http://www.webexhibits.org/pigments/intro/ir.html>; *Infrared False Color Photography (IRFC)* z webového portálu Cultural heritage socience open source, dostupné na <https://chopensource.org/infrared-false-color-photography-irfc/> a Specializovaná databáze pigmentů a barviv od kolektivu Radka Ševců, Kateřina Hricková, Martina Kmoníčková a Václava Antušková z Národní Galerie v Praze, dostupné na https://www.ngprague.cz/userfiles/filemanager/files/specializovan%C3%A1_datab%C3%A1ze_pigment%C5%AF_a_barviv_90dpi.pdf

⁴⁾ Fórum pro konzervátory-restaurátory. Technické muzeum v Brně 2018, ISBN 978-80-87896-58-7

SEMINÁŘ ZÁPADOČESKÝCH ARCHIVÁŘŮ NA BUBLAVĚ

Setkání západočeských archivářů se pro rok 2018 uskutečnilo v Krušných Horách v obci Bublava, a to ve dnech 8.–10. října 2018. Hostitelským archivem byl SOkA Sokolov.

Seminář byl pro všechny zájemce neoficiálně zahájen již v pondělí dopoledne návštěvou Jindřichovic, kde sídlí i hostující archiv SOkA Sokolov. Na program byla prohlídka archivu, kostela a mauzolea. Setkání bylo zahájeno v hotelu Švejk úvodní řečí **Mgr. Petra Hubky**. Poté předal slovo **Jitce Krejčířové** ze SOkA Sokolov, která stručně seznámila všechny přítomné s lokalitou obce Bublava. Po seznámení s lokalitou následoval referát tematicky zaměřený na vznik samostatného Československa ve městě Cheb **PhDr. Jany Kolouchové, Ph.D.**, ze SOkA Cheb. Jana Kolouchová popsala ve svém příspěvku snahy německých nacionalistů o nový stát tzv. „Deutschösterreich“. Další položkou na programu byl příspěvek **Mgr. Pavla Dohnala** ze SOkA Sokolov, který se rovněž věnoval problematice vzniku nového státu v roce 1918 se zaměřením na lokalitu Sokolovska. Následující příspěvek **PhDr. Markéty Novotné** pojednával o problematice italských uprchlíků za první světové války, konkrétně v okrese Planá.

Po plánované přestávce následovaly další tři referáty, které se tematicky věnovaly meziválečnému období. **PhDr. Karel Řeháček** ze SOA Plzeň vystoupil s příspěvkem pojednávajícím o první československé lázeňské sezóně na Karlovarsku v letech 1919–1920. **Mgr. Ladislava Nohovcová** ze SOA Plzeň ve svém referátu vylíčila problematiku obchodních vztahů Škodových závodů s Francií. Poslední příspěvatelka **Mgr. Zuzana Ferencíková** ze SOkA Plzeň-sever přednesla referát o Kožlanech, rodné obci prezidenta Edvarda Beneše.

Po krátké přestávce následoval poslední blok příspěvků zaměřený na období nacistické okupace. Všichni příspěvatelé působí v SOkA Karlovy Vary. První příspěvatel **Mgr. Petr Cais** pohovořil o dějinách města Krásné Údolí ve zmíněném

období. Další příspěvek **Mgr. Pavla Andrše, Ph.D.**, informoval o německých antifasistech z Nejdecka. Poslední příspěvek prvního dne semináře byl přednesen **PhDr. Antonínem Maříkem**. Příspěvek se věnoval počátkům karlovarských kin.

Dopoledne následujícího dne bylo věnováno metodickému bloku na téma kontroly a správní řízení o přestupcích. Moderátorem tohoto bloku a autorem prvního příspěvku byl **PhDr. Karel Řeháček**. Ve svém referátu shrnul právní normy a problematiku kontrol výkonu spisové služby. Druhým příspěvatelem byl **Mgr. Miroslav Eisenhammer, Ph.D.**, který se zaměřil na kontrolu výkonu elektronické spisové služby. Následující diskuse byla rozdělena do čtyř částí.

První část byla věnována samotným kontrolám. O zkušenosti z praxe se v této části podělili zástupci jednotlivých archivů (**Mgr. Milada Čermáková** – SOKA Sokolov, **Simona Pelcová** – SOKA Karlovy Vary, **Mgr. Karel Halla** – SOKA Cheb, **Mgr. Jan Edl** – SOKA Tachov, **Mgr. Radka Kinkorová** – SOKA Domažlice, **Mgr. Šárka Valinová** – SOKA Klatovy, **Mgr. Petra Martínková** – SOKA Plzeň-jih, **Veronika Brožová** – SOKA Plzeň-sever, **PhDr. Hana Hrachová** – SOKA Rokycany, **Ph.D.**, **Mgr. Pavla Karásková** – SOA Plzeň, 1. oddělení, **Mgr. Jan Vaňata** – SOA Plzeň, 3. oddělení. Ve druhé části přednesla příspěvek **JUDr. Ivana Houšková**, kde především všechny zúčastněné informovala o právních úskalích kontrol, správních řízení a přestupků.

Třetí část diskuse byla věnována příspěvateľům z jiných archivů. Nejprve přednesli svůj příspěvek archiváři z 5. oddělení NA Praha, a to **Mgr. Matěj Trepeš** a **Bc. Jiří Bernas**. Ve svém příspěvku seznámili přítomné s kontrolní praxí v Národním archivu. Dalším hostem byla **Mgr. Lucie Jedličková** ze SOKA Rakovník, která přednesla referát o kontrolní praxi v SOKA Rakovník. Závěrečná část byla věnována diskusi.

Na odpoledne byl stanoven individuální program s možností zúčastnit se jedné ze dvou prohlídek. Zájemci o první z nich navštívili vysokou pec v Šindelové, meteorologickou stanicí v Šindelové a památník obětem zajateckého tábora Sauersack, bývalý zajatecký tábor a bývalý cínový důl Sauersack u města Přebuz. Druhá skupina podnikla vycházku na Olověný vrch, Tisovec, Kamenáč a po obci Bublava.

Poslední den, tedy pátek dopoledne, byl věnován opět příspěvkům zúčastněných archivářů. Jako první vystoupila **Bc. Eva Hošková** ze SOKA Cheb, která představila účetní knihu města Chebu z let 1396–1419. Autorem dalšího příspěvku byl **Mgr. Josef Jiráť** z 5. oddělení SOA Plzeň, který poreferoval o úředníku velkostatku Hartenberg a generálním řediteli Měšťanského pivovaru v Plzni Robertu Müllerovi. **Mgr. Jana Lajtnerová** rovněž z 5. oddělení SOA Plzeň přiblížila historii Loveckého zámečku Kladská u Mariánských Lázní a jeho majitelů manželů Sigismunda a Elfriede Schönburg-Waldenburg. Velmi zajímavý příspěvek přednesla **Mgr. Pavla Karásková** z 1. oddělení SOA Plzeň. Tématem byla historie budovy SOA Plzeň v Sedláčkově ulici. O zpracování archivního fondu Národní fronta poreferovala **Monika Žáčková** ze SOKA Domažlice. Další příspěvek se zajímal o lesy města Domažlice. Referát přednesla **Mgr. Radka Kinkorová** ze SOKA Domažlice, poté navázala **Ing. Šimková Lucie** s příspěvkem na téma restaurování velkoformátové lesní

mapy rovněž ze SOkA Domažlice. Poslední příspěvek letošního setkání přednesla **Jiřina Vasinová** opět ze SOkA Domažlice. Všechny přítomné seznámila s důležitostí dodržování pravidel vystavování archiválií.

Závěrečné slovo pronesl opět ředitel SOA Plzeň **Mgr. Petr Hubka**, jež poděkoval všem přispěvatelům a organizátorům, ale také všem, kteří přijeli na setkání.

Zájemci si mohli po obědě prohlédnout bývalá městská jatka v Kraslicích. Místo konání příštího setkání není zcela jasné. Vybrán bude později jeden z kandidátů, kterými jsou SOkA Klatovy, SOkA Plzeň-jih a SOkA Karlovy Vary.

■ Ivana Benešová

37. MEZINÁRODNÍ KONFERENCE ARCHIVU HLAVNÍHO MĚSTA PRAHY „PRAHA V OBNOVENÉM STÁTĚ – ZEMSKÁ METROPOLE HLAVNÍM MĚSTEM NOVÉ REPUBLIKY“

Loňský rok se nesl ve znamení oslav 100. výročí vzniku Československé republiky, připomínaných v průběhu celého roku nesčítelným množstvím akcí pořádaných po celé zemi. Jejich nedílnou součástí byla i řada výstav, workshopů, konferencí, vědeckých zasedání připomínajících tento zásadní mezník v dějinách Čechů a Slováků. Nemohlo být tedy ani jinak, než aby se i tradiční podzimní mezinárodní konference Archivu hlavního města Prahy nesla v duchu tohoto výročí.

Spolupořadatelé konference, konané ve dnech 16. a 17. října 2018 byly i tentokrát Historický ústav Akademie věd ČR (od roku 2011), Katedra historie Filozofické fakulty Univerzity J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, jež se opakovaně podílí na pořádání jednotlivých zasedání (poprvé v roce 2011 a následně v letech 2015 až 2017) a Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy (nepřetržitě od roku 2013). Zásadní změnu doznalo místo konání, kdy v souvislosti s definitivním opuštěním Clam-Gallasova paláce v samotném závěru roku 2017 (v němž sídlil archiv od konce druhé světové války), se konference konala v Obecním domě, místu úzce spojeném s dějinami nového státu, kde se usídlil v roce 1918 Národní výbor československý, z jehož řad vzešla první československá vláda, a kde byl přijat i první zákon nového státu.

Hlavním cílem organizátorů bylo zařadit příspěvky, jež by se věnovaly nejen rozvoji Prahy, ale i dalších měst střední Evropy v letech 1918–1938 – proměně nových funkcí zemských metropolí, výstavby, modernizaci, budování infrastruktury apod., ale sledovaly by i otázky týkající se oblasti politické, kulturní, aspekty sociální a zdravotní politiky a řadu dalších oblastí. Nezanedbatelnou roli při výběru jednotlivých příspěvků hrála i zcela zásadní možnost komparace nejen s dalšími lokálními centry nové republiky, nýbrž i sledování jednotlivých otázek v kontextu

vývoje zvláště některých evropských měst (Vídeň, Budapešť, Varšava, Berlín a další).

Jednacímí jazyky byla vedle češtiny němčina a angličtina, jednotlivé referáty včetně diskuse, jež následovala po každém jednacím bloku a na závěr celého zasedání, byly simultánně tlumočeny.

S úvodním referátem vystoupil **Jiří Pešek** ze spoluporaďající Fakulty humanitních studií UK. Jako již tradičně ve svých úvodních konferenčních vystoupeních nastínil základní obrysy přeměny Prahy v hlavní město nově vzniklé Československé republiky, zaměřil se na stěžejní otázky a úkoly vědeckého poznání této proměny (na vyrovnání se s důsledky Velké války, modernizaci měst, budování infrastruktury a na celou řadu dalších otázek s tím souvisejících, včetně záležitostí týkajících se komunální politiky, změn v oblasti společenského, kulturního života, oblast sociální, zdravotnictví a d.), přičemž zásadní důraz položil na nezbytnou komparaci se situací v dalších evropských městech v meziválečném období, jak je zmíněno již výše.

Řadu vlastních konferenčních příspěvků otevřel poté **Václav Ledvinka** (Archiv hlavního města Prahy), kdy ve svém vystoupení nazvaném *Tvůrci Velké Prahy? Role Přemysla Šámala a Karla Baxy při budování metropole Československé republiky (1919–1929)*, obrátil pozornost primárně k létům 1919–1923, tedy k období geneze Velké Prahy. Hlavní pozornost zaměřil na vůdčí osobnosti, protagonisty spojené s událostmi a procesy formování velkoměsta, na tvůrce tzv. Velké Prahy – Přemysla Šámala, jenž stanul v čele nově jmenovaného správního sboru a byl jmenován předsedou městské správní rady a současně předsedou komise pro Velkou Prahu a Karla Baxy, zvoleného v červnu 1919 starostou hlavního města.

Po Václavu Ledvinkovi vystoupila **Veronika Knotková**, rovněž z hlavní pořadatelské instituce, s referátem věnovaným *Elitám pražské samosprávy za první Československé republiky*, tzn. absolventům právnických fakult, zařazeným původně v kategorii konceptních, později právnických úředníků a čítajících v té době cca 120 až 200 osob z celkového počtu dvou až čtyř tisíc zaměstnanců ústřední městské správy. Na konkrétních příkladech a především na základě vzpomínek básníka, spisovatele a novináře Emanuela Stehlíka ilustrovala motivaci jednotlivců ke vstupu do obecních služeb, jejich postavení, finanční zajištění a obecně životní úroveň, mimopracovní aktivity, včetně zapojení do politického, společenského a kulturního života.

S ohledem na nezbytnou komparaci proměn Prahy s meziválečným vývojem evropských hlavních měst a některých domácích i zahraničních regionálních městských center byl celý druhý dopolední blok referátů prvního jednacího dne věnován několika z nich, konkrétně Bratislavě, Budapešti, Komárnu, Vídni a Varšavě. Jako první zazněl příspěvek **Andráse Sipose** (Budapest Főváros Levéltára), „*Nádherná perla pozůstatků naší země...*“ *Vize a koncepty pro etablování Budapešti jako významného mezinárodního městského centra po roce 1918*, v němž charakterizoval proměnu v postavení Budapešti, jaké zaujímal v období monarchie a po jejím zániku, kdy se stala hlavním městem jednoho z řady nově utvořených malých

států. Především však referent seznámil posluchače s vizemi, týkajícími se nové role hlavního města, podle nichž se měla stát Budapešť výjimečným obchodním centrem, uzlovým dopravním bodem mezi Východem a Západem, v čemž měla oslatně letitou tradici. V tomto duchu se také hlavní aktéři městské politiky snažili nalézt takové cesty, jež by vedly k vybudování či přetvoření města v metropoli moderního stříhu. Přestože však vzhledem k potřebě obrovského kapitálu neexistovala reálná šance na uskutečnění všech velkých investic, byl obraz Budapešti prezentován jako jedinečný klenot maďarského národa, jako otevřeného města, přirozeného centra střední a jihovýchodní Evropy, „brány východu“.

Na zvláštnosti Dunaje, vyznačující se tím, že velká města se nenacházejí u ústí řeky, ale podél jejího toku a na otázky s tím související, upozornil **Maté Tamáska** (Magyar Nemzeti Levéltár) v příspěvku nazvaném *Soutěž o řeku. Nové přístavy v městské struktuře Brytislavy, Komárna, Budapešti a Vídně*. V něm vycházel z výzkumů realizovaných v rámci projektů v letech 2013–2017 a zaměřených na komparaci postavení Vídně a Budapešti, městskou krajinu v povodí Labe apod. Hlavní pozornost věnoval otázce týkající se změn, jimiž prošla v titulu uvedená města po roce 1918, dále jaké byly předpoklady této proměny a dynamika rozvoje jednotlivých měst.

Označení „černý kontinent“ si vypůjčila pro titul v pořadí dalšího příspěvku („Černé kontinenty“ v modernizovaných velkoměstech druhé Polské republiky?) **Hanna Kozińska-Witt** (Instytut Judaistyki, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie) od spisovatelky a publicistky Wandy Melzer, jež označuje tímto pojmem, který je současně odrazem chudoby, zanedbanosti v protikladu k tradičně vnímané „židovské čtvrti“, varšavské ulice obývané židy. Autorka se zaměřila na porovnání odlišného meziválečného rozvoje, modernizace a urbanizace Varšavy jako politického centra země a Krakova jako někdejšího tradičního hlavního města a regionální metropole, právě se zřetelem k tamním židovským čtvrtím, k rozdílnému vnímání židovského obyvatelstva. Zásadní protiklad mezi oběma městy spočíval v tom, že zatímco starobylý Krakov své židy více či méně integroval, moderní Varšava se jich snažila zbavit.

Praha – Vídeň – Varšava. Tři hlavní města nových republik v prvním poválečném desetiletí, porovnání jejich poválečného vývoje, v čem byl těmto třem městům, kdy každé mělo zcela odlišnou výchozí pozici, společný a v čem se naopak lišil, bylo předmětem posledního příspěvku dopoledního zasedání, vzešlého z autorské dílny **Niny Lohmann** a **Jiřího Peška** (Archiv hlavního města Prahy a Fakulta humanitních studií UK). Na příkladu vybraných problémů představili nikterak jednoduchou cestu, resp. cesty těchto metropolí k moderním, funkčním a stabilním hlavním městům nových republik.

V rámci odpoledního zasedání zaznělo celkem osm příspěvků. V návaznosti na druhý dopolední blok byla i velká část odpoledního zasedání věnována vídeňské metropoli. Ve svém vystoupení *Od zmírající metropole k sociálnědemokratickému vzorovému městu? Demokratické, ekonomické a sociálně-politické konsekvence rozpadu podunajské monarchie pro někdejší „hlavní a rezidenční město“ Vídeň*

Andreas Weigel (Wiener Stadt- und Landesarchiv; Institut für Wirtschafts- und Sozialgeschichte Universität Wien) přinesl pohled na proměnu někdejšího velkoměsta, jehož lesk po rozpadu monarchie záhy vyprchal, z hlavního města evropské velmoci prakticky ze dne na den kleslo na pouhé hlavní město jedné malé nástupnické země, konfrontované s řadou problémů politického, sociálního i ekonomického rázu. Hlavní pozornost pak věnoval reformnímu programu sociálně demokratického vedení města po roce 1920 a jeho hlavním protagonistům.

V dalším referátu, uvedeném pod titulem *Chléb a umění. Poznámky k vídeňské kulturní metropoli v letech založení republiky*, představil **Alfred Pfoser** (Wienbibliothek im Rathaus) Vídeň jako město, označované současníky jako „umírající město“, které si i přes veškeré politické změny a vzdor všem nastalým problémům a komplikacím dokázalo i nadále udržet pevnou pozici světové kulturní metropole s bohatou uměleckou tradicí.

Do třetice bylo někdejší metropoli monarchie věnováno společné vystoupení dvojice autorů ve složení **Christopher Brenner** a **Alma Hannig** (London school of economics a Institut für Geschichtswissenschaft, Rheinische Friedrich-Wilhelms-Universität Bonn), *Od velmoci k malému státu: Proměna Vídně po první světové válce. Politika, diplomacie, vojsko*. Autoři se v tomto případě zaměřili na osudy politiků, úředníků a příslušníků vojska, zaměstnaných ve službách císaře, bez ohledu na jejich národnostní příslušnost, především však panovníkovi a monarchii loajálních prominentů. Na příkladu několika konkrétních osobností přiblížili jejich profesní dráhu (byla-li jaká po rozpadu monarchie) a obecně se zaměřili na možné uplatnění v nových poměrech, přičemž vycházeli především z pramenů osobní povahy (deníků, korespondence, paměti) a z dobového tisku.

Třetí jednací blok uzavřela **Blanka Soukupová** (Fakulta humanitních studií UK) příspěvkem *Národní metropole v nových národních státech (na příkladu Prahy, Bratislavy, Varšavy, Krakova a Vídně)*. Na příkladu v titulu uvedených měst představila strategie, jaké si jejich představitelé zvolili pro jejich řízení a budování v meziválečném období, kdy jednotlivá města hledala svoji novou identitu, ať již vyšla z válečného konfliktu vítězně či na straně poražených.

Čtvrtý a zároveň závěrečný blok prvního jednacího dne otevřela **Hana Svatošová** (Archiv hlavního města Prahy) diskusním příspěvkem, představujícím určitý úvod do problematiky *Sociální výstavby hlavního města Prahy*. Bytová nouze, jak uvedla v úvodu svého vystoupení, nebyla v Praze jevem nikterak novým, výrazně se však zhoršila na konci první světové války a zvláště pak poté, co se stala Praha hlavním městem nové republiky. Příliv obyvatelstva na straně jedné, nepříznivá situace na stavebním trhu, přenesení tvorby územního plánu z pravomoci pražské samosprávy na stát a jeho Státní regulační komisi spolu s celou řadou dalších aspektů komplikovaly řešení bytové otázky.

Oblasti komunální a sociální politiky se týkal i následující příspěvek **Olgy Fejtové** (Archiv hlavního města Prahy), v němž představila rozsáhlý městský projekt, spojený s osobností Petra Zenkla, člena pražského ústředního zastupitelstva a především předsedy Ústředního sociálního odboru. *Masarykovy domovy – so-*

ciální projekt hlavního města Prahy, zařízení pavilónového typu v místech dnešní Thomayerovy nemocnice, zaměřené na sociální komunální péči, bylo otevřeno v roce 1928 a jeho základní poslání spočívalo v poskytování péče pro dospělé ve formě starobinců, pro děti a mládež v dětském chorobinci a ozdravovně a v dětské zotavovně pro děti školou povinné.

A do třetice oblasti sociální, v daném případě přesněji oblasti zdravotní péče, se týkal i příspěvek autorské dvojice **Jörg Vögele** a **Kelly G. Waap** (Institut für Geschichte, Theorie und Ethik der Medizin, Medizinische Fakultät, Heinrich-Heine-Universität Düsseldorf), *Zdraví v poli napětí mezi městem a státem na příkladu porýnské metropole Düsseldorfu během Výmarské republiky*. Autoři v něm představili systém zdravotní péče, zajišťované státním zdravotnictvím, reprezentovaným krajskými lékaři, jednak komunálním, reprezentovaným lékaři městskými. Hlavní pozornost poté věnovali úkolům městského zdravotnictví v nových podmínkách, a to na třech příkladech – konceptu sociální hygieny, péči o kojence a boji s tuberkulózou. Jako vrchol aktivit města v této oblasti připomenuli i z hlediska návštěvnosti největší výstavu „*GeSoLei – Zdravotní a sociální péče a tělesná cvičení*“, jež se konala v Düsseldorfu v roce 1926, a jejímž ústředním cílem byla výchova moderního výkonného občana.

Po příspěvcích věnovaných oblasti sociální a zdravotní vystoupil na závěr prvního jednacího dne **Tomáš Jelínek** (Archiv hlavního města Prahy), jenž představil *Prahu jako centrum tělovýchovy a sportu v obnoveném státě*, kdy si město vytvořilo propracovaný systém podpory sportu, včetně ustavení sportovní komise pražského magistrátu na přelomu let 1929 a 1930, poradního orgánu městské rady, v níž byli zastoupeni jak členové magistrátu, tak i zástupci Československého všesportovního výboru.

Jednání druhého dne zahájil **Kryšof Drnek** (Archiv Pražských vodovodů a kanalizací) vystoupením na téma „*Přebudování Prahy je podmínkou prosperity*“. *Meziválečná nerealizovaná regulace Velké Prahy a problémy, které měla řešit*, v němž přiblížil jednak okolnosti vzniku centrálního plánovacího úřadu a jeho hlavní úkoly, tzn. řešení otázky bytové a dopravní, především však seznámil s hlavním nástrojem využitým pro tvorbu regulačního plánu, jímž byl systém soutěží, jež proběhly v letech 1920 až 1923 a poté ve třicátých letech za účasti tehdejších architektonických špiček i řady dnes prakticky neznámých urbanistů. Nastínil podobu nikdy nerealizované koncepce výstavby hlavního města, připomenul její hlavní tvůrce.

Na příspěvek Kryštofa Drnka navázala vystoupení, v nichž se referující věnovali proměně tří mimopražských center. Do prvorepublikového Brna zavedl posluchače **Miroslav Jeřábek** (Muzeum města Brna) v referátu na téma *Brno 1918–1938. Budování druhé české národní metropole*. Úvodem připomenul, že město spadalo do sféry vídeňského kulturního okruhu, s německou majoritou, v němž však postupně od konce 19. století narůstal podíl českého obyvatelstva. Poukázal na intenzivní stavební činnost ve městě, nebývalý architektonický rozmach, kde v kvalitě staveb vybudovaných mezi léty 1925 až 1935 předběhlo Brno i hlavní město mladé re-

publiky. Jako nejpodstatnější události meziválečného období vyzdvihl vytvoření Velkého Brna, založení Masarykovy univerzity a vybudování rozsáhlého výstaviště.

Dále na východ, do Ostravy, směřoval příspěvek **Andrey Pokludové** (Katedra historie, Filozofická fakulta Ostravské univerzity), *V záři miliónů i ve stínu těžních věží. Moravská Ostrava v letech 1918–1938*, v jehož titulu odkázala na první díl trilogie Františka Sokola Tůmy „Černé království“, naturalisticky popisujícího každodenní život v dynamicky se utvářejícím heterogenním (z hlediska etnického i náboženského) průmyslovém městě, jehož centrum mělo slibně nakročeno k moderní metropoli středoevropského významu. Na jeho dalších osudech se však nevrátne podepsaly dva totalitní režimy minulého století a toto dědictví se promítá v obraze města, životě jeho obyvatel i v současnosti.

Třetí z mimopražských metropolí, jejímž osudům mezi světovými válkami byla věnována pozornost, se stala Plzeň. Ta se ocitla v zorném poli **Karla Řeháčka** (Státní oblastní archiv v Plzni) v příspěvku prezentovaném pod názvem *Meziválečná Plzeň. Rub a líc výkladní skříň československé sociální demokracie*. Primárně na základě výpovědi archivních pramenů se autor zaměřil na hlavní oblasti meziválečného rozvoje města – jeho hospodářský rozvoj, dopravu a infrastrukturu, výstavbu, oblast zdravotní a sociální péče, kulturu a osvětu. Kromě zmínění jednoznačně pozitivních dopadů na život obyvatelstva Plzně se pokusil zodpovědět i otázku, jak vysoká byla cena za tento rozvoj a prosperitu.

Druhý dopolední blok, nesoucí se v duchu uměleckého života v meziválečném období, zahájila **Simona Slanicka** (Historisches Institut, Philosophisch-historische Fakultät, Universität Bern). Referát *Francouzská Praha: Inspirace Francií v době založení Československé republiky a Praha v meziválečném období*, uvedla vzpomínkou na svého dědečka, jenž ji přivedl i přes její počáteční dětský vzdor k nadšení pro Francii. Připomenula, že Francie se stala pro české umělce a intelektuály doslova magnetem, kdy zvláště po roce 1918 se vazby mezi Francií a mladou republikou postupně prohlubovaly a upevňovaly. To se bezprostředně promítlo i v emigračních proudech v meziválečném období, kdy se nejprve Československo stalo ve dvacátých letech útočištěm ruských intelektuálů, ve třicátých letech politicky pronásledovaných z Německa, aby se nakonec Francie stala v předvečer druhé světové války útočištěm všech těch, kteří se museli uchýlit do exilu či se chtěli postavit na odpor režimu.

Dva navazující diskusní příspěvky nenechaly nikoho na pochybách, že meziválečná Praha byla centrem bohatého uměleckého života. V prvním z nich představil **Tomáš Sekyrka** (Archiv hlavního města Prahy) *Spolek výtvarných umělců Mánes*, od konce 19. století jedno z nejvýznamnějších výtvarných sdružení v hlavním městě. Na základě zápisů ze schůzí spolkového výboru a textů, jež byly publikovány na stránkách spolkového časopisu „Volné směry“, autor dokumentoval snahy o vypořádání se s dědictvím zaniklé monarchie, nastínil změny, jež nastaly nejen v kulturním životě Prahy, ale provázely i existenci samotného spolku po vzniku Československé republiky. V druhém příspěvku pak představil **Milan Pech** (Ústav dějin křesťanského umění, Katolická teologická fakulta UK) *Topičův salon*

v uměleckém provozu meziválečné Prahy. Tato soukromá galerie, jež vznikla při nakladatelském domu a knihkupectví Františka a Jaroslava Topičových v roce 1894 na dnešní Národní třídě (v současnosti sídlo aukční, prodejní a výstavní síně Galerie Kodl), zaujímala mezi pražskými galeriemi specifické místo především jako soukromá „nakladatelská“ galerie, do jejíhož výstavního programu zasahovaly osobní preference, kontakty a přátelské vazby jednotlivých rodinných příslušníků. V kontrastu se Spolkem výtvarných umělců Mánes byla výstavní činnost salonu provázena určitou bezprogramovostí, a to až do jeho zániku v roce 1936. Přesto však, jak zdůraznil M. Pecha, poskytl salon v meziválečném období prostor pro konání řady zajímavých výstav. Na oba uvedené diskusní příspěvky poté bezprostředně navázal referátem *Dva Kramářové aneb Pražská muzea umění v čase vzniku republiky Vít Vlnas* (Ústav dějin křesťanského umění, Katolická teologická fakulta UK / Centrum humanistických studií, Moravské zemské muzeum), v nichž obrátil pozornost k meziválečným osudům dvou pražských muzeí specializovaných na výtvarné umění a přístupných veřejnosti – Moderní galerii Království českého, jež vznikla v roce 1902 a rozhodující úlohu při jejím založení měl Karel Kramář a starší Obrazárnu Společnosti vlasteneckých přátel umění, založená roku 1796.

Dopolední blok poté uzavřela **Anna G. Piotrowska** (Instytut Muzykologii, Wydział Historyczny Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie) příspěvkem *Pohled do budoucnosti aniž by byla zapomenuta minulost. Hudební život v Krakově po roce 1918*, v němž se zaměřila nejen na hudební tradici města, ale především na proměnu tamního hudebního života od počátku 20. století a zvláště po roce 1918.

Po odpolední přestávce následovaly tři příspěvky z oblasti církevní. V prvním poskytl **Zdeněk R. Nešpor** (Fakulta humanitních studií UK / Sociologický ústav AV ČR) pohled na Prahu jako *Metropoli náboženské plurality: Sekularizace a budování nekatolických církevních struktur v meziválečné Praze*. Zdůraznil, že touto církevní metropolí se v meziválečném období stala Praha v daleko výraznější a mnohotvárnější podobě. Tento proces byl provázen vzrůstem počtu evangelických sborů, vznikem řady nových sborů různých církví (kromě jiných Církve československá a dalších menších víceméně křesťanských církví), budovala se církevní ústředí, vzdělávací zařízení, a to i přesto, že Praha vykazovala současně sekulizační trendy.

Křesťanským sakrálním novostavbám v meziválečné Praze bylo věnováno vystoupení **Blanky Altové** (Fakulta humanitních studií UK), jež sledovala na příkladu vybraných církevních novostaveb, vycházejíc přitom především z archivních pramenů, snahy a cíle jednotlivých stavebníků a stavitelů a to, do jaké míry souvisely tyto stavební aktivity se vznikem Československa. Do třetice se pak oblasti církevní, přesněji sakrální architektury, týkal i referát **Michala Sklenáře** (Ústav pro studium totalitních režimů), *Osm z dvanácti hvězd. Výstavba nových římskokatolických kostelů ve Velké Praze v letech 1930–1938*. Úvodem vymezil základní myšlenkové zdroje, jež hrály zásadní roli při výstavbě nových kostelů, a sice teoretický ideový, vycházející z myšlenky vybudovat kolem Prahy věncem dvanácti kostelů jako symbolickou omluvu za stržený mariánský sloup a praktický pastorační. Připo-

menul, že za realizací jejich výstavby (v meziválečném období bylo postaveno osm kostelů, zbývající čtyři byly vybudovány až po roce 1989) stál a hlavní hnací silou byl František Nosek, první místopředseda Československé strany lidové.

Závěrečný příspěvek předposledního jednacího bloku byl věnován oblasti školství. Jeho autor, **Josef Märc** (Katedra historie, Filozofická fakulta Univerzity J. E. Purkyně v Ústí nad Labem), jej nazval *Školní výlety a jiné cesty do Prahy především z českých škol (z Ústecka) v období první Československé republiky*. V jeho rámci se zaměřil jednak na rakouské tradice ve školní výuce, jednak a především na postavení školních výletů jako součásti prvorepublikové vyučovací praxe, jež měly z hlediska didaktického poslání tělovýchovné, věcně vzdělávací a výchovné. Součástí referátu bylo rovněž představení konkrétních příkladů výletů vybraných škol a jejich cíle ať již do blízkého okolí či do hlavního města mladé republiky.

Závěrečný blok jednání se nesl v duchu procesu modernizace Prahy a její výstavby v meziválečném období, jak ostatně navodil i titul příspěvku **Bernda Kreuzera** (Lehr- und Forschungsgebiet Wirtschafts-, Sozial- und Technologiegeschichte, Fakultät für Wirtschaftswissenschaften, RWTH Aachen), *Modernizace meziválečné Prahy a československých regionálních center v mezinárodním diskursu technických expertů*. Autor v něm poskytl široký pohled na problematiku modernizace města, sahající od otázek správních, přes komunální politiku, koncepci bytové výstavby, dopravy, rozvoj automobilismu až po otázky sociální.

Stavitelství a architektura, stavbám i stavitelům pak patřily i poslední konferenční příspěvky. **Jan Kober** (Ústav státu a práva AV ČR) se zaměřil na problematiku oblast staveb plánovaných, ale nikdy nerealizovaných (*Nevystavěné srdce státu. Snahy o výstavbu nového parlamentu a vládní čtvrti v meziválečné Praze a jejich neúspěch*). Kromě jiného věnoval zásadní pozornost stavbě, o jejíž realizaci se vážně uvažovalo, ale která nebyla, jakož i další v referátu zmíněné stavby, nikdy realizována, a to budově parlamentu. Místo pro realizaci vizí o architektonické podobě a budoucnosti Prahy skýtal i volný prostor Letenské pláně, pro jejíž úpravu, zástavbu a využití připravila Státní regulační komise pro Prahu a okolí podklady pro vypsání soutěže v roce 1920. J. Kober přiblížil ve svém vystoupení některé z těchto soutěží, jejichž výsledkem byla řada pozoruhodných architektonických návrhů, z nichž mnohé vyšly z dílen renomovaných architektů. Nebyli to však jen architekti, kdo chtěli otisknout trvalou stopu do tváře modernizujícího se hlavního města. Svým dílem chtěli k budování nejen metropole, ale i celého mladého státu přispět živnostníci a živnostenská společenstva, v dané souvislosti především společenstvo stavitelů – ať již jeho jednotliví členové či společenstvo jako celek, jak ukázal **Jiří Vlasák** (Archiv hlavního města Prahy) v navazujícím referátu, v němž obrátil pozornost právě ke *Společenstvu stavitelů v Praze a jeho podílu na výstavbě hlavního města v meziválečném období*, což doložil i přehlednými statistickými údaji.

Představení počátků rozvíjejícího se automobilismu, prezentované **Janem Štemberkem** (Fakulta humanitních studií UK) v příspěvku *Automobil si získává Prahu*, bylo zcela posledním referátem, který zazněl na jednání. Poté, co úvodem autor

zmínil, že první automobil je v Praze prokazatelně doložen k roku 1898, byť určité zprávy hovoří již o roce 1895, věnoval hlavní pozornost jednotlivým nařízením vztahujícím se k regulaci provozu na silnicích, zvláště pak vydání „Uličního a jízdniho řádu pro hlavní město Prahu“ v srpnu 1931. Ten upravoval veškerou dopravu na území hlavního města a hrál důležitou roli v rozvoji automobilismu a v souvislosti s tím při vzniku a rozmachu celé řady nových oborů (autoopravny, čerpací stanice, provoz garáží a d.), jež přispívaly k proměně tváře města.

A zcela nakonec – stejně jako na úvod patřilo i slovo na závěr dvoudenního zasedání Jiřímu Peškovi, v němž podal přehledné shrnutí v řadě ohledů inspirativního jednání, které snad bylo, ale především mělo být a mělo by i do nejbližšího budoucna představovat výrazný impulz pro další bádání.

Kromě vlastního jednání čekal na účastníky konference bonus v podobě doprovodné výstavy ke stému výročí vyhlášení Československé republiky, „28. říjen“, připravené pracovníky Archivu hlavního města Prahy, kterou měli možnost shlédnout po celou dobu jejího konání. Ta byla umístěna v prostorách někdejšího Českého pánského klubu, kde zástupci Národního výboru československého podepsali 28. října 1918 zákon o vzniku samostatného československého státu. Výstava, k níž žel nebyl a ani dodatečně není katalog, jak by se dalo očekávat, doprovázel cyklus tematicky zaměřených přednášek.

A jak bývá již dobrým zvykem, ve večerních hodinách prvního jednacího dne byl uspořádán v prostorách Obecního domu společenský večer, jenž je již tradičně příležitostí nejen k odborným, ale i přátelským setkáním a rozhovorům.

Ti, kdo neměli možnost zúčastnit se jednání či mohli být přítomni pouze jeho části, budou mít možnost se s jednotlivými příspěvky podrobně seznámit na stránkách sborníku Documenta Pragensia, kde budou jednotlivé referáty obdobně jako příspěvky z minulých konferencí i tentokrát publikovány.

A zcela na závěr se patří připomenout téma letošního, v pořadí již 38. konferenčního ročníku, jenž se bude konat pod názvem „*Město se baví – od středověku do roku 1848. Praha jako centrum kulturního života*“ ve dnech 22. a 23. října 2019 v prostorách Akademie věd ČR na Národní 3, ve spolupráci s již tradičními partnerskými institucemi a Instytutem Historii i Archiwistyki Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie (více viz <http://www.ahmp.cz/index.html?mid=132&wstyle=0&page=%27%27>).

■ Ivana Ebelová

17. CELOSTÁTNÍ ARCHIVNÍ KONFERENCE V LIBERCÍ

Ve dnech 25.–27. dubna 2017 se v Liberci uskutečnila 17. celostátní archivní konference pořádaná Českou archivní společností, Českou informační společností – pobočným spolkem při Národním archivu, Státním oblastním archivem v Lito-

měřících, Státním okresním archivem Liberec, Státním okresním archivem Jablonec nad Nisou, Ještědskou pobočkou České archivní společnosti a katedrou historie Fakulty přírodovědně-humanitní a pedagogické Technické univerzity Liberec. Konference se konala pod záštitou náměstka ministra vnitra pro řízení sekce legislativy a archivnictví Petra Mlsny, radní Libereckého kraje Květy Vinklátové, primátora statutárního města Liberec Tibora Batthyányho a rektora Technické univerzity v Liberci Zdeňka Kůse.

Konference byla mimořádná nejen svou historicky nejvyšší účastí celkem čtyři sta dvaceti registrovaných účastníků, čímž se stala do té doby největším setkáním českých archivářů, ale byla specifická také novým pojetím celé koncepce. Konference svým způsobem navazovala na předešlé ročníky, ovšem předchozí oslovení přednášejících dovolilo vytvořit ucelenější tematické celky, které byly rozděleny do dvou okruhů. Kontinuita s předchozími ročníky byla zajištěna vytvořením samostatné sekce orientující se tradičně na lokalitu a zaměření tamních archivů. Nesla název Německá okupační správa v letech 1938–1945 a soustředila v sobě příspěvky týkající se jednak říšskoněmecké okupační správy v říšské župě Sudety a v protektorátu Čechy a Morava a jednak tímto tématem dotčených archivních fondů nacházejících se jak v českých, tak zahraničních archivech. Druhý tematický okruh, rozdělený do dvou sekcí, byl zaměřen na aktuální otázky českého archivnictví a projednával řadu zajímavých i palčivých témat. Mimořádný časový i místní přesah této konference tkví nejen v množství přednášejících překračující často rámec České republiky, ale především v množství témat, která se zásadním způsobem dlouhodobě odrážejí v povědomí odborné veřejnosti, a v nastínění řady odpovědí na základní a mnohdy i provokativní otázky, které hýbou českým archivnictvím.

Konference byla slavnostně zahájena moderátorem **Petrem Kolínem** v kongresovém sále Wellness hotelu Babylon. Zdravici pronesli **Petr Mlsna**, **Zdeňk Kůs** a **René Brož** zastupující krajský úřad Libereckého kraje. Za organizátory akce promluvil **David Valůšek**, ředitel Státního okresního archivu Zlín, reprezentující dvě pořádací instituce – Českou archivní společnost a Českou informační společnost – a **Vítězslav Lisec**, ředitel Státního oblastního archivu v Litoměřicích. Slovo dostali také zahraniční hosté, mezi nimiž vystoupili s krátkým pozdravem – **István Kenyeres** z Archivu města Budapešti, **Ralf Jacob** z Městského archivu v Halle, **Elzbieta Czajka** ze Státního archivu v Lodži, **Mária Grófová**, předsedkyně Společnosti slovenských archivářů, a další. V neposlední řadě účastníky konference pozdravili zástupci sponzorů, kterými byli **Tomáš Hora** reprezentující společnost BEG Bohemia, která se specializuje na skladovací systémy, a **Martin Ondřích** zastupující společnost CNS, jejímž produktem je elektronický informační systém spisových agend ELISSA. V rámci jeho výstupu představil **Karel Koucký**, ředitel Státního oblastního archivu v Kladně, výstupy dosažené na základě spolupráce zmíněného archivu s touto společností.

Zahájení konference uzavíralo představení interiérové panelové výstavy Od Vi-segradu do Visegradu, která byla umístěna v konferenčních prostorách a měla za

úkol dokumentovat vzájemné vztahy zemí Visegrádské skupiny prezentací 25 vybraných archiválií z řady archivů zainteresovaných zemí dokládajících silné vazby zemí Visegrádské skupiny v minulosti.

Konference byla rozdělena do tří sekcí a v rámci nich do pěti bloků v průběhu tří konferenčních dnů. První sekce byla věnována německé okupační správě v letech 1938–1945, druhá a třetí sekce se soustředily převážně na otázky budoucího vývoje českého archivnictví, výuku tohoto oboru a další aktuální problémy archivnictví. Účastníci první sekce mohli vyslechnout téměř dvě desítky příspěvků týkajících se několika podtémat, jimiž bylo představení některých regionálních osobností té doby (např. opavského vládního prezidenta Fridricha Zippelia, starostu České Lípy Josefa Thurnera či archiváře ve vedení Sudetské župy Kurta Oberdorffera). Druhá skupina příspěvků byla zaměřena na okupační správní úřady, např. Pozemkový úřad pro Čechy a Moravu v Praze či obecně na úřady oberlandrátů v systému okupační správy Protektorátu Čechy a Morava. Více mezinárodní charakter měly příspěvky pojednávající o pramenech k dějinám německé okupační správy uložené v českých, polských a německých archivech (např. v německém Bundesarchivu či v bavorském Hauptstaatsarchivu). K zajímavým příspěvkům bezesporu patřily také zprávy o výzkumných projektech archivů a badatelských institucí, mezi které se řadil např. Národní archiv nebo Státní oblastní archiv v Litoměřicích. Vzhledem k tomu, že z výsledků první sekce vzniká samostatný výstup v podobě sborníku, je následující pozornost obrácena na druhý tematický okruh konference, kterým jsou aktuální otázky českého archivnictví.

V prvním konferenčním dni proběhla v prvním bloku v sekci 2 zahajovací panelová diskuse na téma „*České archivnictví – kudy dál?*“. Moderování diskuse se ujal ředitel Státního oblastního archivu v Praze Daniel Doležal. Jako první se úvodního slova k diskusi zhostil Jiří Úlovec, ředitel Odboru archivní správy a spisové služby Ministerstva vnitra, který představil koncepci archivní správy pracující s výhledy do roku 2025 a 2035. Jako problém českého archivnictví označil mimo jiné otázku organizace státních archivů, konkrétně vhodnost jejich působení na úrovni správních úřadů. Za další sporný bod označil problematiku bezpečnostních archivů vzhledem k jejich nepřístupnosti většině archivářů i veřejnosti, kde není možné například nastavit jejich funkční kontrolu. Dále J. Úlovec upozornil mimo jiné na komplikovanost personálního obsazení archivů, kdy od roku 2002 dochází k postupnému snižování stavů (archivy podle jeho slov přišly do roku 2017 o cca 100 tabulkových míst a řada pozic je např. v případě onemocnění nenahraditelná, např. mzdová účetní). V této souvislosti zmínil také fakt, že se za současného stavu nedaří zpracovávat ani množství archiválií, které ročně dorazí do archivu – natož archiválie, které jsou tam již uloženy. K tomu by bylo zapotřebí více tabulkových míst pro archiváře, kteří by se specializovali na tuto činnost. Stranou nezůstala ani problematika kontrol a sankcí ukládaných archivy – bylo řečeno, že se stále častěji ukazuje, že stávající sankce jsou naprosto nedostatečné nebo jsou částky směšně nízké, což vede původce v řadě případů spíše k cestě zaplatit pokutu než řešit stávající nevyhovující stav. Situace bude řešena novou právní úpravou. Podle slov

J. Úlovce je problémů tolik, že není možné současný stav vyřešit přílepkou ke stávajícím předpisům. Zmíněná koncepce by měla být kompromisem mezi vyjádřenými přáními, potřebami a reálnými možnostmi, kterých lze dosáhnout.

K představám budoucí úpravy právních vztahů v oblasti spisové služby a archivnictví se vyjádřil člen pracovní skupiny České archivní společnosti **Tomáš Dvořák**, vedoucí Digitálního archivu hlavního města Prahy. T. Dvořák upozornil na aktivitu ČAS probíhající od roku 2015, která se týká sbírání podnětů a připomínek k současné situaci v českém archivnictví a jejímu vývoji do budoucna, o něž by bylo možné opřít tvorbu nového archivního zákona. Upozornil především na to, že názory odborné veřejnosti se velmi liší, což je zapříčiněno velkým rozptylem v činnosti a potřebách jednotlivých typů archivů. To, co je pro některé archivy zásadním problémem, jiné takto vůbec nepocítují. Jako příklad je možné uvést legislativní specifikaci kontroly výkonu spisové služby, které se dožadují městské archivy, zvláště když vykonávají i další činnosti v přenesené působnosti podle archivního zákona. Specializované archivy trápí např. nedefinovaný dohled nad výkonem spisové služby a nedostatečné vymezení akvizičních okruhů. Archivy, které se pustily do dálkového zpřístupňování reprodukcí archiválií, zápasí se zákonností tohoto přístupu, umělecké archivy se potýkají s autorskoprávní problematikou atd. Vedená diskuse uvnitř ČAS si proto klade za cíl nalézt společnou odpověď na otázku, jak by mělo vypadat české archivnictví. Dvořák na konci svého projevu zdůraznil, že ČAS vítá další podněty a připomínky, včetně např. zahraničních zkušeností, které by tuto debatu obohatily a pomohly ke směřování ke společnému cíli.

Třetím řečníkem, který otevřel následující debatu, byl **Petr Mlsna**. V první řadě se pozastavil nad faktem, že poslední koncepce archivnictví byla schválena v roce 1951; v souvislosti s tím zmínil termín živelnosti – vývoj českého archivnictví probíhá spontánně, v podstatě na principu dobrovolnosti. P. Mlsna se opřel o svou návštěvu čtyřiceti různých archivů a z rozhovorů s jejich řediteli vyplynulo následující. Nová koncepce je nutná především z důvodu, že od doby tvorby poslední koncepce došlo k velkým společenským i správním změnám. Ze státního archivu se stal správní úřad se všemi jeho povinnostmi; ne všechny archivy na to adekvátně zareagovaly a stojí na pomezí úřadu, muzea, vzdělávací a osvětové instituce. Jak již bylo řečeno, řada míst v archivu je nezastupitelných. P. Mlsna položil otázku, zda není tento model přežitý a zda by situaci mohla vyřešit centralizace takových pracovníků (ne nutně na ministerstvo). Vznikla by tím nová struktura, která by vyřešila např. i problém zastupitelnosti. Podobným způsobem by bylo možné vytvořit i jednotné pracoviště pro konzervátory, které by zajišťovalo pokrytí služeb nejen pro všechny české archivy, ale také pro zahraniční poptávky. P. Mlsna dodal, že takové centralizované specializované působiště odborníků by bylo ze strany ministerstva daleko lépe financovatelné. V otázce financí P. Mlsna zmínil i nutnost vytvoření investičních plánů, bez nichž není možné/snadné získat pro archivy z ministerstva potřebné finance. Uvedl, že síť státních archivů je rozprostřena po 135 budovách, což je finančně náročné z hlediska nákladů na jejich údržbu (včetně ře-

šení technického stavu budov) i personálního obsazení. V některých okresních archívech jsou uchovávány pouze 2–3 bkm archiválií, což velmi zvyšuje náklady na jejich provoz. P. Mlsna proto nastínil podle vlastních slov velmi provokativní otázku. Státní archívy vykonávají správní agendu v půdorysech původních okresů. Téměř u všech orgánů státní správy již byla okresní struktura opuštěna. Je proto nutné, aby byl v každém okrese správní archiv – ve smyslu správní instituce i ve smyslu depozitáře? Z rozhovorů s řediteli archivů vyplynulo, že okresní archívy nemají v depotech rezervu pro přijímání archiválií na 20 let dopředu, a proto se tento stav jeví jako neudržitelný a neufinancovatelný. Jedním z řešení by se zdála být možnost sdružit depoty menších archivů do sdružených depozitářů, čímž by rapidně klesly náklady na jejich provoz. Na základě statistik, kolik badatelů navštěvuje archívy, je možné odvodit, že badatelé musí v současné situaci dojíždět za specializovanými problematikami uloženými v jednotlivých archívech i přesto, že většina matrik je v současné době již v digitální podobě přístupná na internetu.

Položení těchto otázek, provokativních i podle vlastních slov P. Mlsny, vyvolalo silnou reakci publika. Slovo si vzal moderátor bloku, Daniel Doležal, který diskusi zahájil malou notickou – kromě střednědobé koncepce chybí i koncepce dlouhodobá, která by definovala, jak by měl archiv vypadat, jaké služby by měl poskytovat, jak by se měl prezentovat, a jestli je optimálním řešením jeho pozice jako správního úřadu. Položil otázku, jestli je pro archívy vhodné a výhodné být správním úřadem, např. z hlediska zákona o státních zakázkách a dalších zákonů, které archivům působí provozní komplikace.

Jiří Úlovec k tomuto tématu podotkl, že 90 % problémů s řízením archivů nespočívá na odborné, nýbrž provozně-ekonomické rovině vyrůstající z faktu, že archívy nejsou finančně soběstačné. Archívy často nejsou schopné čelit velkým a dlouhodobým problémům, protože jsou personálně podhodnoceny. Toto Úlovcovo vyjádření provázelo hrobové ticho v sále.

V následující otevřené diskusi se jako první o slovo přihlásil Mikuláš Čtvrtník, vedoucí Oddělení fondů veřejné správy Státního oblastního archivu v Praze, který vyslovil dotaz, zda by se měly archívy zříci role kulturní instituce, či si ji udržet vedle povinností vyplývajících z funkce archivu jakožto správního úřadu. Petr Mlsna na tento dotaz reagoval ujištěním, že kulturní role archivů by měla zcela jistě přetrvat, ovšem nemělo by v této oblasti spočívat těžiště aktivity archivů, jakéhož dojmu P. Mlsna nabyl při návštěvě některých archivů.

Druhý Čtvrtníkův dotaz směřoval k problematice sdružených depozitářů. Podle Mlsnova vyjádření by tato varianta měla být schopná udržet stávající síť archivů tak, jak v současné době funguje, včetně archivů okresních, a být zároveň dostatečným kompromisem z hlediska finanční udržitelnosti. Jinou cestou se vydaly např. francouzské archívy, které budují nové víceúčelové budovy, ke kterým je možné podle potřeby v budoucnu dostavět další bloky, čímž jsou vytvářena archivní centra, ovšem na úkor badatelské dostupnosti a útlumu kulturní role archivů.

Jiří Úlovec doplnil k této problematice, že již v současné době funguje systém, kdy jsou archiválie, které nejsou často využívány, uloženy jinde – např. materiály

okresních archivů v severních Čechách jsou svezeny z menších depozitářů (např. v klášterích atp.) do společného úložiště. Také uvedl, že v okrese Louny byla nově postavena archivní budova, která je dimenzovaná na 20 bkm a u níž se počítá s jejím využitím dalšími archivy, jejichž kapacita bude v budoucnu naplněna.

Další dotaz, vzešlý od pracovníka Archivu Univerzity Karlovy, směřoval k oblasti nestátních archivů jako k významné části tohoto oboru, které pečují o velkou část archivního dědictví a v jistém smyslu vykonávají přenesenou státní správu. Plní zadání ministerstva atp., ale nemají k tomu patřičné pravomoci, i když do jisté míry ručí za výkon veřejné správy. Za sporný bod bylo označeno i financování těchto institucí – pokud jsou financovány z veřejných zdrojů (např. vysoké školy), nemají ze zákona nárok na příspěvek na péči o archiválie a samy nejsou schopné ji hradit. V návaznosti na to formuloval J. Úlovec otázku, zda by nebylo vhodné upravit legislativu ve smyslu umožnění finanční podpory specializovaných archivů, které nemají dobré podmínky pro péči o archiválie.

Na to navázal další podnět z řad publika, mířený na P. Mlsnu s dotazem, proč by archivy samosprávných celků (včetně zmíněného Archivu Univerzity Karlovy) neměly být správními úřady – vzhledem k tomu, že jsou kontrolovány, mají řadu povinností podobných správním úřadům, ale nemají k jejich výkonu pravomoci ani příslušné prostředky. Po proslovení tohoto dotazu následoval potlesk z publika. P. Mlsna na něj reagoval vysvětlením, že problematika správního úřadu se týká státních úředníků, kteří se řídí zákonem o státní službě č. 234/2014, kdežto úředníci územních samosprávných celků spadají pod zákon č. 312/2002 Sb.

Posledním podnětem vzneseným v rámci této diskuse bylo vyjádření pracovnice ze Státního okresního archivu Příbram reagující na zmíněnou případnou centralizaci menších depozitářů pohledem do aktuální praxe. V SOkA Příbram byly donedávna všechny fondy pohromadě v jedné budově (dohromady cca 3,5 bkm), kterou však bylo nutné vyklidit z důvodu statiky. Dokud byly materiály dostupné přímo v budově archivu, stačila jedna zaměstnankyně připravit celou badatelskou agendu mimo badatelské dny (SOkA Příbram se řadí mezi nejnavštěvovanější okresní archivy). Nyní jsou archiválie uloženy decentralizovaně, na což bylo třeba zareagovat zvýšenými časovými dotacemi na badatelské požadavky, které pokrývají jeden pracovní den v týdnu všech ostatních archivářů. Daná změna tedy nepřinesla zefektivnění péče a podle názoru pracovnice SOkA Příbram centralizované depozitáře proto nemusí být takovým přínosem. Její vyjádření bylo následováno potleskem z publika.

Z časových důvodů byla diskuse tímto příspěvkem uzavřena jejím moderátorem Danielem Doležalem.

Současně s panelovou diskusí v prvním bloku proběhla v sekci 3 přednáška s názvem **Digitalizace v Národním filmovém archivu**, která pojednala o úspěších i úskalích digitalizace filmových sbírek. V úvodu představil generální ředitel Národního filmového archivu **Michal Bregant** spektrum všech činností, kterým se archiv aktuálně věnuje, s bližším zaměřením na důvody a význam digitalizace filmů. Vzhledem k tomu, že s touto činností úzce souvisí i předcházející příprava

materiálů na digitalizaci, seznámila restaurátorka **Tereza Frodlová** posluchače se všemi fázemi procesu restaurování filmových páسů, na což navázal metodik **Matěj Strnad** s přiblížením technických aspektů digitálního restaurování. Posluchači byli mimo jiné seznámeni s materiálem filmových páсů, se členěním a popisem filmových páсů a jejich rozlišením do různých typů. Po panelové prezentaci proběhla moderovaná diskuze.

Po prvním konferenčním bloku následovalo zahájení výstavy *Od Visegradu do Visegradu*, která se konala pod záštitou pana poslance Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky Ing. Romana Procházky a J. E. Grazyny Bernatowitz, velvyslankyně Polské republiky v ČR.

V odpoledním druhém bloku v sekci 2 představila moderátorka **Laděna Plucarová**, zástupkyně ředitele Státního oblastního archivu v Třeboni, téma tohoto bloku – *Edukaci v archivech*, které svým zaměřením částečně navázalo na úvodní diskusi o ubírání českého archivnictví. **Mikuláš Čtvrtník**, vedoucí Oddělení fondů veřejné správy Státního oblastního archivu v Praze, v úvodu tohoto bloku nastínil několik strategií, které jsou v Evropě používány pro propagaci archivnictví u dětí a dospívajících. První z nich jsou u této cílové skupiny velmi oblíbené počítačové hry, které se mohou věnovat např. nějakému historickému tématu (cyklus her o Tudorovcích vázících se k historii Velké Británie) či podporují uvažování nad historií z jiného úhlu pohledu (webové expozice umožňující dětským uživatelům vytvořit z nabízených dokumentů vlastní výstavu). Dalším typem strategie jsou výukové aplikace podporující výuku paleografie či latiny, obsahující např. převodník latinských číslovek na arabské nebo převodník měn v různých dobách (kolik by si člověk mohl za určitý obnos koupit mouky, ovcí atp.). Další možností využívanou především ve Spojených státech a Velké Británii je e-learning mající za úkol výchovu k historii a občanství. Např. Národní archiv Spojeného království umožňuje po rozkliknutí konkrétního domu na mapě přejít na sčítací aparát, z něhož je možné vyčíst, kolik lidí zde žilo v dané době atp. Dalším často v Evropě využívaným nástrojem pro medializaci archivnictví jsou webové workshopy či videokonference, kdy např. třída může komunikovat s archivářem přes internet. Ve Francii funguje tzv. archivobus, což je upravený kamion navštěvující francouzské školy s expozicí obsahující originály archiválií. Všechny tyto snahy mají napříč Evropou za účel nejen vzdělávání mladé generace, ale i hlubší smysl – výchovu k občanství, uvědomění si historické sounáležitosti se svou zemí atp.

Druhým řečníkem tohoto bloku byla **Jitka Bílková** z Archivu bezpečnostních složek, která se nejprve zamyslela nad reálnými možnostmi archivů provádět pracovanou propagaci sebe sama vzhledem k tomu, že v archivech neexistují posty edukátorů jako v jiných paměťových institucích, které jsou díky tomu schopné vytvářet bohaté doprovodné programy (např. muzea, galerie, knihovny atp.). Vyjádřila ale naději, že se tato situace zlepší, jako se v průběhu nepřiliš dlouhé doby změnila právě u zmíněných oblastí. Ve druhé části svého příspěvku seznámila Bílková posluchače s aktivitami vyvíjenými Archivem bezpečnostních složek, mezi nimiž jmenujme např. spolupráci na projektu „*Příběhy našich sousedů*“ neziskové

organizace Post bellum nebo „*Příběhy třetího odboje*“. Na dni otevřených dveří zmíněného archivu dostali návštěvníci kartičky s životopisy reálných osob, které následně zastupovali u výsledku a nakonec se dozvěděli, jak dotyčný skončil. To mělo za úkol poukázat mimo jiné i na rozpory v soudních záznamech. Do budoucna má archiv v plánu zaměřit se na více takových vzdělávacích akcí a programů, do kterých se může zapojit veřejnost, s rozšířením spolupráce s Ústavem pro studium totalitních režimů.

Hubert Mazur ze Státního archivu v Kielcích informoval posluchače o počátcích popularizace archivů v Polsku. Zvláštní pozornost věnoval formám edukací ve školách včetně současné spolupráce škol a archivů, která je považována za klíčovou. Výuka historie bývá doplňována v archivech, které školy navštěvují. Také se stále zlepšuje komunikace archivů s učiteli dějepisu a archivy se tak postupně stávají v jisté formě součástí výuky dějepisu.

Dalším zahraničním hostem byla **Lucyna Harc** z Vratislavské univerzity, která se ve svém příspěvku zaměřila na odborné vzdělávání v oblasti archivnictví. Shrnula historii archivního studia v Polsku včetně současného zaměření archivního školství, kde vyzdvihla projekty „*Dávné písmo*“ Národního archivu v Krakově a „*In nomine domini*“ historického ústavu Univerzity Adama Mickiewicze v Poznani, který se specializuje na výuku latinské paleografie. Doplnila, že spolupráce univerzit a archivů spočívá především na bázi praxí, stáží financovaných EU a studentských dobrovolnických prací.

Poslední řečnicí tohoto bloku byla **Anna Zita Apáty** ze Zemského archivu Maďarského národního archivu, která za asistence slovenské tlumočnice přednesla v maďarštině svůj příspěvek týkající se popularizace archivnictví v Maďarsku. V roce 2012 vzniklo při Maďarském národním archivu oddělení osvěty, které vypracovalo metodiku archivní pedagogiky a specializuje se na pořádání dne otevřených dveří, akcí k výročím, noci archivů, majálesu muzeí, noci muzeí a dalším akcím. V rámci této činnosti se zaměřuje na představení oboru archivnictví studentům, seznámení s historickými prameny, podmínky bádání, návody na používání odborné literatury, archivních databází atp. Cílem těchto snah je zapojení studentů a použití jejich školních znalostí v archivu. Archiv má propracované programy pro školy, např. „*Vlak nikam*“, který popisuje holocaust v Maďarsku, nebo tradiční úspěšné programy ke státnímu svátku 15. 3. k výročí počátku revoluce v roce 1848, kterého se v letošním roce účastnilo 3 200 návštěvníků. Součástí tohoto programu jsou různé hry zaměřené na historii revoluce a archivních pramenů k nim se vážících, dětské dílny (např. vyrábění kodexů pro mateřské školy) atp. Apáty také zdůraznila programy archivu vztahující se k velkým historickým výročím, jakým je např. 500. výročí reformace, které trvá od října 2016 do října 2017. Archiv také s úspěchem realizuje akce pro děti, mezi něž se řadí např. úspěšný letní tábor pořádaný od roku 2015.

Z diskuse, která po příspěvcích následovala, vyplynulo, že přes částečnou frustraci, že na propagaci českých a moravských archivů není ani dostatek prostředků, ani časových možností archivářů, se přesto v našich archivech daří realizovat roz-

manité akce sloužící k propagaci archivů, historického povědomí a celkově ožívání kulturního života v regionech. Např. zde zaznělo, že při realizaci doprovodných programů pro děti bylo zjištěno, že řady z nich se účastní dospělí, pro které je prohlídka expozice hravou formou daleko zábavnější. Vzhledem k tomu, že dospělí jsou ve velké míře stále hraví, se proto s dobrou odezvou setkalo vytváření úkolů pro rodiče (např. zjistit, na kolika fotografiích jsou hasiči či náměstí příslušného města atp.), které pak daná expozice daleko více zaujme, odnesou si z ní větší množství zážitků a rádi se pak na dané místo vrací.

V sekci 3 probíhal ve stejné době blok přednášek s názvem *Zkušenosti z výzkumů a vzájemného poznávání evropských archivů a muzeí*, který moderoval Marek Poloncarz, zástupce ředitele Státního oblastního archivu v Litoměřicích. Tento cyklus přednášek se zaměřil na sdílení příhraničních studijních zkušeností členů Ještědské pobočky České archivní společnosti s cílem prohloubit informace o mezinárodní a především přeshraniční spolupráci kulturních institucí blízkých si náplní a vzdáleností, ovšem patřících do různých států.

David Marek z Muzea Českého ráje v Turnově informoval posluchače o historii spolupráce muzea se zahraničními institucemi. Celkově také rozvedl možnosti takové spolupráce včetně uskutečněných a chystaných projektů, jakým je např. horelezecká expozice, jejíž výstavba byla zahájena ve spolupráci s městem Bad Schandau v březnu 2017 a otevřena bude v červnu 2019.

Dále zazněl i přes nepřítomnost autora příspěvek Janusze Gołaszewskiho ze Státního archivu ve Vratislavi zabývající se historií, současností i výhledy spolupráce tohoto archivu s archivními institucemi na území České republiky, Německa, Slovenska a Ukrajiny za posledních padesát let.

Tento cyklus uzavřela Edyta Łaborewicz z pobočky Státního archivu ve Vratislavi se sídlem v Legnici, která se ve své přednášce ohlédla za mezinárodní spoluprací Sdružení polských archivářů. Těžiště jejího příspěvku spočívalo v historii této spolupráce s Českou republikou i okolními zeměmi za posledních dvacet let, se zvláštním zřetelem na činnost poboček v Legnici a Vratislavi. Tímto byl první konferenční den ukončen.

Ve středu 26. dubna dopoledne proběhly dva konferenční bloky, z nichž první hostil v sekci 2 přednáškový cyklus s názvem *Obalový materiál dříve a dnes aneb Není karton jako karton*. V rámci tohoto panelu byli posluchači seznámeni s historií archivních obalů včetně exkurzu do specifík kartonů používaných k rozličným účelům v dnešních dnech v různých zemích světa.

Jako první se slova ujal Ivo Durec, ředitel Státního okresního archivu Brno-venkov a také ředitel Světového muzea archivních kartonů v Rajhradě, který ve svém příspěvku představil právě toto světově unikátní muzeum včetně řady výjimečných exemplářů v něm se nacházejících. První myšlenky na zřízení tohoto muzea vzešly ze zjištění archivářů při zahraničních exkurzích, jak pestrý a rozmanitý je svět ukládání archiválií. Základ muzejních sbírek byl položen v archivních depotech Departemantního archivu v Yvelines ve Francii, kde byl pořízen první exponát. Následně se podařilo získat exempláře z řady archivů v Evropě i po celém světě.

Jedním z posledních přírůstků do muzea jsou archivní kartony z Národního archivu Austrálie. Muzeum má však kromě zahraniční i samozřejmě i národní sekci.

Druhým řečníkem tohoto bloku byl **Jiří Šťastný** zastupující českou firmu EMBA, která se specializuje na vývoj a výrobu systému uložení dokumentů různého druhu a charakteru. Přednášející společnosti, jejíž historie sahá až do roku 1882, se zaměřil především na jednotlivé typy výrobků určené pro zahraniční trhy, neboť má tato společnost navázanou obchodní spolupráci v patnácti zemích světa. Zajímavostí byly různé požadavky jednotlivých zemí – např. v Polsku se uplatňují kartony čokoládově hnědé, v Británii zelené, v Česku jsou populární kartony odolné proti plísni atd.

Současně s přednáškami o obalovém materiálu proběhl v prvním bloku druhého konferenčního dne v sekci 3 workshop o zefektivnění studentských praxí *V kůži studenta*. Tento diskusní blok tak vhodně navázal na otázky vznesené v předchozích diskusích. Moderátorky **Monika Laurincová** a **Alžběta Vicianová** z Brněnské studentské sekce České archivní společnosti představily posluchačům výsledky dotazníku předloženého studentům, kteří absolvovali odbornou praxi v Moravském zemském archivu v Brně. Dotazník iniciovaný samotnými studenty ukázal mnoho zajímavých informací zprostředkujících zpětnou vazbu archivářům i odborné veřejnosti ohledně studijních praxí. Ukázalo se, že často není dostatečně naplněno očekávání obou stran, protože řadě studentů byly svěřeny pouze podružné úkoly, ze kterých nebylo možné naučit se archivní praxi, případně na ně určený archivář neměl tolik času atp. Archiváři se na druhou stranu potýkali s občasným nezájmem ze strany studentů, případně právě nedostatkem času na studenty kvůli velkému množství vlastních povinností. Z výsledků dotazníku byla nastíněna idea, jak by měla ideální praxe vypadat – měla by se skládat z praktické odborné, zodpovědné, ale ne monotónní práce, při které by archivář nikdy studentovi nebyl příliš vzdálen. Jako nejvhodnější by se jevil vytvoření příručky pro vedení studentských praxí, která by kromě návodů a tipů na průběh praxe obsahovala i informaci, jaké penzum znalostí by si studenti měli z praxe odnášet.

Součástí tohoto bloku byla panelová diskuse, které se účastnili **Libor Blažek**, vedoucí Archivu města Brna, **Stanislav Bárta**, zástupce vedoucího Ústavu pomocných věd historických a archivnictví Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, a **Lucie Křížová**, zástupkyně ředitele Moravského zemského archivu. Diskuse přinesla zajímavé podněty, mezi nimi např. myšlenku vhodnosti zahrnutí práce se studenty do pracovní náplně archivářů a tím i uvolnění jejich časových možností na tyto činnosti v rámci koncepce ministerstva vnitra či alespoň na úrovni jednotlivých zřizovatelů archivů. Studenti jako budoucí kolegové jsou totiž často nejvíce ovlivňováni právě v rámci odborné praxe přímým stykem s prací archiváře, což často činí hlavní dopad v jejich rozhodování, zda se věnovat archivní profesi v budoucím pracovním životě. Dalším podnětem vzešlým z diskuse bylo tvrzení, že univerzity a archivy spolu příliš nekomunikují. Studenti přicházející na odbornou praxi nejsou k jejímu výkonu motivováni školitelem a přistupují k praxi pasivně. Archiváři na druhou stranu nemají vzhled do přednášené látky na univerzitách a ne-

mají tudíž představu o znalostech studenta. Jako určité řešení by se jevila projekto-
vá spolupráce archivů s univerzitami, která by přinesla větší vzájemnou infor-
movanost a propracovanost spolupráce. Ta by se mohla rozvíjet i formou dalšího
vzdělávání archivářů, kteří nově podléhají služebnímu zákonu předpokládajícímu
další vzdělávání, které v této oblasti zatím není vůbec nastaveno. Padla také myš-
lenka, že by bylo vhodné, aby univerzitní pedagogové navštěvovali archivy a měli
tak stabilně dobrý přehled o archivářské praxi.

Ve druhém bloku druhého konferenčního dne v sekci 2 se uskutečnila panelová
diskuse na téma *Aplikace nových Základních pravidel pro zpracování archiválií*.
Moderátorem celého bloku byl již v úvodu zmíněný **David Valůšek**, mezi disku-
tující se zařadili **Petr Hasan**, zástupce vedoucího Oddělení písemných archiválií
Národního filmového archivu, **Radek Pokorný**, ředitel Státního okresního archivu
Hradec Králové, **Ivo Šulc**, ředitel Státního oblastního archivu v Zámrsku, a **Mi-
chaela Zemánková** ze Státního okresního archivu Vyškov se sídlem ve Slavkově
u Brna. Diskusi zahájil **Michal Wanner** z odboru archivní správy a spisové služby
svým příspěvkem přibližujícím implementaci Základních pravidel pro zpracování
archiválií v systému ELZA (Elektronické zpracování archiválií), jehož poskytova-
telem je Odbor archivní správy a spisové služby Ministerstva vnitra. Tato pravidla
navazují na Základní pravidla pro zpracování archivního materiálu vydaná ar-
chivní správou Ministerstva vnitra v roce 1958 a příslušná ustanovení Archivní
příručky vydané stejným orgánem v roce 1965. Wanner uvedl, že ELZA je dopo-
ručeným, ne povinným nástrojem a o licenci k systému je možné požádat u odboru
archivní správy. V roce 2012 vznikla metodika implementace pořadacího softwaru
ELZA,¹⁾ která je použitelná všeobecně pro softwary tohoto typu, tzn. je podle ní
možné vytvořit vlastní systém odpovídající potřebám toho kterého archivu. Vývoj
tohoto programu stále probíhá a je možné a žádané, aby se do tohoto vývoje za-
pojily i samy archivy. K době konání konference mělo zájem o aplikaci programu
ELZA třicet tři archivů včetně státních okresních archivů. Pro státní archivy se jeví
implementace softwaru jako komplikovaná z především finančních důvodů – ná-
klady byly vyčísleny na desítky až stovky tisíc korun, s tím, že většina archivů však
nebyla ani schopná provést solidní vyčíslení. Je zřejmé, že by bylo pro zavedení to-
hoto programu nutné navýšit rozpočty těchto institucí. Jeden soukromý archiv
vznesl požadavek na získání prostředků od státu, což je řešitelné pomocí § 24 odst.
4 archivního zákona.

V tomto bloku se uplatnil poněkud odlišný systém jeho vedení, a to řízená di-
skuse. V jejím rámci bylo stanoveno několik tematických okruhů:

1. Jak vidíme roli původce podle nových základních pravidel?
 2. Nakolik je nový pohled na archivní strukturu v rozporu s provenienčním prin-
cipem, na kterém stojí české archivnictví?
 3. Představují nová základní pravidla zásadní změnu pro české archivnictví?
- Jako první se v diskusi ujal slova **Radek Pokorný**. Uvedl, že se nejedná o redefinici
základních principů, ale spíše o uvolnění rukou pro archiváře v těch případech,
kdy se původci chovají jinak než v době definice původních pravidel.

Michaela Zemánková rozvedla téma původce – v nových základních pravidlech je možné jej lépe popsat, jelikož se zde charakteristika původce objevuje v samostatné kapitole nezávisle na popisu fondu. Základní pravidla tak reagují na fakt, že fond nemusí obsahovat dokumenty pouze od jednoho původce. Je tak možné se pohybovat v rámci provenienčního principu a přitom specifikovat či zdůraznit např. různé organizace, které se objevují v daném městě, mají např. vlastní statuty, ale nechávají se přitom ve fondu rámci města. ELZA reaguje na nový vývoj spisové služby a dává do ruky archivářům nový nástroj, jak zpřesnit popis. Dále je jen na nich, jak přistoupí k implementaci, jelikož ELZA slibuje širokou řadu možností využití, mezi které se řadí např. vývoj názvů původce a provázanost mezi různými původci fondu. Umožňuje tedy nejen popsání původce, ale celé jeho definování, kdy se z popisu fondu stává už jen nadstavba.

Radek Pokorný k tomu doplnil, že základní pravidla samozřejmě určují povinné položky, ale zároveň dávají archivům velké množství volnosti. Např. které číslo bude v rámci ELZY klíčové (referenční, pořadové, ukládací atp.), jaká bude jejich struktura, jak bude definovaná citace archivních pramenů (základní pravidla obsahují pouze vzor, citaci podle referenčního čísla) atd.

Na Pokorného vyjádření navázala vzrušená diskuse ohledně referenčního čísla, které představuje vhodnou spojitost s daným fondem, jelikož se nezmění ani při přemanimulování nebo jiné práci s fondem. Padly otázky typu zda je referenční číslo použitelné teď i za padesát let, tzn. v době, „až bude všechno fungovat“, zda je zdlouhavé či praktické. Např. ukládací číslo se změní při překartování archiválií, i když z krátkodobého hlediska je v současné době jednodušší vyhledávat podle něj. Pokud bylo dosaženo konsenzu, pak nejspíše takového, že pravděpodobně nejsme schopni ovlivnit podobu citace archivních fondů, čehož není možné dosáhnout ani např. u citací literatury.

Podle svých slov provokativní otázku položil **Tomáš Dvořák**, který vyslovil dotaz, jak by k realizaci archivu přistoupila soukromá firma (např. Amazon). Nastínil situaci, kdy by bylo vyhledávání archiválií pro badatele (= zákazníka) co nejjednodušší. Tzn. všechny materiály by byly dostupné k objednání online na jedno kliknutí jako v e-shopu, kdy by badatele nemusela zajímat žádná referenční ani jiná čísla. Všechny příručky by byly k nahlédnutí jen digitálně na webu, takže pokud by se změnila např. ukládací čísla ve fondu, opravilo by se to přehledně pouze na jednom místě na internetu.

Ve stejné době probíhal v kongresovém sále blok sekce 3 s názvem *Ochrana osobních údajů ve světle rozhodnutí Ústavního soudu*. Role moderátorky tohoto panelu se ujala **Karolína Šimůnková**, vedoucí 4. oddělení Národního archivu, a mezi diskutující zasedli **Světлана Ptáčnicková**, ředitelka Archivu bezpečnostních složek, a **Jiří Zemánek** zastupující Ústavní soud České republiky. Tato panelová diskuse rozebírala výklad a dopady rozhodnutí Ústavního soudu ve věci možného zrušení odst. 11 § 37 odst. 6 zákona č. 499/2004 Sb. Verdikt ústavního soudu byl pozitivní, a proto nemusely být uzavřeny fondy, které obsahují archiválie z let 1948–1990, ve kterých se mohou nacházet osobní údaje žijících osob. Živá a podle slov moderá-

tora napínává diskuse, která byla vedena v rámci tohoto bloku, reflektovala nejen napjaté očekávání tohoto verdiktu, ale především s tím související a neméně aktuální téma ochrany osobních údajů v archivech. Mimo jiné zaznělo, že badatelé mají právo stát se majitelem nabytých informací, ale již nemají právo tyto informace, pokud se týkají osobních údajů žijících osob, sdělit komukoli dalšímu. Je tedy třeba prohloubit informovanost badatelů, aby nezneužívali nabytých informací, jelikož se tato problematika týká také většího množství okresních i dalších archivů.

Odpoledne druhého konferenčního dne bylo věnováno budování vzájemných vztahů mezi archivářkami a archiváři z různých míst republiky i zahraničí. V odpoledních hodinách se uskutečnil výlet na Ještěd pěšky či speciální „archivní“ tramvají. Náladu řady archivářů nezkalil ani fakt, že byl Ještěd vlivem nepříliš jarního počasí zahalen v mracích a návštěvníky přivítal silný vítr, sníh a mráz. Ti, kteří se nezúčastnili výletu, měli možnost využít bohatého doprovodného programu konference, mezi který se řadila návštěva Severočeského muzea v Liberci, Oblastní galerie Liberec či Muzea skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou. Zároveň bylo možné navštívit libereckou IQLANDII či aquapark v prostorách hotelu Babylon.

Vyvrcholení doprovodného programu představoval společenský večer v rozlehlém sále EXPO hotelu Babylon. V úvodu večera byl slavnostně udělen statut čestného člena České archivní společnosti **PhDr. Eduardu Mikuškovi** (* 1946), dlouholetému vedoucímu pobočky Státního oblastního archivu Litoměřice v Žitenicích, zasloužilému archiváři, historiku a pedagogovi. Ten byl zároveň na konferenci přítomen jako jeden z přednášejících v sekci věnující se německé okupační správě. V programu následovalo promítání zrestaurovaného animovaného filmu z fondu Národního filmového archivu a následně hudba nejdříve k poslechu a po zažití dobrého jídla a pití i k tanci.

Odborný program konference pokračoval v dopoledni třetího konferenčního dne. V sekci 2 bylo představeno téma *Vydavatelská spolupráce paměťových institucí*. Slova moderátora se ujal **Jaroslav Pažout** z Katedry historie Fakulty přírodovědně-humanitní a pedagogické Technické univerzity v Liberci. Mezi diskutující se zařadili **Radana Červená** z Archivu města Brna, **Ivo Habán** zastupující Národní památkový ústav, **Michaela Hrubá** z Katedry historie Filozofické fakulty Univerzity J. E. Purkyně v Ústí nad Labem a **Marek Laštovka** z Archivu hlavního města Prahy. Tématem tohoto bloku byla prezentace vydavatelských projektů specializujících se jednak na odbornou literaturu a periodika, které byly posluchačům představeny tak, jak byly pojety Archivem města Brna, Archivem hlavního města Prahy, Scriptoriem, spolkem pro nekomerční vydávání literatury, a regionálním časopisem *Fontes Nissae*. Druhá část panelu se orientovala na vydavatelské projekty historických pramenů, konkrétně projektu *Libri civitatis*, který se zabývá katalogizací a edicemi městských knih. Účastníci tohoto konferenčního bloku tak měli příležitost nahlédnout do tvůrčího procesu několika zajímavých vydavatelských projektů a seznámit se s jejich výhodami i úskalími týkajícími se především provozní a ekonomické stránky věci. Na tuto oblast byla zaměřena následná diskuse, která odha-

lila řadu nejpálčivějších problémů, se kterými se tyto instituce v této oblasti setkávají, ať už k nim patří problematika distribuce a elektronizace či prakticky zaměřené otázky periodicity vydávání, grafické podoby či podmínek pro zařazení na seznamy recenzovaných periodik.

Posledním bodem v konferenčním programu sekce 3 se stalo téma *Vzdělávání*, které fakticky i symbolicky uzavřelo celou konferenci. Blok byl moderován **Janem Marešem** ze Státního okresního archivu Louny. Mezi diskutující zasedli **Stanislav Bárta** z Ústavu pomocných věd historických a archivnictví Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, **Klára Woitschová** z Katedry pomocných věd historických a archivního studia Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, **Tomáš Černušák** z Moravského zemského archivu v Brně, **Lucyna Harc** zastupující Uniwersytet Wrocławski, **Jan Němec** ze Státního okresního archivu Děčín, **Jitka Rychlíková** ze Státního oblastního archivu v Zámrsku a zároveň působící i na Univerzitě Hradec Králové a **Marie Ryantová** reprezentující Ústav archivnictví a pomocných věd historických Filozofické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích.

Tato sekce si kladla za cíl rozprodit diskusi k otázce, zda český vzdělávací systém dokáže připravit absolventy pro uplatnění v archivní praxi, jinými slovy, zda dokáže přichystat studenty na praxi po ukončení studia. Toto téma již bylo dotčeno i v rámci předešlých diskusních bloků a také proto se toto samostatně stojící téma završující celou konferenci dočkalo velké návštěvnosti a zajímavé debaty.

Úvodního slova se chopila **Marie Ryantová**, která vyzdvihla potřebu studia pomocných věd historických jako prostředku k přípravě studentů na práci v různých typech archivů i v jiných oborech (např. muzejnictví).

Stanislav Bárta představil posluchačům řadu nesnází, které provázejí vedení univerzitní výuky, finančními problémy počínaje, nedostatkem studentů pokračuje a rozdíly v motivaci, učení a způsobu získávání informací současných studentů a jejich pedagogů konče. Ve spontánní diskusi byly konfrontovány dvě akreditace tohoto oboru na Masarykově univerzitě – studium pomocných věd historických a studium archivnictví jako dvě oblasti zaměřující se každá na jiné časové období a rozdílnou náplň pozdější profese.

Klára Woitschová se vyjádřila k podobné situaci na Karlově univerzitě. Kromě tradičního oboru pomocných věd historických a archivního studia vznikl před několika lety na pražské katedře nový obor Veřejná správa a spisová služba, který se zaměřuje na současnou státní i soukromou správu a celkově je orientován na praxi a praktičnost v oboru. Katedra však naráží na praktické i finanční problémy, kdy neuspěla snaha o akreditaci tohoto programu v magisterském studiu nebo kdy např. peníze určené na honoráře externistů byly sníženy na polovinu a na další rok se v době konference jevíly jako nulové.

Lucyna Harc přítomné účastníky ujistila o tom, že polské univerzity, např. Uniwersytet Mikołaja Kopernika v Toruni či Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej v Lublinu se potýkají s obdobnými problémy jako české vysoké školy.

Další diskutující, **Tomáš Černušák** a **Jan Němec**, se shodli na pohledu „z druhé strany barikády“ – zaměření se na studenty přímo na archivním pracovišti. Uvedli,

že by bylo vhodné rozšířit povinnou praxi studentů a jako výstup požadovat samostatnou práci studenta, např. uspořádání malého fondu pozůstalosti. Podle vlastních zkušeností je taková praxe pro studenta velmi obohacující. Jan Němec dále uvedl, že je nutné zachytit v archivu jednak studenty oboru archivnictví se zájmem o obor, ale také studenty gymnázií, kteří archivy navštěvují, protože ti se pak často do archivů nebo jiných kulturních organizací vrací. Zároveň také zdůraznil, že je nutné dobře připravit studenty jazykově, především co se týče němčiny, ale důraz na jazykovou přípravu by neměl být natolik silný, aby odradil studenty, o které obory samy bojují, nebo natolik vyčerpávající, aby studenti neměli čas na přípravu na další předměty.

Jitka Rychlíková doplnila problematiku z ještě jiného úhlu – uvedla, že za sledovanou dobu roku a půl bylo vypsáno čtrnáct výběrových řízení na odborné pozice. Přihlásilo se na ně čtyřicet devět studentů ze šesti univerzit a pouze dvacet osm z nich v pohovorech a písemných testech uspělo, což neznamená automatické získání dané pozice, ale spíše schopnost pozici vykonávat. Z toho vyplývá, že polovina studentů nebyla schopna odpovědět v rámci přijímacího řízení tak, aby byla zařazena do skupiny úspěšných kandidátů.

Na úvodní slova navázala **M. Ryantová** v otevřené diskusi, která podotkla, že všechna tíha neleží pouze na univerzitách a archivech, ale také na studentech samotných, kteří by měli sami vyvíjet aktivitu, chodit bádát do archivu a seznámit se s tímto prostředím z mimoškolního styku, aby povinná praxe nebyla jedinou zkušeností studenta s archivním prostředím. Připojila zkušenost z Jihočeské univerzity, kde je bakalářské studium zaměřeno na novověk a teprve magisterské na středověk, jelikož absolvent bakalářského studia se s velkou pravděpodobností se středověkými materiály ve své praxi nesetká. Na Černušákovu noticku k zadávání zpracování pozůstalostí studentům reagovala připomínkou, že by bylo nutné po studentech práci opravovat, z čehož vyplývají další komplikace pro archiváře, kdy je jejich práce, jak bylo zmíněno v předchozích panelech, často časově velmi podhodnocena.

K tomu doplnil **S. Bárta**, že studenti nejsou takoví, jací by je pedagogové rádi měli – že často nechtějí podniknout ani krátkou studijní cestu v rámci projektu Erasmus, která je plně hrazená, natož měsíc vykonávat nehrzenou práci v archivu. Přání, které zaznělo v diskusi, aby praxe trvala např. půl roku a student se mohl zevrubně seznámit s různými odvětvími archivářské práce, je proto z takového důvodu nesplnitelné.

K. Woitschová k tomu podotkla, že u dvoutýdenních praxí bakalářských studentů a třítydenních magisterských studentů nezaznamenala žádné stížnosti. V reakci na zmíněný Erasmus s nadsázkou pronesla, že pedagogové mají někdy problém dostat studenty i na běžnou výuku. Většina studentů totiž při studiu pracuje a představa časově plnohodnotné práce v archivu bez nároku na honorář je pro ně obtížně zkombinovatelná s vlastní obživou.

K tomu zazněla poznámka od pracovníka Státního okresního archivu Příbram, že laxnost studentů je z části jistě dána i prestižností oboru. Např. studenti medi-

cíny mají často jednak jinou motivaci ke studiu a jednak i jinou vidinu svého budoucího platového ohodnocení.

M. Ryantová shrnula poslání vysokých škol ve vzdělávání nové archivní generace tak, že hlavním cílem univerzit je naučit studenty kriticky přemýšlet. K měnícímu se světu archivů je třeba ovládnout obor tak, aby byl absolvent schopen reagovat na změny, které přijdou, k čemuž univerzity poskytují univerzálnější vzdělání. Sebelepší absolvent, který přijde do praxe, se musí nastavit na požadavky dané v tom kterém archivu. To podle slov M. Ryantové zažila asi většina současných archivářů. K tomu S. Bárta podotkl, že by na toto téma jistě vznikl zajímavý panel zabývající se vzděláváním archivářů. Dále M. Ryantová doplnila, že žádná škola nemůže archiváře nikdy komplexně na praxi připravit vzhledem k tomu, že se z archivnictví vyvíjí jeden z nejkompexnějších a nejsložitějších oborů vzhledem k tomu, archivář musí kromě odborného zajišťování vlastních prací v archivu např. jednat se starostou o náležitém vedení spisové služby, vhodně komunikovat s lidmi, kteří se o archivu dozvědí až po přijetí oznámení o kontrole z archivu atp.

Jan Němec na to navázal slovy, že vzhledem k tomu, že se archiváři musí vzdělávat v rámci státní služby, dalo by s tím začít lépe pracovat a vytvořit zvláštní okruh přednášek pro toto specifické odvětví státní správy, protože Institut pro veřejnou správu není tímto směrem příliš zaměřen.

Moderátor bloku **Jan Mareš** shrnul diskusi slovy, že stav vzdělání je v současné době velmi různý, což je možná paradoxně nadějí do budoucna. Způsob vedení vzdělávání směrem komplexity spojené se specializací by mohlo pomoci vyřešit stávající problémy, tzn. by mohlo být cílem naučit studenta s pomocí všestranného a pružného vzdělávání, že se bude muset učit, v čemž tkví budoucnost oboru.

V odpoledních hodinách posledního konferenčního dne proběhla prezentace výsledků jednání jednotlivých sekcí z úst moderátora konference **Petra Kolína**. Ten proslovil i závěrečné slovo, v rámci kterého nemohlo chybět poděkování organizátorům. Velkou spokojenost s konferencí celkově i s její obsahovou částí projeví i její účastníci, kteří ji z těchto hledisek hodnotili v rámci dotazníku jako výbornou nebo velmi dobrou z více než 90 %. Technické zajištění konference bylo zhodnoceno z 98 % jako výborné až dobré a celková organizace z 98 % dokonce jako výborná nebo velmi dobrá. Toto bezprostřední hodnocení účastníků vhodně dokresluje komplexní pohled na tuto výjimečnou konferenci.

Celkové vyznění konference, její průběh i nastíněná témata vybízí zařadit tuto konferenci mezi mimořádné v rámci celého oboru, a to nejen, co se týče enormního počtu jejích účastníků zahrnujícího velké množství posluchačů a přispěvatelů z řad zahraničních odborníků, ale také koncepčně novou snahou uchopit vývoj českého archivnictví do budoucna, čímž konference vstoupila mezi platné účastníky dlouhodobé diskuse o podobě českého archivnictví.

■ Tereza Pluskalová

¹⁾ Metodický návod č. 1/2013 odboru archivní správy a spisové služby Ministerstva vnitra, kterým se vydávají nová Základní pravidla pro zpracování archiválií.

WORKSHOP NA TÉMA ARCHIVNÍ REŠERŠE V 21. STOLETÍ

Ve dnech 8. a 9. listopadu 2018 proběhl v klášteře Teplá diskusní workshop na téma Archivní rešerše v 21. století. Tato akce byla jednou ze součástí řešení projektu „*Moderní zpřístupnění historických pramenů*“, který je realizován s podporou Programu přeshraniční spolupráce Česká republika-Svobodný stát Bavorsko, Cíl EÚS 2014-2020 (projekt 211).

Hlavním pořadatelem workshopu byl ZIP o.p.s. – Západočeský institut pro ochranu a dokumentaci památek. Spolupořadatelé byly Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta aplikovaných věd; Státní oblastní archiv v Plzni; Generaldirektion der Staatlichen Archive Bayerns a Friedrich-Alexander- universität Erlangen Nurnberg, Lehrstuhl für Mustererkennung.

Vzhledem k zaměření akce se v tepelském klášteře sešla pestrá paleta účastníků z řad archivářů, informatiků, pracovníků památkové péče a badatelů.

V krásném prostředí Modrého sálu přivítali účastníky workshopu za hlavní organizátory **Radek Široký** a za hostitelskou instituci opat tepelské kanonie **P. Filip Zdeněk Lobkowicz, O. Praem.**

Úvodní blok prvního dne jednání byl zaměřen na stávající stav digitálního zpřístupňování historických pramenů v archivech České republiky. **Karel Halla** (Státní oblastní archiv v Plzni) přiblížil genezi vzniku prohlížeče www.portafontium.eu a informoval o situaci v oblastních a zemských archivech. **Andreas Nestl** (Generaldirektion der Staatlichen Archive Bayerns) informoval o současném stavu digitalizace archiválií v bavorských státních archivech. **Martin Hankovec** (SOA Třeboň) a **Ludmila Novotná** s **Pavlou Karáskovou** (SOA Plzeň) informovali o situaci v jejich domovských institucích.

Opolední blok se odehrál především v režii Západočeské univerzity v Plzni. Tým pod vedením **Pavla Krále** z Katedry informatiky a výpočetní techniky (FAV ZČU v Plzni) představil svůj aktuální výzkumný program, který je součástí řešení projektu „*Moderní zpřístupnění historických pramenů*“. Hovořili o nových možnostech digitálního zpřístupnění historických pramenů a především o možnostech vyhledávání v digitalizovaných historických dokumentech ať už na základě lokalizačních údajů nebo optického rozpoznávání znaků. O vizuálním vyhledávání v digitalizovaných dokumentech přednesl svůj příspěvek Vincent Christlein z týmu působícího na Friedrich-Alexander-Universität v Erlangen-Nürnberg.

Velmi přínosný pro další diskusi byl příspěvek **Elišky Nové**, která z pohledu profesionální badatelky zhodnotila situaci v oblasti digitalizovaných archiválií z archivů v České republice a zamyslela se nad pozitivními i negativními důsledky, které digitalizace pro badatele přináší.

Druhý den workshop zahájil **Florian Sepp** z Bavorské státní knihovny. Jím představený kulturní portál „*Bavarikon*“ je velmi kvalitní ukázkou propojení digitalizace archiválií, map, uměleckých děl a informačních databází.

Společným tématem příspěvků druhého dne jednání byly stavebně-historické průzkumy a možnosti využití digitalizovaných archiválií. Přednášející vycházeli

z vlastních zkušeností se stavebně-historickými průzkumy a archivními rešeršemi.

Pracovník ZIP o.p.s. Plzeň **Jakub Krček** mimo jiné zdůraznil, že digitalizovaný materiál nikdy nebude stačit ke zhotovení kvalitních rešerší. Vždy je nutné se zabývat i nedigitalizovanými prameny. Stavebně-historické průzkumy se bez archivních rešerší neobejdou, není dobré je opomíjet ani u objektů, u kterých se zdá, že už jejich historii dobře známe. Archivní rešerše často uvede léta tradované informace na pravou míru.

Radek Široký z téže organizace hovořil o specifické problematice stavebně-historických průzkumů území, zvláště infrastruktury ve městech. Velmi žádoucí je v takových případech spolupráce s archeology, protože chybějící písemné prameny se mohou často doplnit z konkrétních nálezových situací.

František Iša (Národní památkový ústav) nastínil možnosti využití účetního materiálu pro archivní rešerše s poukazem na to, že tyto především novověké prameny není možné vzhledem k jeho množství digitalizovat.

Věra Smolová ze Státního oblastního archivu v Praze demonstrovala na příkladu archivní rešerše k historii budovy dlouholetého sídla horního úřadu v Příbrami, jaké zdroje včetně soukromých musí archivář použít, aby se dopátral relevantních výsledků.

Přednášky a následné diskuse nastínily mnoho otázek:

Nakolik jsou stávající prohlížeče digitalizovaných archiválií uživatelsky příjemné?

Jaké jsou limity práce s digitalizovanými historickými prameny?

Nehrozí zahlcení virtuálního prostředí množstvím digitalizovaných písemností, v kterých bude obtížné se orientovat?

Má smysl učit počítače vizuálně vyhledávat ve starých tiscích a rukopisnýchotech?

V závěrečném shrnutí zdůraznili **Karel Halla** a **Radek Široký** důležitost interdisciplinárního bádání a mezioborové zpětné vazby při tvorbě velkých digitalizačních projektů.

Kromě přednášek a diskusí připravili organizátoři i zajímavý doprovodný program.

Byly připraveny dvě prohlídky areálu konventu s odborným výkladem o jeho stavebně-historickém vývoji. Zájemci se mohli mimo jiné seznámit se zrekonstruovaným barokním štolovým systémem. V součinnosti s návštěvnickým provozem kláštera bylo možné navštívit známou klášterní knihovnu a kostel. Jedním z nečekaných zážitků bylo podávání obědů v historickém letním refektáři.

K neformálním setkáním a k dalším diskusím využili účastníci workshopu čtvrteční společenský večer.

■ Ludmila Novotná

SEMINÁŘ JAROSLAV SCHALLER A HISTORICKÁ TOPOGRAFIE (U PŘÍLEŽITOSTI 280. VÝROČÍ NAROZENÍ JAROSLAVA SCHALLERA).

Konopiště 15. listopadu 2018, uspoř. Ústav pomocných věd historických a archivnictví Filozofické fakulty Masarykovy univerzity; Státní oblastní archiv v Praze; Muzeum Podblanicka, p. o.; Národní památkový ústav, s. p. o. – Správa zámku Konopiště

Jméno Josefa Františka Jaroslava Schallera (1738–1809) náleží k těm, jež jsou v historické obci všeobecně známa – s Schallerovým *opus magnum* pod názvem *Topographie des Königreiches Böhmen* (16 sv., 1785–1791) totiž soustavněji či jen příležitostně přišel do styku snad každý. Dílo představuje nejstarší zemskou topografii v moderním slova smyslu – strukturovanou podle jednotlivých krajů a v tomto rámci panství, s detailní evidencí lokalit v jejich obvodu, statistickými daty a v případě významnějších lokalit i s historickými a kulturněhistorickými texty.

Seminář uspořádaný u příležitosti 280. výročí Schallerova narození neprobíhal na zámku Konopišti, konkrétně v prostorách tamějšího Muzea sv. Jiří, náhodou: Schaller byl totiž konopištským rodákem. Jeho *Topographie*, stejně jako čtyřsvazkové *Beschreibung der königlichen Haupt- und Residenzstadt Prag* (1794–1797) tvoří pomyslný vrchol ledovce tematicky pestrého Schallerova díla (zasahujícího i do oblasti knižní cenzury, stejně jako dějin řádu piaristů – sám Schaller byl piaristický kněz), a také na konopištském setkání byla právě prvá dvě díla citována nejčastěji. Především *Topographie* je pramenem téměř univerzálním – z hlediska historické topografie, demografie, zmínkami z oblasti kulturních dějin i informacemi o stavební podobě a případně vnitřním vybavení sakrálních i profánních objektů, ale představuje cenný pramen např. i z hlediska heraldiky. S tím koresponduje i široký tematický záběr přednesených příspěvků – pohybujících se vlastně na poli historicko-topografického zájmu Schallerova.

Na úvodní přehled zaměřený na zemské topografie a „popisy“ (slovní, obrazové i mapové) země před Schallerem (Eva Semotanová) navazovalo několik příspěvků vztahujících se speciálně, nebo přinejmenším výraznou měrou právě k Schallerovu dílu, a ovšem i k jeho pomyslným moravským protějškům – autorům topografií.

Pojednat Schallerovo dílo jako celek – a to i když hovoříme jen o *Topographie* – by představovalo námět na samostatnou knihu, a je tedy pochopitelné, že jednotliví autoři se zaměřili na dílčí aspekty: k nim patřilo využití dotazníkové metody při sběru dat, kterou ostatně známe již v 17. století, ovšem i v případě Schallerově se ukazuje, že dochovaných dotazníků je naprosto mizivé množství, a tedy i odpovědi na otázky, jakým způsobem Schaller s „vyplněním“ dotazníky nakládal při jejich „převodu“ do podkladů pro tištěné dílo, má poněkud podmíněnou platnost (Michal Řezníček). Náleží k typickým rysům topografií našich i zahraničních, že jejich zpracování je výrazně poplatné povaze a kvalitě dostupných pod-

kladů – nejinak tomu bylo i v případě Schallerově, jak ukázala nejen sonda do podkladových dotazníků, ale i pohled na heraldickou složku jeho díla, konkrétně městskou heraldiku. Zatímco jednou jsou k dispozici vyčerpávající popisy městských znaků včetně tinktur, jindy je popis stručný, anebo specifický – autoři podkladů poskytl například popisy městské pečeti (**Robert Radim Novotný**).

A pokud Schaller stál na pomyslném počátku řady celozemských topografií, zpracovaných jediným autorem, na jejím konci by se zřejmě ocitl neprávem takřka zapomenutý Jan Barták († 1941), autor *Přehledného místopisu země české*, jehož stačil vydat jen jediný svazek (věnovaný okresu Jílové), zatímco ostatek zůstal v rukopise; ten se však naštěstí dochoval dodnes a objemný, dokončený rukopis, založený mimo jiné i na soustavném sběru pramenů k dějinám jednotlivých lokalit, v dohledné době bude veřejnosti zpřístupněn v digitální podobě (o tomto díle a jeho připravovaném zpřístupnění informoval **Jaroslav Šulc**). Ohlášený příspěvek věnovaný epigrafickým pramenům v českých historických topografiích (Jiří Roháček) přednesen nebyl; zájemcům bude k dispozici až v písemné verzi.

K moravským topografům – autorům moravských topografií obrátili svou pozornost badatelé spjatí s moravskou metropolí Brnem. O osobě Františka Josefa Schwoye (1742–1806), autora trojsvazkové *Topographie vom Markgrafthum Mähren* (1793–1794), navazující již na starší autorova díla, pojednal v kontextu počátků moravské topografie **Zbyněk Sviták**; autorovi moravské církevní topografie, Řehořovi Wolnymu (1793–1871), byl věnován příspěvek **Hany Jordánkové a Ludmily Sulitkové**.

V duchu „schallerovské inspirace“, tedy k problematice regionálních studií se potom nesly i další příspěvky, pohybující se v širokém spektru na poli historické topografie a vlastivědy. Z oblasti historické ikonografie to bylo zamýšlení nad klasifikací obrazových reprezentací českých měst ze 16.–18. století, solitérů i sérií vznikajících jako doprovod topografických děl (příspěvek **Evy Chodějovské** byl přednesen v zastoupení), dokumentární svědectví starých fotografií, možnosti a limity jejich výpovědi na příkladu Brandýsa nad Labem a Staré Boleslavi představila **Karin Pátrová**.

Krajinu jakožto příslovečné „historické jeviště“ reflektovaly příspěvky založené na přesahu a vzájemné spojitosti mezi písemnými, obrazovými a mapovými prameny, a ovšem také výsledky archeologických průzkumů, jejichž výpověď je kombinována s aktuální terénní situací: ať šlo o výzkum starých cest a jejich dochovaných reliktnů (na příkladu Turnovska a regionu středního Pojizeří představil **Jiří Z. Sajt**), historickou kulturní krajinu na panství Šebetov (**Dana Novotná**), vývoj a proměny „industriální krajiny“ na území města Brna (**Aleš Vyskočil**) anebo o letité záhady církevní topografie města Nitra a jejího nejbližšího okolí (**Peter Keresteš**). Na pole sociální topografie zasahoval příspěvek zaměřený k hmotné kultuře a sociální stratifikaci v době okolo roku 1800 (na příkladu města Českého Brodu pojednal **Jakub Vladimír Mrvík**).

Závěrečný referát mapoval genezi projektu databázového zpracování církevní topografie (a ovšem prosopografie) ve středověkých Čechách, disponujících jedi-

nečnou řadou *libri confirmationum* a dalších knih církevní správy z doby předhusitské (a dílem husitské), stejně jako aktuální stav rozpracování a možnosti dalšího rozvoje celého projektu (Blanka Zilynská – Jana Synovcová-Borovičková). Současně byl ukázkou toho, jakým způsobem dnes zpracovávat „topografii“ v nejširším slova smyslu: výpočetní technika už dávno pronikla i na toto pole a v řadě ohledů (počítaje v to i digitalizace starých a těžko dostupných publikací, a ovšem ještě výrazněji pak archivního materiálu) zásadním způsobem usnadňuje historikovi především heuristickou práci a studium pramenů a literatury. Jeho invenci a interpretativní výkon počítače zjevně ani v dohledné budoucnosti nahradit stále schopny nebudou.

■ Robert Šimůnek

JITKA ZEZULOVÁ OSLAVILA ŠEDESÁTINY

Na rok 2018, který se i v Kroměříži nesl ve znamení nejrůznějších významných „osmičkových“ výročí, z nichž nejdůležitější bylo výročí 170 let od konání ústavodárného říšského sněmu v roce 1848 a 100 let od vzniku samostatného Československa, připadlo také životní jubileum dlouholeté kroměřížské archivářky, historičky, muzejnice a knihovnice PhDr. Jitky Zezulové. Narodila se jako Jitka Střížová dne 15. ledna 1958 v Kroměříži. Dětství strávila v místní části Dolní zahrady, na které nedá dopustit, nedaleko arcibiskupské obory Zámečku. Středoškolské vzdělání získala na gymnáziu v Kroměříži v letech 1973–1977. Zájem o dějiny v ní probudil středoškolský pedagog J. Mikeš, na kterého s láskou a úctou dodnes vzpomíná. Láska k historii vedla J. Zezulovou ke studiu odborné historie na Filozofické fakultě Univerzity J. E. Purkyně v Brně (dnes Masarykovy univerzity), které zahájila v roce 1977. Její diplomová práce, jež je dodneška nepřekonaným vítaným zdrojem informací pro studenty a zájemce o historii, se zabývala českým středním školstvím v Kroměříži v letech 1848–1918 a vznikla pod vedením Bedřicha Čeřešňáka a Jiřího Malíře.

Po vykonání rigorózních zkoušek získala J. Zezulová v roce 1982 titul doktorky filozofie. V té době již pracovala jako knihovnice v Kroměříži v tehdejší okresní knihovně, odkud po dvou letech odešla do Muzea Kroměřížska. Zde pracovala nejprve jako průvodkyně na zámku v Chropyni a později jako historička se zaměřením na regionální dějiny a především školství v 19. a 20. století. Velmi ráda a často vzpomíná na tehdejšího ředitele muzea PhDr. Zdeňka Fišera, který svoje podřízené pevnou rukou a přitom láskyplně vedl k tomu, aby hojně publikovali a přitom je zkoušel ze znalostí historické geografie a literatury. V muzeu se věnovala sbírkotvorné, výstavní a publikační činnosti. V osmdesátých letech napsala celou řadu studií do periodik vydávaných Muzeem Kroměřížska. V muzeu se zabývala rovněž metodikou vedení obecních kronik, dlouhé řadě kronikářů z kroměřížského okresu uděluje dodnes cenné rady a připomínky, řídí poradní sbor pro kroniku zřizovaný městem Kroměříž. V době jejího působení v muzeu jsem se s ní seznámila při účasti v různých dějepisných soutěžích a olympiádách středoškolské odborné činnosti, kdy mi byla vždy ochotně nápomocná při konzultacích odborných prací. Při vědecké činnosti nezapomínala Jitka Zezulová ani na osobní život, uzavřela manželství s MUDr. Vladimírem Zezulou, kterého následovala do Bystřice pod Hostýnem a v roce 1991 se jim narodila dcera Alice.

Po skončení mateřské dovolené nastoupila Jitka Zezulová do Státního okresního archivu Kroměříž, kde od roku 2011 působí ve funkci ředitelky. V archivu po celou

dobu úspěšně zúročuje zkušenosti z dlouholetého působení v kroměřížských paměťových institucích. Od počátku se také snaží o posílení role archivu v životě města, okresu a zlínského regionu i ve vnímání širší veřejnosti. Během své praxe vytvořila doposud na téměř pět desítek archivních pomůcek, jedná se zejména o archivy obcí a jednotných zemědělských družstev. Její pozornosti neunikly ani sbírky, zmiňme zejména záslužné uspořádání sbírky map a sbírky plakátů a vyhlášek. Její bibliografie obsahuje odborné historické monografie, které jako autorka napsala nebo se na nich spolupodílela, velký počet článků a studií publikovaných ve sbornících vycházejících k jubileím měst, obcí, osobností či událostí nebo otištěných na

stránkách periodik jako jsou *Východní Morava*, *sborníky z konferencí pořádaných přerovským muzeem a sborníků z Mikulovských sympozií*. Z prostorových důvodů nelze zmínit vše, výběrově představme alespoň monografii věnovanou národnímu buditeli a kroměřížskému učiteli F. M. Lorencovi nebo monografii zvěrolékaře prof. MVDr. Josefa Taufera (společně s V. Milotou). Byla také spoluautorkou knihy *Historie a současnost podnikání na Kroměřížsku a Holešovsku* (společně s J. Bartoškovou a M. Olšinou). V posledních letech publikovala rozsáhlé statě k dějinám školství v monografiích měst Hulína a Holešova a z obcí jmenujme zejména Záhlínice a Chrástany. Na zmiňovaných publikacích pracoval autorský kolektiv pod vedením PhDr. Zdeňka Fišera. Jistě ne posledním příspěvkem k dějinám obcí regionu od jubilanek byly *Skaštice 1267–2017. Kapitoly z historie obce* (2017), kde úspěšně řídila autorský kolektiv.

V letech 1997–2008 byla J. Zezulová výkonnou redaktorkou *Archivní ročenky Státního okresního archivu Kroměříž*, která od roku 2002 vycházela pod názvem *Archivní sborník Státního okresního archivu Kroměříž*. Na stránkách tohoto periodika sama každoročně publikovala. Z regionálního tisku je možno najít aktuální články Jitky Zezulové ve *Zpravodaji města Kroměříže* či *Bystřice pod Hostýnem* nebo v *Týdeníku Kroměřížska*.

Nepřehlédnutelný je její aktivní podíl při pořádání konferencí, při kterých spojují svoje síly všechny kroměřížské paměťové instituce a další partneři z řad památkářů, představitelů UNESCO a v neposlední řadě i města Kroměříže. První z těchto konferencí nesla název Kroměřížsko v kontextu II. světové války. V roce

2018 následovala konference Morava v čase převratů a změn 1848–1918. Příspěvky z obou konferencí mohou případní zájemci nalézt v již vydaných sbornících.

Kroměřížský archiv pod vedením J. Zezulové vyvíjí výraznou výstavní činnost za účasti všech pracovníků a spolupracuje s dalšími, nejen kroměřížskými institucemi. Z výstav, realizovaných v prostorách archivu, jmenujme kromě tematických (*Kroměřížské špitály a nemocnice*) výstavy k výročí archivu – v roce 2017 *Archiv a čas 1947–1997–2017*. Každoročně archiv připravuje také velkoformátovou posterovou „putovní“ výstavu, kterou lze shlédnout v prostorách kroměřížské radnice, knihovny nebo muzea (*Kroměříž v době Karla IV. K 700. výročí narození*). Při přednáškové a výstavní činnosti archiv spolupracuje také s mnoha muzei (muzeum Františka Skopalíka v Záhlnicích, Městské muzeum v Bystřici pod Hostýnem, v Holešově aj.) a s dalšími institucemi.

Přes všechnu odpovědnou řídicí práci i badatelskou činnost si Jitka Zezulová uchovává bezprostřední a vstřícný přístup nejen k pracovníkům archivu, ale i badatelům, kronikářům, novinářům, studentům na praxích, starostům a dalším původcům předávajícím do archivu materiály k archivaci. Neúnavně, vždy s úsměvem a zájmem každého vyslechne a snaží se poskytnout maximální pomoc a součinnost. Elán a optimismus by mohla rozdávat na počkání. Dovolte mi proto za všechny kroměřížské archiváře jubilatnce popřát dobré zdraví, pevné nervy při výkonu ředitelské funkce, pohodu a štěstí v osobním životě a mnoho dalších tvůrčích úspěchů.

■ Martina Šlancarová

KAREL CHOBOT – STĚŽÍ UVĚŘITELNÝCH 70 LET...

Datum 12. 12. 1948 budí sympatie už na první pohled. A podíváme-li se na ně z hlediska numerologie, pak doslova předurčuje osobnost jubilanta, jemuž bych se při příležitosti jeho pěkného životního výročí ve své zdravici ráda věnovala, totiž PhDr. Karla Chobota, dlouholetého pracovníka (od září roku 1973) a ředitele (1974–2014) okresního archivu v Novém Jičíně. Numerologická charakteristika totiž prozrazuje, že osoba výše uvedeného dne a roku narozená je velkorysá a vnímavá, využívá své intuice, má odvahu a inspiraci, je aktivní a tvůrčí. Nemluvě o zodiakálním znamení vždy pohotového střelce. Skoro by se v případě jubilatově dalo říci, že není co dodat, ale konkretizace jednotlivých a různorodých jubilatových aktivit jej jistě představí v ještě výraznějším světle. Znam milého kolegu a dobrého kamaráda již od dob brněnských studií, což mi jistě dovoluje překročit omezení, spočívající v tom, že geograficky se naše cesty dost znatelně rozešly.

V případě jmenovaného jde tedy o archiváře, který celý svůj osobní i profesní život spojil s Moravou. Narodil se v Doubravě na Karvinsku, ale později žil s ro-

diči v Dlouhé Louče na Olomoucku, takže středoškolská studia (Střední všeobecně vzdělávací školu) absolvoval roku 1967 v Uničově. Odtud po absolutoriu přešel na Filozofickou fakultu brněnské univerzity na obor archivnictví, kde mezi jeho pedagogy, tehdy vesměs špičkové úrovně, patřili i Jindřich Šebánek a Sáša Dušková, jejichž jména poznamenávají obory pomocných věd historických a archivnictví dodnes (a jistě ještě nadále budou). Brněnská univerzita (tehdy pod jménem Jana Evangelisty Purkyně, neboť její původní a v současnosti obnovený název Masarykova univerzita bylo v tehdejší politické situaci neúnosné) tak poskytla jmenovanému náležitou profesní výbavu, kterou on sám ještě rozmnožoval svým širokým kulturním rozhledem. O tom nepřímě svědčí i skutečnost, že pro ukončení studia v roce 1972 si jako téma své závěrečné práce vybral *Středověké rukopisy Ovidiova díla v českých zemích*. Záhy, jak už z výše naznačeného vyplývá, pak nastoupil Karel Chobot do novojičínského archivu, který se mu stal pro další profesní život doslova osudem.

Archivních prací se jmenovaný chopil s plnou vehemencí – nejenže se systematicky věnoval výběru dokumentů pro „svůj“ archiv v rámci předarchivní péče, ale v archivu uložené fondy také průběžně zpracovával a opatroval archivními pomůckami. Archivní materiál ovšem využíval i badatelsky a výsledky svého studia uložil, jak ještě připomenou, do množství časopiseckých i náročnějších odborných prací k různorodým fenoménům lokálních dějin. Svou profesní výbavu si jubilant – paralelně s náročnou prací v archivu – zvýšil v roce 1982 rigorózním řízením a následným (na přelomu let 1982 a 1983) absolvováním čtyřměsíční mezinárodní archivní stáže v Národním archivu v Paříži. Jeho diplomatické schopnosti přispěly k tomu, že se Karlu Chobotovi podařilo nejen pozvednout společenské povědomí o významu archivu v místních podmínkách, ale také úspěšně spolupracovat s dalšími institucemi působícími na kulturním poli. Zejména s Muzeem Novojičínska se podílel na mnoha osvětových aktivitách (výstavy, přednášky) a také na vydávání *Vlastivědného sborníku Novojičínska* (zde je dlouholetým předsedou jeho redakční rady). Dodnes je i členem redakční rady *Hlasů muzea* ve Frenštátě pod Radhoštěm a *Novojičínského zpravodaje*, v letech 2000–2007 působil i jako člen redakční rady *Sborníku archivních prací* a v letech 1996–2016 *Vlastivědných listů Slezska a severní Moravy*. Autorsky i redakčně (spolu)působil K. Chobot na různých publikacích mapujících historii novojičínského regionu, z nichž si zaslouží připomenutí na stránkách *Archivního časopisu* alespoň některé, mající bezesporu význam pro širší odbornou i laickou veřejnost – dvousvazkový *Okres Nový Jičín. Místopis obcí* (Nový Jičín 1996, 1998), *František Palacký a počátky archivnictví v Českých zemích* (In: Dílo Františka Palackého (1798–1876). Ostrava 1996, s. 57–65), *Almanach obětí nacismu okresu Nový Jičín* (Nový Jičín 1998), reprezentativní edice *Vlastního životopisu Františka Palackého* (Nový Jičín 1998), *Privilegia měst, městeček a vsí okresu Nový Jičín z let 1293–1775* (spolu s Tomášem Baletkou, Nový Jičín 1999), *Historie a současnost podnikání na Novojičínsku* (spolu s Lenkou Chobotovou a Tomášem Baletkou, Žehušice 2008), *Nový Jičín historický a současný* (Nový Jičín 2010), *700 let města Nového Jičína* (Nový Jičín 2013), *Místopis města*

Nového Jičína, I. svazek – Purkmistři a starostové do roku 1945 (Nový Jičín 2013), *Místopis města Nového Jičína, II. svazek – Procházky Novým Jičínem* (Nový Jičín 2014). Další mnohé tituly vztahující se k regionálním dějinám i k archivnictví najde zájemce na webových stránkách *Bibliografie dějin Českých zemí*.

Ani tím se všechny aktivity jmenovaného nevyčerpávají – jelikož původně byly fondy novojičínského archivu uloženy v mnoha pobočných a nevyhovujících depozitářích, snažil se K. Chobot dlouhodobě – a po sametové revoluci mělo toto jeho úsilí naštěstí větší ohlas – získat pro „svůj“ archiv vyhovující budovu, která by odpovídala všem pravidlům na řádné ukládání archiválií a současně významu této instituce,

o níž již bylo řečeno, že úzký rámec pojetí poslání archivů svým široce kulturním zaměřením v místních poměrech daleko převyšuje. Jeho úsilí bylo korunováno úspěchem a v roce 2000 se tak mohly do nově zrekonstruované budovy na okraji Nového Jičína, zcela odpovídající soudobým požadavkům péče o archiválie stěhovat nejen všechny fondy, ale i zaměstnanci archivu. To je jistě pro každého zodpovědného archiváře splnění životního (či profesního) snu. Pro Karla Chobota je radost o to větší, že do tohoto prostředí mohl uvést i svou dceru, která nedávno vystudovala historii na Palackého univerzitě v Olomouci a která jistě bude – kromě jiných novojičínských archivářů – jeho důstojnou následovnicí (sám jubilant bohužel po dovršení svého „úctyhodného“ věku v novojičínském archivu nemůže v intencích služebního zákona už zůstat v aktivní archivní službě, ale není pochyb, že jistě rád poslouží komukoli a kdykoli svými odbornými radami.

Agilnosti jmenovaného však ještě nebylo dosti... Už od roku 1992 do dnešních dní působí také jako externí pedagog na katedře historie filozofické fakulty Olomoucké univerzity, kde se tehdy podařilo utvořit sekci archivnictví (v polovině devadesátých let se zde archivnictví vyučovalo v bakalářském i magisterském běhu, od konce devadesátých let minulého století se realizuje pouze bakalářská forma studia). Za tuto dlouhou dobu měl tedy jubilant možnost instruovat mnoho adeptů oboru, přičemž své nejen praktické, ale i teoretické poznatky, které v průběhu naznačené doby rozšiřoval i o sféru uplatňování nových technologií, včlenil do potřebných skript (Josef Bartoš – K. Chobot, *Úvod do archivnictví pro historiky*, 3. přepracované a rozšířené vydání. Olomouc 2000).

Z dosud naznačeného by mohl vzniknout poněkud zavádějící dojem, že K. Chobot se cele věnuje především regionálním dějinám a oblasti archivnictví. Kdo jej zná, ví ovšem, že jde osobnost širě kulturně zaměřenou, obdivovatele klasické kultury, výtvarného umění, divadla a zejména francouzské literatury (k čemuž mu napomáhá jeho aktivní znalost francouzštiny.) Svůj kultivovaný osobní projev, vyznačující se francouzským, až ležérním šarmem (a rovněž příkladnou elegancí v oblékání), uplatnil jubilant jako organizátor různých kulturních a společenských událostí (jde například o městské slavnosti nebo pořady Klubu rodáků a přátel města Nového Jičína) a především jako dlouholetý konferenciér místního pěveckého sboru Ondráš, se kterým se účastnil rovněž mnoha mezinárodních setkání a soutěží a navázal úzké kontakty s podobně zaměřenými sbory zejména v Německu a Francii. Je symptomatické, že při příležitosti padesátiletého trvání tohoto pěveckého sdružení se podílel na sestavení výroční publikace, shrnující věcným a zároveň svěžím jazykem jeho aktivity (Antonín Březina – K. Chobot, *Jak šel čas aneb půl století pěveckého sboru Ondráš*. Nový Jičín (1951–2001). Nový Jičín 2001).

A co říci závěrem? Zdá se, jakoby všestranné vyzařování jubilantovy osobnosti skutečně bralo sílu z krásného data narození. Přeji mu tedy za sebe a jistě i celou archivářskou pospolitost po všechna další léta pevné zdraví a stálou duševní svěžest, aby jeho další aktivity nadále provázelo vnitřní zaujetí a radost.

Neboť „*audacem fortuna iuvat*“. „*Ad multos annos, Karle!*“!

■ Ludmila Sulitková

RENATA KREJČÍ (28. 1. 1957–25. 7. 2018)

V polovině prázdnin 2018 jsme se naposledy rozloučili s PhDr. Renatou Krejčí, emeritní vedoucí Archivu VUT v Brně.

Renata Krejčí (roz. Votavová) se narodila 28. ledna 1957 v Boskovicích. Od narození se potýkala se zdravotními obtížemi způsobenými vrozenou srdeční vadou. Zlepšení zdravotního stavu přinesla později až operace. V letech 1976–1981 tak mohla absolvovat studium archivnictví a historie na Filozofické fakultě Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Brně s vynikajícími výsledky.

Posléze byla zaměstnána v letech 1981–1988 v Podnikovém archivu Jihomoravské energetiky Brno. V letech 1988–1995 a 1996–2017 pracovala v Archivu Vysokého učení technického v Brně, od roku 1992 jako jeho vedoucí. V krátkém období 1995–1996 působila jako historička a archivářka v Okresním muzeu Brno-venkov v Předklášteří u Tišnova. Odborně se věnovala pořádání a inventarizaci archivních fondů, shromažďování a zpracovávání soudobé dokumentace k dějinám a osobnostem VUT v Brně, výzkumu v oblasti dějin techniky a publikační činnosti

k historii VUT v Brně. Za jejího působení se Archiv VUT v Brně přestěhoval v roce 2009 do nové moderní budovy. Logické vnitřní uspořádání budovy je právě dílem Renaty Krejčí, která do té doby měla k dispozici pouze jednu kancelář a depozitář. Přesto dokázala koncepčně namyslet budoucí vnitřní uspořádání budovy na Klatovské do nejmenších detailů.

Na Slavnostním akademickém shromáždění v Městském divadle v roce 2014 jí byla udělena Pamětní medaile od rektora školy prof. RNDr. Ing. Petra Štěpánka, CSc., za dlouholetou a mimořádnou péči o Archiv VUT v Brně. V roce 2017 byla oceněna medailí Za zásluhy o české archivnictví. V témže roce odešla kvůli přetrvávajícím zdravotním potížím do předčasného důchodu.

S ohledem na nepevné zdraví se příliš neúčastnila odborných akcí, přesto byla díky svému vstřícnému chování a lidským kvalitám mezi brněnskými kolegy oblíbená. A skvělá byla i jako šéfová. I v této mnohdy nepopulární roli byla neuvěřitelně lidská, velkorysá a vůči ostatním vystupovala s neuvěřitelnou noblesou a nadhledem. Sama o sobě tvrdila, že neumí předávat zkušenosti, vysvětlovat a zasvěcovat, ale možná právě důvěra ve své kolegy a volnost, kterou nám dávala, byla tím nejlepším pedagogickým přístupem. Přitom nikdy nikomu neodmítla radu nebo pomoc. Obdivovala jsem na ní i to, jak ze svého místa odešla. Po desítkách let v archivu, který byl de facto jejím „vypiplancem“, prostě odešla. Když bylo potřeba, tak poradila, ale rozhodně nedávala nevyžádané rady a nepoučovala, co se má dělat nebo nedělat. A přitom rozhodně nespálila mosty. Pokud to zdraví dovolovalo, tak se ráda „přišla podívat“.

■ Alžběta Blatná

Tereza Siglová, Úvěr a zadlužení obyvatel městeček pardubického panství v 16. a 17. století. Pardubice 2017, 306 s, ISBN 978-80-7560-113-1

Publikace archivárky Státního okresního archivu v Pardubicích, Terezy Siglové, nabízí vhléd do jedné z mnoha dimenzí života raněnovověké městské společnosti, a to na příkladu východních Čech. Autorka tímto počinem volně navázala na své předešlé studium problematiky právních poměrů v městečkách tohoto regionu, synteticky shrnuté především v publikaci z roku 2011.¹⁾ Podobně jako dřívější publikační výstupy, rovněž kniha *Úvěr a zadlužení obyvatel městeček pardubického panství v 16. a 17. století* vychází ze studia dochovaných archivních pramenů municipální provenience, jejichž zevrubná analýza je vhodně začleněna do širokého rámce studované problematiky. V centru autorčiny pozornosti tentokrát stojí problematika úvěrových vztahů a fenomén zadluženosti raněnovověké městské společnosti.

Ačkoliv studium drobného úvěru a zadlužení obyvatel poddanských městeček je bezesporu komplexním tématem, dotýkajícím se jak tržních vztahů, tak i měnového a populačního vývoje, hospodaření velkostatku, či fiskální problematiky, publikace se (s ohledem na dochovanou pramennou základnu) omezuje primárně na analýzu dluhů a pohledávek a s tím souvisejících otázek. K rozklíčování složitého přediva vzájemných vazeb věřitelů a dlužníků z řad osedlého, ale částečně i neosedlého obyvatelstva, posloužila autorce dochovaná řada sirotčích a purkrechtních knih městeček Bohdanče, Týnce nad Labem a Dašic, tedy lokalit, jež byly součástí pardubického panství. Jednalo se o lokality

stojící na pomezí urbánního a rurálního prostoru, pro něž byl ve sledovaném období typickým rysem nízký stupeň specializace řemeslné výroby, její celkově nízký objem i paralelní orientace zdejších obyvatel na tradiční zemědělskou produkci.

Publikace přináší podrobnou (rozhodně nikoliv však nezajímavou) analýzu složení dluhů obyvatel uvedených lokalit, rozbor struktury dlužníků i věřitelů, a také vhléd do finančních aspektů držby nemovitostí, a to zejména v souvislosti s mírou zadlužení jejich držitelů. Pro možnosti dalšího komparativního studia nutno jednoznačně ocenit sledování proměn ve věřitelských strukturách, stejně jako způsoby pojištění dluhů a jejich splácení. Čtenářsky pravděpodobně nejpřitažlivější pasáže se pak týkají majetkových sporů, vyvstalých v souvislosti s poddanským úvěrem. Kvitovat nutno rovněž fakt, že opomenuta nezůstala ani role velkostatku a jeho vlivu na úvěrové aktivity poddaného obyvatelstva. Přičemž autorka neváhala do problematiky úvěrových vztahů v této souvislosti zahrnout kromě finančních transakcí (včetně půjček sirotčích peněz nutných k zabezpečení vlastního hospodářství) rovněž údaje o váznoucích povinnostech hospodářů, viktualiích, případně práci čeledi či tovaryšů. Závěrem možno konstatovat, že byť publikace pojednává o poměrně úzce regionálně vymezeném horizontu tří poddanských městeček pardubického panství, svým vědeckým potenciálem jej rozhodně v mnoha směrech překračuje a bezesporu ji lze považovat za velmi zdařilou sondu do problematiky hospodářských a sociálních dějin českých zemí v raném novověku.

■ Jan Saheb

¹⁾ Tereza Siglová, *Sirotníci a vdovy v městečku Dašicích v letech 1563–1618*. Východočeský sborník historický 11, 2002, s. 3–40; *táž: Svatební smlouvy a manželství na příkladu městečka Dašic v letech 1563–1652*. In: „Oznamuje se láskám našim... aneb svatby a svatební zvyky v českých zemích v průběhu staletí“. Pardubice 2007, s. 27–45; *táž: Soudové zisku nenesou. Spory obyvatel městeček pardubického panství v 16. a 17. století*. Brno 2011.

Milan Novák – Michal V. Šimůnek, Zdraví nemocní říšští protektorů v Čechách a na Moravě 1939–1945. Lékařsko – historický příspěvek k biografii Konstantina von Neuratha, Reinharda Heydricha, Kurta Daleugeho a Wilhelma Fricka. Academia 2018, 266 s.

Propojování různých disciplín s oborem historie dnes nepatří k ničemu novému. Zcela běžné jsou publikace i odborné nebo popularizační články, kde se historie proplétá a doplňuje se sociologií, statistikou, politologií, ekonomikou nebo třeba i meteorologií. Variant je určitě celá řada, ale nebývá příliš časté, když se historik s lékařem rozhodnou vydat knihu. A přesně to se stalo loňského roku autorské dvojici – historiku Michalu V. Šimůnkovi (nar. 1976) a neurologovi Milanu Novákovi (nar. 1953). Oba za sebou mají zkušenosti s publikováním a výsledek jejich práce je kniha *Zdraví nemocní říšští protektorů v Čechách a na Moravě 1939–1945* s podtitulem *lékařsko-historický příspěvek k biografii Konstantina von Neuratha, Reinharda Heydricha, Kurta Daleugeho a Wilhelma Fricka*, která vyšla v nakladatelství Academia v edici 1938–1953.

Autoři vychází z toho, že lékařsky specifický vzhled by měl rozšířit historiografii, zejména v případě dějin 20. století, v níž právě pokrok medicíny pokročil rapidním způsobem. Historici jsou navíc značně limitováni tím, že nemají lékařské znalosti a tak tyto dokumenty (lékařské

zprávy, korespondenci s popisem zdravotního stavu a rekonvalescenci) nevyužívají nebo pouze okrajově. Tím může být celkové vykreslení značně ochuzené.

Výchozí situace je u tématu říšských protektorů nelehká přinejmenším z toho důvodu, že u Konstantina von Neuratha, Reinharda Heydricha a Wilhelma Fricka existuje přinejmenším jedna nebo více biografii, ale u Kurta Daleugeho tomu tak není. Další úskalí může být v tom, že rozsah jednotlivých kapitol této knihy je závislý na množství dochované lékařské dokumentace u konkrétních protektorů. Kniha nepřináší jen doplnění k biografii vrcholných politiků nacistického Německa, ale pochopitelně se týká i německé zdravotní péče. V poznámkách pod čarou se velice často ocitají i cenné informace, jakési medailonky, o zdravotnickém personálu.

Práce vychází z celé řady pramenů různé provenience, domácí i zahraniční, a samotní autoři v úvodu přiznávají, že ona komplexnost je do značné míry limitována, především pokud jde o historickou zdravotní dokumentaci. Je nutné ocenit, že čtenář nesleduje osudy (a zdravotní stav) politiků pouze v době jejich působení v úřadu říšského protektora, ale také v letech pozdějších, což tedy platí u všech kromě Heydricha.

Kniha je rozdělena na čtyři kapitoly chronologicky podle jednotlivých protektorů. Vždy obsahuje stručné vyličení předválečných osudů dotyčného a poté je podrobněji zkoumán jeho zdravotní stav, což je v případě Konstantina von Neuratha záležitostí spíše poválečnou, protože z období působení v Protektorátu se nezachovalo téměř nic o jeho zdravotním stavu. Až v době výkonu trestu byl jeho stav (nutno říci, že zhoršující) pečlivě zkoumán, a to bylo také důvodem jeho předčasného propuštění v roce 1954.

Nejvíce prostoru je věnováno „mladému, zdravému a výkonnému“ Reinhardu Heydri-

chovi. Tato kapitola přináší řadu cenných informací a detailně popisuje první pomoc, převoz do nemocnice po atentátu, operaci i vývoj po ní. Vývoj je sledován hodinu po hodině a velmi detailně. Stejně tak i u Kurta Daleugeho, o kterém, jak zmiňujeme výše, neexistuje ucelená biografie. Možná až překvapivě mohou působit popisy Daleugeho vyšinitosti jakožto příznaku pokročilé syfilis, což byl i jeden z důvodů jeho odstavení z vrcholných funkcí. Nejstručnější kapitola se týká Wilhelma Fricka, kde se z lékařské dokumentace nezachovalo téměř nic.

Ocenit lze to, že kniha je čtenářsky přístupná široké čtenářské veřejnosti a nevyžaduje znalosti z oblasti medicíny. Vytýčený cíl historicko-lékařských portrétů říšských protektorů byl podle našeho názoru splněn na velmi vysoké úrovni.

■ Martin Dolejský

Středočeský sborník historický 43/2017. Uspořádaly Vladimíra Hradecká a Hana Kmochová. Státní oblastní archiv v Praze 2018, 266 stran. ISBN: 978-80-88148-22-7

43. svazek Středočeského sborníku historického se od předchozích ročníků liší svým téměř monotematickým zaměřením. Jeho náplní jsou totiž především referáty přednesené na vědeckém semináři *Josef Václav Radecký z Radče a jeho místo v dějinách*, který se konal 3. listopadu 2016 v Sedlčanech. Osoba zaslužilého vojévůdce, k němuž má české historické povědomí stále ambivalentní vztah, se zde dočkala obšírného připomenutí z různých úhlů pohledu, takže sborník, přinášející navíc i početné obrazové reprodukce (zčásti dokonce barevné), představuje hodnotný doplněk k moderní monografii, jíž se Josefu Václavu Radeckému dostalo před několika lety.¹⁾

Životním osudům Radeckého se ve svých příspěvcích věnovali Václav Bartůšek a Marie Macková. Václav Bartůšek (*Mládí Josefa Václava Ra-*

deckého z Radče, s. 19–41) shrnul údaje o Radeckého dětství a rodinných vazbách. Podstatnou část textu pak věnoval Radeckého studiu, které absolvoval nejprve na piaristickém gymnáziu v Praze a poté na univerzitě a šlechtické akademii v Brně a na proslulém vídeňském Te rezianu. Marie Macková (*Věk služební a věk lidský*, s. 42–50) se soustředila na životní dráhu Radeckého z pohledu obvyklého kariérního modelu důstojníka císařské armády, který díky prokazatelnému nadání a schopnostem dosáhl až nejvyšší hodnosti. Současně představoval nikoli ojedinělý příklad vojáka, který svému císaři aktivně sloužil až do velmi vysokého věku a ztělesňoval tak vliv kontinuity a tradice v dějinách habsburské monarchie.

Další tři příspěvky poskytují ucelený přehled o rodovém kontextu maršálových osudů, tedy o vzestupu a majetkových poměrech rodu Radeckých. Starším dějinám rodu je věnován příspěvek Romana Kolka (*Radečtí z Radče a Zdiby. K rodinným strategiím předků maršála Radeckého*, s. 124–131). Radečtí pocházeli z východních Čech a v širším okolí zemské metropole se etablovali postupným zakupováním řady drobných statků počínaje v roce 1618 koupí statku Přemyšlení až po nákup statků Zdiby a Třebnice v roce 1659. Sledováním proměn majetkových poměrů autor dokumentuje cesty, jimiž se v bouřlivé době první poloviny 17. století Radečtí propracovali od úřednické služby na doboříšském dominiu až k úřadu krajských hejtmánů Vltavského kraje.

Jiří Smitka (*Panství Třebnice v majetku rodu Radeckých z Radče 1659–1800*, s. 116–123) podal přehled držitelů třebnického panství od roku 1659, kdy jej koupil Radeckého předek Jan Jiří Radecký z Radče, až do roku 1800, kdy panství v dosti zuboženém stavu prodal Radeckého strýc Václav Ignác, rovněž důstojník v císařské armádě, Ignáci Büchlerovi. Na základě archiválií dochovaných především ve fondu Velkostatek Třebnice autor popsal i správu panství a or-

ganizaci jeho hospodaření v době Radeckých a strukturu jeho obyvatel od poloviny 17. do konce 18. století.

Na tento příspěvek obsahově navazuje jediný text zařazený do oddílu Edice a materiály, v němž **Pavel Koblasa** (*Dědické a majetkové záležitosti hrabat Radeckých z Radče*, s. 145–150) charakterizoval majetkové poměry rodu na přelomu 18. a 19. století na základě dvou spisů uložených ve fondu Zemský soud Praha, které se týkaly pozůstalostního řízení po Radeckého otci, Petru Eusebiovi Radeckém z Radče, a jeho dědečkovi Václavu Leopoldovi Radeckém, a pozůstalostního řízení po maršálkově nevlastní sestře Františce Anně Radecké z Radče. Z výsledků pozůstalostního řízení vyplývalo, že v roce 1789, kdy byl tehdejší nadporučík Josef Václav Radecký z Radče prohlášen za plnoletého, obnášel jeho dědický podíl částku 57 685 zlatých 25 krejcarů, složenou ovšem především z pohledávek a hypoték váznoucích na různých nemovitostech.

Jako vojevůdce představil Radeckého nejprve **Michal Plavec** (*Radecký, rakety a balony. Podíl vojevůdce na zavedení nových typů zbraní do rakouské armády*, s. 62–71), který se věnoval objasnění okolností, za nichž se Radecký mohl setkat s novými typy zbraní, o jejichž využívání se v souvislosti s pokroky techniky konaly pokusy od přelomu 18. a 19. století. V Radeckého velitelské dráze představoval v této oblasti asi nejvýraznější počín souhlas s využitím balonů k bombardování obležených Benátek v roce 1849. **Libor Jůn** (*Josef Václav Radecký z Radče a technické jednotky habsburské armády za války 1. koalice*, s. 72–82) pak popsal podíl Radeckého na řízení technických jednotek habsburské armády (především tzv. pionýrů a pontonýrů) nasazených v bojích proti francouzské armádě na italském bojišti v letech 1796–1797. Byla to cenná zkušenost, během níž Radecký získal poznatky o práci vojenských štábů a organizaci technického zázemí armády.

Soubor textů věnovaných „druhému životu“ maršála Radeckého zahajuje **Jan Županič** (*Na rozhraní dvou světů. Šlechta v době Josefa Václava Radeckého z Radče*, s. 51–61) upozorněním na skutečnost, že maršál Radecký byl po smrti s nejvyššími poctami pohřben v areálu tzv. Vrchu hrdinů (Heldenbergu), který v rakouském Kleinwetzdorfu budoval podnikatel Joseph Gottfried Pargfrieder. Kuriózní okolnost, že Pargfrieder získal souhlas s pohřbením maršálových ostatků výměnou za vyplacení jeho četných dluhů, se autorovi stala východiskem k úvahám o proměnách postavení šlechty v monarchii v podmínkách soudobých společenských a hospodářských proměn a tváří v tvář růstu vlivu a moci neurozených, ale zámožných podnikatelů.

Karel Sáček (*Radecký v panteonu osvoboditelů Evropy let 1813–1815*, s. 94–108) shrnul nejprve zásluhy Radeckého na formulování vojenské strategie protinapoleonské koalice v letech 1813–1814 (především při vzniku tzv. trachenberského plánu), která byla úspěšně završena v bitvě u Lipska. Radeckého značné zásluhy byly později reflektovány uvedením (či neuvedením) jeho jména na památnících či pamětních deskách, které postupně vznikly na bojišti u Lipska, v podobě Valhally u Donaustaufu i na několika místech v Čechách (Most, Duchcov, Malá Skála). Kromě soch (Praha, Brandýs nad Labem) se maršálova postava objevila i na oslavných plátnech dvorního malíře Johanna Petera Kraffta.

Jiří Pokorný (*Radecký a veteráni*, s. 83–93) se ve svém příspěvku věnoval vývoji spolkového hnutí českých vysloužilců, jehož vrcholným orgánem byl od roku 1886 Ústřední sbor spolků českých vysloužilců. Kult Radeckého, úspěšného velitele s českými rodovými kořeny, hrál při formování spolkového hnutí vysloužilců významnou roli, v pozdějších letech však byl postupně překrýván problémy, s nimiž se toto hnutí muselo vyrovnávat při hledání svého mís-

ta uprostřed veteránské komunity v rámci celé monarchie i uvnitř české společnosti.

Méně oficiálnímu, ale o to širšímu prostředí přestování kultu Radeckého jako vojevůdce věnovala příspěvek **Marcela Suchomelová** (*Ein schönes und beliebtes Volkslied: Radetzky-Marsch, potažmo velmi příkladná píseň o Mailandu, našim milým vlastencům věnovaná...*, s. 132–141). Autorka své poznatky čerpala z rozsáhlé sbírky kramářských písní uložené v Etnologickém ústavu AVČR, v níž je řada textů věnována ohlasu revolucí a válek vedených císařskou armádou v severní Itálii v polovině 19. století. Radecký se v těchto textech tu a tam objevuje jako symbol dřívějších rakouských úspěchů kontrastujících s katastrofálním výsledkem války v roce 1859.

Rodinným kořenům maršála Radeckého a jeho místa v historické tradici Sedlčanska se věnoval **David Hroch** (*Maršál Radecký a Sedlčansko*, s. 109–115), který ve svém příspěvku shrnul několik informací dotýkajících se dětství Radeckého (osudy rodného zámku v Třebnici, který rodina prodala již v roce 1800, přesné znění zápisu v matrice narozených, podle níž byl Radecký pokřtěn jako Josef Václav Antonín František Karel), a poté pojednal o místě jeho osobnosti v regionální tradici Sedlčanska. Do ní patří jak opatrné hodnocení jeho zásluh jako rakouského polního maršála v době meziválečné republiky, tak turistický pochod Radeckého marš, setkání vojenských historických klubů či nová pamětní deska umístěná v roce 2016 na budově sedlčanského muzea.

Vedle příspěvků věnovaných rodu Radeckých obsahuje 43. svazek sborníku jako obvykle rozsáhlý soubor recenzí, referátů a zpráv zaměřených především na práce týkající se středočeského regionu. V pravidelné rubrice Z archivů a muzeí Středních Čech jsou tentokrát zahrnuty texty Jiřího Smitky o historii Státního oblastního archivu v Praze, oddělení zemědělsko lesnických a osobních fondů, pobočce Benešov, a Jana

Hergesella o Městském muzeu v Čelákovcích. Mezi personáliemi zaujme především rozhovor s dlouholetou ředitelkou Okresního archivu Praha-západ Evou Šmilauerovou. Krátkými medailony jsou pak připomenuta životní jubilea historika Jaroslava Pánka a archivářů Miloše Garkische, Marie Tarantové a Daniela Doležala.

■ Zdeněk Martínek

¹⁾ Petr Havel – Andrej Romaňák – Maršál Radecký, *Vojevůdce pěti císařů*. Praha-Litomyšl 2000.

František Štverák, Schematismus k dějinám Komunistické strany Československa. Základní informace o ústředních orgánech a biografické údaje o vedoucích představitelích strany. Praha, Národní archiv 2018, 697 s.

Zkoumání dějin KSČ, státního socialismu a komunistické ideologie dnes patří mezi důležitou a nedílnou součást české historiografie. Zájem profesionálních historiků i studentů směřuje především k období let 1948–1989, ale stranou nezůstávají ani dějiny meziválečné KSČ a to jak na regionální, tak i celostátní úrovni. V poslední době se objevují i biografie významných komunistických politiků. Připomeňme například knihu Jany Pákové o Václavu Kopecském *Demagog ve službách strany* (2008) nebo nedávno vydanou práci Michala Macháčka *Gustáv Husák* (2017).

Složením orgánů komunistické strany bylo doposud věnováno velmi málo pozornosti, což se změnilo v roce 2010. V tomto roce vydal Národní archiv v Praze knihu svého odborného pracovníka PhDr. Františka Štveráka *Schematismus k dějinám Komunistické strany Československa s podtitulem Základní informace o ústředních orgánech a biografické údaje o vedoucích představitelích strany*. Po osmi letech došlo k druhému vydání, které se od toho prvního liší.

Autor si dal za cíl sestavit podrobný přehled složení vedoucích představitelů KSČ v letech 1921 až 1992. Za velice zajímavou považujeme stať věnovanou problematice vedoucích funkcí v KSČ a faktu, že ze sjezdových protokolů z meziválečného období nelze jednoznačně určit, kdo byl do vedoucích stranických funkcí zvolen.

Druhou kapitolu zaujímají informace o sjezdech se seznamy delegátů, ale pozornost je věnována i seznamu šéfredaktorů stranického tisku, ředitelům ústavů či stranických muzeí. Kniha obsahuje seznamy vedoucích činitelů komunistických organizací ke KSČ přidružených (kulturní, tělovýchovné a osvětové organizace, mládežnické organizace). Zvláštní oddíl zaujímá Komunistická strana Slovenska. Případní badatelé na jednom místě naleznou nejen výše zmíněné, ale v závěru knihy uvedený přehled vývoje členské základny, počet příslušníků Lidových milicí a řadu dalšího. Častá poznámka o tom, že kniha obsahuje obrazový materiál, by neměla zapadnout, protože oněch 100 stran s fotografiemi významných osobností z dějin dělnického hnutí a významných událostí, je velice cenných a některé jsou obtížně dohledatelné.

Oproti prvnímu vydání, když odhlédneme od toho, že kniha změnila formát a ve druhém vy-

dání je v tvrdých deskách, autor nově přidal seznamy komisí a jejich složení, seznamy poslanců zvolených na kandidátní listině KSČ, seznamy členů vlád, kteří do nich byli nominováni komunistickou stranou. Přepřacována byla kapitola pojednávající o Slovensku a doplněna byla výše uvedená obrazová příloha. Drobné připomínky, které komentovaly knihu po jejím prvním vydání, byly zohledněny.

Téměř sedmisetstránková publikace působí na první pohled jako nezáživný výčet jmen, dat a početních stavů, ale opak je pravdou. Práce Františka Štveráka, jak se ukázalo již po jejím prvním vydání v roce 2010, je neocenitelnou pomůckou, která dnes již patří mezi základní literaturu při psaní o dějinách KSČ. Autor musel prostudovat obrovské množství odborné literatury, jejíž dobrou znalost prokazuje v poznámkovém aparátu, kterým je kniha vybavena. To stejné platí i o archivních fondech, ve kterých je autor, zaměstnanec Národního archivu v Praze „jako doma“. Druhé vydání knihy představuje zcela určitě významný počín. Františku Štverákově se podařilo vytvořit nepostradatelnou příručku pro historiky.

■ Martin Dolejský

Autoři tohoto čísla

Bc. Ivana Benešová, Státní okresní archiv Klatovy,
Mayerova 128, 339 01 Klatovy; benesova@soaplzen.cz

Mgr. Alžběta Blatná, Archiv Vysokého učení technického v Brně,
Klatovská 18a, 602 00 Brno; blatna@ro.vutbr.cz

Mgr. Tereza Broncová, Moravský zemský archiv v Brně,
Palachovo nám. 1, 625 00 Brno; broncova@mza.cz

Mgr. Martin Dolejský, kurátor Městského muzea v Čelákovcích,
Vykáň 51, 289 15, pošta Kounice; martin.dolejsky@atlas.cz

Doc. PhDr. Ivana Ebelová, CSc., katedra PVH a AS,
nám. J. Palacha 2, 116 38 Praha 1; ivana.ebelova@ff.cuni.cz

JUDr. Lukáš Králík, Ph.D., právník ve státní správě, Karlovy Vary;
luckykralik@seznam.cz

PhDr. Zdeněk Martínek, CSc., Státní okresní archiv Pelhřimov,
Pražská 1883, 393 01 Pelhřimov; martinek@mza.cz

Mgr. Pavlína Nimrichtrová, Národní archiv,
Archivní 2257/4, 149 00 Praha 4 – Chodovec; Pavlina.Nimrichtrova@nacr.cz

Mgr. Ludmila Novotná, Státní oblastní archiv v Plzni,
Sedláčkova 44, 306 12 Plzeň; lnovotna@soaplzen.cz

PhDr. Tereza Pluskalová, Národní archiv,
Archivní 2257/4, 149 00 Praha 4; Tereza.Pluskalova@email.cz

Mgr. Tomáš Pražák, Státní oblastní archiv v Praze – Státní okresní archiv
Mělník, Pod Vrchem 3358, 276 01 Mělník; tomas_prazak@centrum.cz

PhDr. Jan Saheb, Ph.D., Zemský archiv v Opavě,
Sněmovní 1, 746 22 Opava; j.saheb@zao.archives.cz

Mgr. David Sobek, Moravský zemský archiv v Brně – Státní okresní archiv
Kroměříž, Velehradská 4259, 767 01 Kroměříž; sobek@mza.cz

Doc. PhDr. Ludmila Sulitková, CSc., katedra historie Filozofické fakulty
Univerzity J. E. Purkyně, Pasteurova 13, 400 96 Ústí nad Labem;
Ludmila.Sulitkova@ujep.cz

Mgr. Zbyšek Stodůlka, Národní archiv,
Archivní 2257/4, 149 00 Praha 4 – Chodovec; Zbysek.Stodulka@nacr.cz

PhDr. Robert Šimůnek, Ph.D., DSc., Historický ústav Akademie věd ČR,
Prosecká 809/76, 190 00 Praha 9; simunek@hiu.cas.cz

Mgr. Martina Šlancarová, Moravský zemský archiv v Brně – Státní okresní
archiv Kroměříž, Velehradská 4256, 767 01 Kroměříž; slancarova@mza.cz

PhDr. Jan Štěpán, Ph.D., Zemský archiv v Opavě,
U Husova sboru 10, 779 00 Olomouc; j.stepan@ol.archives.cz

Mgr. Martina Vodová, Moravský zemský archiv v Brně,
Palachovo nám. 1, 625 00 Brno; vodova@mza.cz